

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İBN BATTÛTA'YA GÖRE
ANADOLU ŞEHİRLERİNDE SİYÂSÎ, DİNÎ, İLMÎ,
İÇTİMÂÎ VE İKTİSÂDÎ HAYAT

MERYEM ALTINTAŞ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. BİRSEL KÜÇÜKSİPAHİOĞLU

İSTANBUL - 2019

TEZ ONAYI

	T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ONAYI	
---	---	---

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : MERYEM ALTINTAŞ Numarası : 2501413435

Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : TARİH / ORTAÇAĞ TARİHİ Danışmanı : PROF. DR. BİRSEL
KÜÇÜKSİPAHIOĞLU

Tez Savunma Tarihi : 25.06.2018 Saati : 14:00

Tez Başlığı : " İbn Battûta'ya Göre Anadolu Şehirlerinde Siyâsî, Dînî, İlmî, İctimâî ve İktisâdî Hayat "

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞU~~ LA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. BİRSEL KÜÇÜKSİPAHIOĞLU		Kabul
2- PROF. DR. MUALLA UYDU YÜCEL		Kabul
3- DR. ÖĞR. ÜYESİ GÜLSEREN CECELİ DURSUN		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞÇI		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ ÖZGÜR KOLÇAK		

ÖZ

İBN BATTÛTA'YA GÖRE ANADOLU ŞEHİRLERİNDE SİYÂSÎ, DİNÎ, İLMÎ, İÇTİMÂÎ VE İKTİSÂDÎ HAYAT MERYEM ALTINTAŞ

İbn Battûta olarak tanınan ve Ortaçağ'ın en büyük Müslüman seyyahı olarak kabul edilen Ebu Abdullah Şemsüddîn (Bedrüddîn) Muhammed b. Muhammed b. İbrahim el-Levâtî et-Tancî, 1333 yılında Anadolu topraklarına yaptığı ve yaklaşık bir yıl kadar süren seyahati sırasında bölgenin yöneticileri ile tanışmış, halkla yakın ilişkiler kurmuş, yörenin siyâsî, dinî, ahlakî, ilmî, içtimâî ve iktisâdî hayatı hakkında değerli tespitlerde bulunmuştur. Seyyah *Seyahatnâme* adlı eserinde Anadolu'nun, fiziki ve coğrafi yapısından, iklim şartlarına, şehirlerin konumlarından üretim alanlarına, toplumun etnik yapısından, inanç, örf, âdet ve geleneklerine, bireylerin mesleklerinden, günlük hayatlarına kadar pek çok kıymetli bilgiyi bazen şaşılacak derecede detaylı olarak yer vermiştir. XIV. yüzyıl Anadolu'su hakkında benzer kaynakların çok az olması seyyahın bizlerle paylaştığı bu bilgilerin önemini daha da artırmaktadır.

Anadolu'nun İslâm coğrafyası haline gelmesi hem Türk hem de İslâm tarihinin en önemli hadiselerinden biri olarak görülmüştür. Anadolu coğrafyası XI. yüzyılda ilk fetihlerle başlayan zorlu bir süreç sonucunda İslâm diyarı haline gelmiştir. İbn Battûta'nın seyahatinin tam da bu sürecin olgunlaşma döneminde gerçekleşmesi onun izlenimlerini son derece ilginç ve değerli kılmaktadır.

İbn Battûta, yaşadığı devrin imkânları düşünüldüğünde çok zor bir işi başararak tarih açısından oldukça kıymetli bilgileri bizlerle paylaşmıştır. Seyyahın yolculuklarında dikkatini daha çok insanlar üzerine yoğunlaştırarak izlenimlerini büyük ölçüde bizzat yaşanmış olaylara dayandırması onun verdiği bilgileri daha farklı ve güvenilir kılmıştır.

İbn Battûta'nın XIV. yüzyılda Fas kökenli Müslüman bir gezgin olarak Anadolu topraklarında elde ettiği tecrübeler Türk ve Anadolu tarihini inceleyen araştırmacılar

için oldukça büyük öneme sahiptir. Türklerin bu yörede nasıl yerleşip güçlendiğini, Anadolu'nun nasıl bir İslam yurdu haline geldiğini, bazı kültürel değerlerimizin arka plânında neler yattığını anlayabilmemiz için söz konusu bilgiler bizlere yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: (İbn Battûta, Seyahatnâme, Anadolu, XIV. Yüzyıl, Türkler,  h lik, Ticaret, İtim  Hayat)

ABSTRACT

POLITICAL, RELIGIOUS, SCIENTIFIC, SOCIAL AND ECONOMIC LIFE IN ANATOLIAN CITIES FROM THE PERSPECTIVE OF IBN BATTUTA

MERYEM ALTINTAŞ

Abu Abdullah Şemsüddîn (Bedrüddîn) Muhammad b. Muhammad b. Ibrahim al-Levâtî et-Tancî, who is known as Ibn Battuta is considered to be the greatest Muslim traveller of the Middle Ages, met with the rulers of the region in his visit to the Anatolian lands in 1333 which lasted about a year. He established close relations with the public and made valuable findings about the political, religious, moral, scientific, social and economic life of the region. In his book *Seyahatnâme*, the traveller has mentioned in a surprisingly detailed way many valuable information from the physical and geographical structure of Anatolia, from the climatic conditions, from the locations of the cities to the production areas, from the ethnic structure of society, from beliefs, customs and traditions to the professional life of the individuals and from their daily lives. The fact that there are very few similar sources about the Anatolia of 14th century increases the importance of this information shared by the author with us.

The Islamic geography of Anatolia became one of the most important events in both Turkish and Islamic history. The geography of Anatolia became a land of Islam as a result of a difficult process that started with the first conquests in the 11th century. The fact that Ibn Battûta's journey took place during the maturation period of this process made his impressions extremely interesting and valuable.

Considering the possibilities of the period in which he lived, İbn Battûta accomplished a very difficult job and shared valuable information with us in terms of history. The fact that the traveller based his attention on people mostly on his journeys by concentrating his attention on people more, rendered the information he gave surpassingly different and reliable.

Ibn Battûta's experience in the 14th century as a Muslim of Moroccan origin in Anatolia is of great importance for the researchers studying the history of Turkey and Anatolia. This information will help us understand how Turks settled and gained

strength in this region, how Anatolia has become an Islamic home, and what lies behind our cultural values.

Key words: (İbn Battûta, Seyahatnâme, Anadolu, XIV. Yüzyıl, Türkler, Ahîlik, Ticaret, İçtimâî Hayat)

ÖNSÖZ

Anadolu toprakları yeryüzündeki ilk insan yerleşiminin gerçekleştiği bölge olarak gösterilmekte ve farklı rivayetler olmakla birlikte geçmişinin en az milâttan 12000 yıl öncesine kadar dayandığı kabul edilmektedir. Eski çağlardan beri yoğun bir ilmî ve fikrî faaliyete sahne olan bu coğrafya, insanlık tarihi açısından son derece önemli bir birikime sahiptir. Farklı milletlerin ortak katkısı ile pek çok medeniyete ev sahipliği yapan Anadolu 26 Ağustos 1071 tarihinde yapılan Malazgirt Savaşı ile Türklerin yerleşimine açılarak Türk vatanı ve İslam yurdu haline gelmiştir. Anadolu'nun Türkleşmeye ve İslamlaşmaya başladığı bu dönemde Fas kökenli Arap seyyah İbn Battûta'nın 1332-1333 (h.732) tarihinde gerçekleştirdiği Anadolu seyahati bizlere çok değerli bilgiler vermektedir.

İbn Battûta, Fas'ın Tanca şehrinde 24 Şubat 1304 (h. 17 Receb 703) tarihinde Berberî kökenli Levâte kabilesine mensup hali vakti yerinde köklü bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Edebiyat, din ve fıkıh öğrenimi görmesine rağmen içinde var olan yeni yerler görme ve yeni insanlar tanıma duygusu sayesinde çok ünlü bir seyyah olarak bütün dünyada tanındı. Hac görevini ifa etmek için daha 22 yaşında iken 14 Haziran 1325 (2 Receb 725) tarihinde Tanca'dan yola çıkan İbn Battûta, yaklaşık 28 yıl boyunca üç kıtada gerçekleştirdiği seyahatleri neticesinde Aralık 1353 (h.754)'de ülkesine geri döndü. Seyahat hatıralarından oluşan ve daha çok “*Rihle*” (*Seyahatnâme*) adıyla bilinen eseri büyük beğeni topladı ve pek çok dile tercüme edilen kitabı sayesinde tanındı.

Seyahatleri sırasında iki yüzün üzerinde devlet adamıyla tanışan, uğradığı coğrafyaların halkları ve yaşamları hakkında zaman zaman son derece detaylı bilgiler veren İbn Battûta, ulaşım imkânları ve yol güvenliği açısından dönemin şartları düşünüldüğünde oldukça zorlu gözükken bu yolculukları gerçekleştirmiş ve haklı olarak Ortaçağ İslâm dünyasının en büyük seyyahı ünvanını kazanmıştır.

Tezimiz kapsamında yazarın eserinin Anadolu seyahatini ele alan bölümü detaylı olarak incelenmiş, seyyahın aktardığı bilgiler yakın dönemin bir diğer seyyahı olan Eyyûbi Meliki, tarihçi ve coğrafyacı *Ebü'l-Fidâ*'nın *Takvimü'l-Büldan* adlı eseri

ile karşılaştırılmış, *Seyahatnâme*'de var olan bazı çelişkilere dikkat çekilmiş, günümüzdeki durum ile çeşitli kıyaslamalar yapılarak söz konusu dönem hakkında gerçekleştirilmesi düşünülen çalışmalara katkıda bulunulmaya gayret edilmiştir. Çalışmanın giriş bölümünde İbn Battûta'nın hayatı, seyahatleri ve eseri genel hatlarıyla ele alınmış, kendisine yöneltilen bazı eleştirilere değinilmiş, seyyahın Türk ve Anadolu tarihine yaptığı katkılara yer verilmiştir. Ayrıca seyyah ve eseri hakkındaki akademik çalışmalardan da kısaca bahsedilmiştir. Birinci bölümde *İbn Battûta'ya Göre Genel Olarak Anadolu* ele alınmış, seyyahın gözüyle Anadolu'ya genel bir bakış gerçekleştirilerek, Anadolu şehirlerinin genel özelliklerine yer verilmiştir. Bu bölümde daha çok seyyahın Anadolu coğrafyasını fiziki ve coğrafi açıdan nasıl değerlendirdiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Tezimizin ikinci bölümünde İbn Battûta'nın seyahat ettiği dönemde Anadolu şehirlerindeki siyâsî hayat yakından incelenerek seyyahın beylikler ve görüştüğü beyler hakkındaki fikirlerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise İbn Battûta'nın Anadolu şehirlerinde dinî ve ilmî hayatı nasıl gördüğü, bu alandaki etkin unsurlar hakkında ne tür tespitler yaptığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dördüncü bölümde ise İbn Battûta'nın Anadolu şehirlerindeki içtimâî-iktisâdî hayat hakkında bizlerle paylaştığı pek çok bilgi etraflıca incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise değerlendirmeler yapılmıştır.

Bir bölgenin ve bir milletin tarihi düşünüldüğünde oldukça kısa sayılabilecek bir zaman diliminde gerçekleşmesine rağmen İbn Battûta'nın "*Seyahatnâme*" isimli eseri günümüz araştırmacıları için çok kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir. Bununla birlikte, konunun pek çok vechesi olması ve ilgili kaynakların azlığı sebebiyle söz konusu dönem üzerinde yapılacak akademik çalışmalar bazı ciddi zorlukları beraberinde getirmektedir. Çalışmalarında daima yanımda olan ve bana yol gösteren sevgili hocalarım Prof. Dr. Abdülkerim ÖZAYDIN ve Prof. Dr. Birsal KÜÇÜKSİPAHİOĞLU'na çok teşekkür ediyorum.

Meryem ALTINTAŞ

İSTANBUL 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İBN BATTÛTA'YA GÖRE GENEL OLARAK ANADOLU

A. İbn Battûta'ya Göre Anadolu'ya Genel Bir Bakış	13
B. İbn Battûta'ya Göre Anadolu Şehirlerinin Genel Özellikleri	15
1. Alanya, Antalya, Burdur, Isparta, Eğridir, Gölhisar, Karaağaç	15
2. Lâdik (Denizli), Tavas, Muğla, Milas, Bercin (Peçin)	18
3. Konya, Larende (Karaman), Aksaray, Niğde, Kayseri ve Sivas.....	19
4. Amasya, Sûnusâ, Gümüşhane.....	22
5. Erzincan, Erzurum.....	23
6. Birgi, Tire, Selçuk, İzmir, Manisa, Foça, Bergama	23
7. Balıkesir, Bursa, İznik, Mekece, Geyve, Yenice, Göynük	25
8. Mudurnu, Bolu, Gerede, Safranbolu, Kastamonu, Sinop.....	26
9. Cizre, Nusaybin, Mardin	28
10. Antakya	29

İKİNCİ BÖLÜM

İBN BATTÛTA'NIN SEYAHAT ETTİĞİ DÖNEMDE ANADOLU ŞEHİRLERİNDE SİYÂSİ HAYAT

A. XIV. Yüzyılda Anadolu Şehirlerinin Siyâsi Durumu	31
B. İbn Battûta'ya Göre Anadolu'daki Beylikler ve Yöneticileri	33
1. Karamanoğulları Beyliği.....	33
a. Alanya Sultanı Karamanoğlu Yusuf Bey	34
b. Larende (Karaman) Sultanı Karamanoğlu Bedreddîn.....	35
2. Hamidoğulları Beyliği.....	36

a. Antalya Sultanı (Hızır) Hıdır Bey	37
b. Eğridir Sultanı Necmüddin İshâk Bey	38
c. Gölhisar Sultanı Mehmed Çelebi	39
3. Germiyanogulları Beyliği	39
4. İnançogulları Beyliği	41
a. Lâdik (Denizli) Sultanı İnanç Bey.....	42
5. Menteşogulları Beyliği	43
a. Milas Sultanı Menteşoğlu Şucâeddîn Orhan Bey.....	43
6. Aydınoğulları Beyliği.....	45
a. Birki (Birgi) Sultanı Aydınoğlu Muhammed (Mehmed) Bey.....	46
b. İzmir Sultanı Aydınoğlu Umur Bey	47
7. Saruhanogulları Beyliği	49
a. Manisa Sultanı Saruhan Bey	49
1. Karesiogulları Beyliği.....	50
a. Bergama Hükümdarı Şucaeddin Yahşi Han.....	51
b. Balıkesir Sultanı Demurhan (Demirhan)	52
2. Osmanogulları Beyliği	53
a. Bursa Sultanı İhtiyaruddîn Urhan (Orhan) Bey	54
10. Gerede Beyliği.....	55
a. Gerede Sultanı Şah Bey.....	56
11. Candarogulları Beyliği	56
a. Safranbolu Emiri Ali Bey.....	57
b. Kastamonu Sultanı Süleyman Bey.....	58
c. Sinop Beyi Süleyman Bey'in Oğlu İbrahim Bey	59
12. Artuklular.....	60
a. Mardin Hükümdarı Melik Mansur'un Oğlu Melik Salih.....	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İBN BATTÛTA'YA GÖRE ANADOLU ŞEHİRLERİNDE
DİNÎ-İLMÎ HAYAT

A. İbn Battûta'ya Göre Anadolu'da Dinî Hayat	63
1. Anadolu Şehirlerinde Halkın ve Yöneticilerin Dine Yaklaşımı	64
2. Mezhep Mensubiyeti	65
3. Tasavvufi Hayat ve Tarikatlar	66
4. Anadolu Şehirlerinde Bazı Dinî Uygulama ve Gelenekler	68
a. Kur'an-ı Kerim Okuma ve Dinleme.....	68
b. Namaz Kılma	70
c. Dinî Günlerdeki Gelenekler	71
(1) Cuma Namazı Geleneği	71
(2) Bayram Geleneği	73
d. Cenaze Gelenekleri	74
e. Zikir Meclisleri ve Semâ	76
f. Anadolu Şehirlerinde Bazı Dinî Yapı ve Merkezler.....	77
g. Tekke ve Zaviyeler.....	80
h. Dinî Şahsiyetler	82
B. İbn Battûta'ya Göre Anadolu'da İlmî Hayat	86
1. Anadolu Şehirlerinde Halkın ve Yöneticilerin İlme Yaklaşımı.....	88
2. İbn Battûta'nın Anadolu'da Uğradığı Medreseler	89
3. İbn Battûta'nın Anadolu'da Görüştüğü İlmî Şahsiyetler	90

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
İBN BATTÛTA'YA GÖRE ANADOLU ŞEHİRLERİNDE
İÇTİMÂÎ-İKTİSÂDÎ HAYAT

A. Anadolu'da İçtimâî Hayat	95
1. Anadolu Şehirlerinde Günlük Yaşam.....	95
2. Âhîliğin Anadolu'nun İçtimâî Hayatındaki Etkileri.....	97
3. Yiyecek İçecek Kültürü.....	100
4. Giyinme Kültürü.....	103

5. Konaklama, Isınma ve Aydınlanma Kültürü	105
6. Köle ve Cariyelik.....	108
7. Gelenek ve Görenekler	109
a. Selamlaşma.....	109
b. Misafir Ağır lama	109
c. Hediye Verme.....	113
d. Hastalıkların Tedavisinde Kaplıca Kullanımı	113
e. İçtimâî Hayatta Düzen.....	114
B. Anadolu’da İktisâdî Hayat	115
1. Anadolu Şehirlerinde İktisâdî Durum	115
a. Ticaret.....	117
b. Çarşı ve Pazarlar	120
c. Tarım ve Hayvancılık.....	121
d. Sanayi, Madencilik ve İhracat.....	124
e. Ulaşım	127
2. Anadolu Şehirlerinde Bazı Meslekler ve Meslek Birlikleri	130
a. Meslek Birliği Olarak Âhîlik.....	130
b. Meslek Birlikleri	132
c. Seyahatnâme’de Geçen Meslekler	133
SONUÇ	137
KAYNAKÇA	139
EKLER	149

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.: Adı geçen eser.

a.g.m.: Adı geçen makale.

a.g.md.: Adı geçen madde.

AÜİFD: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

b.: İbn

Bkz.: Bakınız.

c.: Cilt

çev.: Çeviren.

DİA.: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

İA.: Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi.

ed.: Editor (Yayımlayan).

haz.: Hazırlayan.

h.: Hicrî.

ing.: İngilizce.

Karş.: Karşılaştırınız.

m.: Milâdi

M.Ö.: Milattan önce

mlf.: Müellif, yazar.

nşr.: Neşreden.

öl.: Ölümü.

s.: Sayfa.

sy.: Sayı.

TDK.: Türk Dil Kurumu.

trc.: Tercüme, Tercüme eden.

ts.: Tarihsiz

TTK.: Türk Tarihi Kurumu.

vb.: Ve benzeri

vd.: Ve devamı.

vs.: Ve saire.

GİRİŞ

İbn Battûta olarak tanınan Ebû Abdullah Şemsuddîn (Bedruddîn) Muhammed b. Muhammed b. İbrahim el-Levâtî et-Tancî, 25 Şubat 1304 (h.17 Recep 703) tarihinde Fas'ın Tanca şehrinde dünyaya geldi.¹ Berberî Levâte kabilesine mensup, içerisinde müslüman fakihler çıkarmış,² köklü ve zengin bir ailenin çocuğu olan İbn Battûta'nın yetişmesinde ailesinin önemli rolü oldu. Dönemin gözde ilimlerinden edebiyat, din ve fıkıh öğrenimi görmesine rağmen bu alanlarda derinleşemeyen İbn Battûta, içinde var olan yeni yerler görme, yeni insanları, farklı inanç ve gelenekleri tanıma arzusu sayesinde Ortaçağ'ın önemli bir seyyahı oldu.³

“*Macera sever, araştırmacı*” bir ruha sahip olduğu belirtilen⁴ İbn Battûta'nın 1325 yılında 22 yaşında bir genç olarak Tanca'dan yola çıkıp⁵ 28 yıl boyunca gerçekleştirdiği seyahatlerinde toplam 117.482 km gibi oldukça uzun sayılabilecek bir mesafe katetmesi⁶ dönemin şartları düşünüldüğünde ulaşılması çok zor bir başarıdır.

İbn Battûta sadece bir seyyah olmaktan öteye uğradığı ülkelerin fiziki ve coğrafi yapısından, dinî, ilmî, içtimâî ve iktisâdî hayatı hakkında ayrıntılı bilgiler veren çok iyi bir gözlemcidir. Gittiği ülkelerde evlilikler yapan, toplumsal yaşama karışan, karşılaştığı milletlerin giyim kuşam, âdet ve inançları konusunda detaylı bilgiler veren seyyah, bazı araştırmacılar tarafından ilk “*antropolog*”lardan sayılmış, hatta “*etnolog*” olarak görülmüştür.⁷ Özellikle batılı kaynaklarda İbn Battûta tıpkı Marco Polo gibi bilinmeyen toprakları keşfetmek için kendi hayatını riske atan “cesur bir kâşif”⁸ olarak nitelendirilmiştir.

¹ Said Aykut, “İbn Battûta”, **DİA.**, XIX, 361.

² Ross E. Dunn, **The Advantures of Ibn Battuta (İbn Battuta'nın Dünyası)**, Trc: Yeşim Sezdirmez, Klasik Yayınları, İstanbul 2004, s.1.

³ Said Aykut, **İbn Battûta Seyahatnâmesi**, s. XXI.

⁴ İbrahim Kafesoğlu, “İbn Battûta”, **İA.**, İstanbul 1977, VI, 708.

⁵ İbn Battûta'nın seyahat güzergâhları için Bkz. EK 1.

⁶ David Waines, **İbn Battûta'nın Destansı Seyahati**, İstanbul 2012, Alfa Yayınları, s. 21.

⁷ Said Aykut, a.g.m., s. XXIV.

⁸ Ross E. Dunn, **a.g.e.**, s. 7.

Seyahatleri boyunca uğradığı ülkelerde Arapça, Farsça ve biraz da Türkçe bilmesi, derviş gibi giyinmesi, derviş gibi davranması sebebiyle kendisine büyük itibar gösterilmiş, bazı yerlerde kadılık görevi verilmiş, bazen de diplomatik vazifelerde bulunması talep edilmiştir.⁹ İbn Battûta'nın yaratılış itibari ile çok yönlü ve renkli bir kişiliğe sahip olmakla birlikte sufilere yakınlık duyduğu, hatta tasavvuf hayranı olduğu¹⁰ anlaşılmaktadır. Seyyah kimi zaman dünyadan elini eteğini çekerek uzleti tercih etmiş, kimi zaman malını mülkünü elden çıkarıp bir tekkeye dahil olmuş, bazen de savaflara katılmıştır. Bütün bu davranışlar onun sürekli bir arayışta olduğunu göstermektedir.

İbn Battûta 770 (h.1368) yılında Tamesna-Merrakeş kadısı iken vefat etmiş olup mezarının nerede olduğu tam olarak bilinmemektedir.¹¹ Hayatı ile ilgili bilgiler kendi eserine dayanmaktadır.

1. İbn Battûta'nın Yolculukları

İbn Battûta 14 Haziran 1325 (h. 2 Recep 725) tarihinde Fas'ın Tanca şehrinden hac niyetiyle 22 yaşında yola çıkmış, ilk olarak Kuzey Afrika sahilleri üzerinden İskenderiye'ye ulaşmıştır.¹² Burada tanıştığı Şeyh Burhâneddîn'in etkisinde kalarak Hint, Sind ve Çin gibi Doğu ülkelerini görmek arzusu duymaya başlayan seyyahın bir sonraki durağı Kahire olmuş ardından güneye yönelip Yukarı Mısır olarak tanınan Saîd civarına ulaşmıştır. Oradan Kızıldeniz kıyısındaki Iyzâb (Ayzâb) limanına yönelen seyyah, deniz yoluyla Cidde'ye gitmeyi düşünmesine rağmen bölgenin siyâsî karışıklıklarından dolayı Kahire'ye dönmek zorunda kalmıştır. Kısa süre sonra 18 Temmuz 1326 (h. 5 Şaban 726)'da Bilâdu's-Şam olarak bilinen günümüzdeki Lübnan ve Suriye topraklarına yönelen İbn Battûta, Kudüs, Aclûn, Akkâ, Sûr, Sayda, Taberiye ve Antakya gibi şehirleri görmüş, ardından 10 Ağustos 1326 (h. 9 Ramazan 726)'da Şam'a ulaşmıştır. Seyyah şehirden yola çıkan bir kafiyle Ağustos 1326'da Hicaz'a ulaşarak ilk haccını yapmış, 19 Kasım 1326 (h. 20 Zilhicce 736)'da Mekke'den

⁹ Said Aykut, a.g.md., 361

¹⁰ Ross E. Dunn, **a.g.e.**, s. 14.

¹¹ Said Aykut, a.g.m., XXI., Ross E. Dunn, **a.g.e.**, s. 343.

¹² Said Aykut, a.g.m., s. XXIV.

ayrılarak Irak'a doğru yola koyularak Kadisiye, Necef, Bağdat, Basra, Übülle, Abadan, Tüster üzerinden İsfahan'a varmıştır. Seyyah ardından Şiraz, Kâzerûn, Küfe ve Kerbelâ şehirlerini ziyaret etmiş, İlhanlıların resmî teşkilatlarını öğrenme gayesiyle Tebriz'e gitmiştir. Bağdat üzerinden Kuzey Irak'a ulaşan İbn Battûta, Samerra ve Tikrit yoluyla Cezîre-i İbn Ömer (Cizre), Nusaybin, Sincar ve Mardin şehirlerini gördükten sonra Bağdat'a dönmüştür. İbn Battûta, 1327-1330 (h. 727-730) yılları arasında yaklaşık üç yıl boyunca Arap şehirlerinde ikamet etmiş ve bu esnada üç kez hac görevini yerine getirmiştir.¹³

Bir sonraki yolculuğunda Cidde'den 1330 (h.730) yılında yola çıkan seyyah, Kızıldeniz üzerinden zorlu bir yolculuk gerçekleştirerek Yemen'in Zebîd şehrine varmış,¹⁴ Cible, Taizz, San'a ve Aden şehirlerini görmüştür. Ardından günümüzde Swahili olarak bilinen Doğu Afrika sahilleri gezisi kapsamında önce Zeyla ve Mogadişu'ya (Somali), ardından Monbassa (Kenya), Kulva (Tanzanya), Yemen'in Zafâr limanı ve günümüzde Umman sınırlarındaki Nezva'ya ulaşmıştır. Daha sonra Hürmüz limanı yoluyla Fars Körfezi'nin İran kıyısındaki Kevristan (Guristan), Sîraf şehirlerini gördükten sonra yeniden Arabistan'a dönerek 732/1332 yılında dördüncü haccını gerçekleştirmiştir.

Önemli hedeflerinden biri olan Hindistan'ı görmek arzusuyla Mekke'den yeni bir yolculuğa çıkan İbn Battûta, Kızıldeniz'de amansız bir fırtınaya yakalanıp ölüm tehlikesi geçirince Re'süddevâir burnunda karaya çıkarak Nil nehri istikametinde ilerleyerek Kahire'ye ulaşmıştır. Bir sonraki durağı Gazze olan Seyyah Beyt-i Makdis, Remle ve Akkâ yoluyla Lazkiye şehirlerine uğramıştır. Seyyah ardından Cenevizli bir ticaret gemisine binerek 1332-1333 (h.732)'de Alanya'da Anadolu topraklarına ayak basmıştır. Sonraki sayfalarda ayrıntılı olarak değineceğimiz bu yolculuk kapsamında İbn Battûta Alanya'nın ardından sırasıyla Antalya, Burdur, Isparta, Eğridir, Gölhisar, Karaağaç, Denizli, Tavas, Muğla, Milas, Bercin, Konya, Larende-Karaman, Aksaray, Niğde, Kayseri ve Sivas, Amasya, Sunusa, Gümüşhane, Erzincan, Erzurum, Birgi, Tire, Selçuk, İzmir, Manisa, Foça, Bergama, Balıkesir, Bursa, İznik, Mekece, Geyve,

¹³ Said Aykut, a.g.m., s. XXVII.

¹⁴ Said Aykut, a.g.md., 362

Yenice, Göynük, Mudurnu, Bolu, Gerede, Safranbolu, Kastamonu ve Sinop şehirlerine gitmiştir.

Anadolu seyahatinin son durağı olan Sinop'tan deniz yoluyla Kırım'ın Kerç limanına ulaşan İbn Battûta “Deşt-i Kıpçak” diye bilinen bölge üzerinden günümüzdeki Kazan civarına kurulmuş eski Bulgar şehrine ulaşmıştır.¹⁵ Sibiry'a gidemediğini belirten seyyah, Ukek, Sudak, Baba Saltuk (Dobruca) yoluyla İstanbul'a (Kostantiniyye) gelmiş, saha sonra tekrar Deşt-i Kıpçak'a dönerek Ural nehrinin Hazar'la birleştiği yerde Saraycuk'a varmıştır. Türklerin en güzel şehri olduğunu söylediği Harizm şehrini ziyaretinin ardından Ceyhun'un kuzeydoğusu hattından ilerleyerek Kat, Vabkent, Nahşeb üzerinden Semerkand'a gelen seyyah, Horasan'ın önemli şehri olan Herat ve Cam'ın ardından Tûs, Serahs, Bistam şehirlerini görmüştür. Daha sonra doğuya yönelerek Hindukuş dağları üzerinden Gazne-Kabil cihetiyle 1 Muharrem 734/12 Kasım 1333'te İndus vadisine ulaşarak, Delhi ve Hindistan'a varmış, burada büyük itibar görmüş ve yedi yıl sürecek kadılık görevine getirilmiştir. Sonrasında güneye yönelen seyyah, güneybatı sahil şehirleri üzerinden Kalikut'a varmıştır.¹⁶

İbn Battûta daha sonra Malabar, Maldivler, Bangladeş, Bengal, Berehnekâr, Cava, Sumatra, Kakula (Malezya, Kuala Terengganu), Tavalisi (Borneo'daki Şampa kıyıları veya Kamboçya, Tongking) üzerinden Çin'e ulaşmış,¹⁷ Ardından Sumatra ve Cava'yı görmüştür. Seyyah Malabar kıyıları üzerinden Fars Körfezi'ne giriş yaparak Bağdat ve Suriye yoluyla Mısır'a ulaşmış ve beşinci defa haccını yapmıştır.¹⁸ Seyyah ardından İskenderiye, Tunus, Sardunya Adası ve Cezâyir üzerinden 1350'de ülkesi Fas'a geri dönmüştür.

Fas'ta bir süre kalan seyyah ardından kendisine yeni bir hedef olarak belirleyerek Endülüs'e doğru yola çıkmıştır. Marbella, Malaga, Hama yoluyla Gırnata'ya ulaşmış,¹⁹ ardından gittiği Merrâkeş'e geri dönmüştür. Daha sonra Malli'ye

¹⁵ Said Aykut, a.g.m., s. XXVIII.

¹⁶ Said Aykut, a.g.m., s. XXIX.

¹⁷ Said Aykut, a.g.m., s. XXX.

¹⁸ Said Aykut, a.g.md., 362

¹⁹ Said Aykut, a.g.md., 363

yönelerek, Büyük Sahra'yı geçerek Nijer'e varmış, Fas Sultanı'ndan gelen bir emirle Aralık 1353'de ülkesine geri dönmüştür. İbn Battûta'nın özellikle yolculuğunun bu bölümünde İç Batı Afrika ile ilgili verdiği bilgiler sömürgecilik faaliyetlerine kadar kimsenin vermediği orijinal bilgiler olarak görülür.

Kısaca özetlemek gerekirse İbn Battûta'nın gördüğü yerler; “*Fas, Cezayir, Tunus, Trablusgarb, Mısır, Filistin, Suriye, Hicaz, Yemen, Irak, İran, Mozambik'e kadar Doğu Afrika kıyıları, Arabistan Yarımadası'nın güney ve doğu kıyıları, Anadolu, Kırım, Kıpçak illeri, İstanbul, Buhara, Türkistan, Afganistan, Hindistan, Seylan, Hind Okyanusu'nda birçok ada, Endonezya, Hindicini, Çin, Akdeniz'de Sardunya Adası, İspanya, Sudan*”²⁰ vb. olup üç kıtaya yayılmış, geniş toprakları kapsamaktadır.

2. İbn Battûta'nın *Seyahatnâmesi* ve Önemi

İbn Battûta, 22 yaşında başlayan ve 28 yıl süren seyahatlerinin ardından memleketine dönmüş, Fas'ın Merini sultanı Ebu İnan Farisî'nin (1348-1358) emriyle kendisine yardım etmekle görevlendirilen kâtip İbn Cüzeyy Kelbî'ye yaklaşık iki yıl boyunca anılarını aktararak kitaplaştırmıştır.²¹ Seyahati sırasında bir defasında boğulma tehlikesi geçiren, bir defa da soyulan İbn Battûta başına gelen bu iki olay esnasında tuttuğu notların önemli bir kısmını kaybetmişse de çok güçlü hafızası sayesinde pek çok detayı bizlerle paylaşmıştır. İbn Cüzeyy'in eserin girişinde bizzat kendisinin de ifade ettiği gibi seyyahın hatıralarını kaleme alırken kitaba kendisinden bölümler eklemiş, tanınmış şairlerden şiirler ve bazı hikâyelerle anlatılanları zenginleştirmeye çalışmıştır.²² Fakat kâtibin eser üzerindeki etkisi oldukça sınırlı kalmıştır.²³ İbn Cüzeyy'in metin üzerinde yaklaşık üç ay boyunca çeşitli düzeltmeler yapması neticesinde 1356 (h.757) yılının Şubât ayında bu anlatılanlar “*Tuhfetü'n-Nuzzâr fî Garâibi'l-Emsâr ve Acâibi'l-Esfâr*” (*İlginç Ülkeleri ve Macera Dolu*

²⁰ Fuad Cârîm, **Marko Polo ve İbn Batuta**, İstanbul Matbaası Yay., Nuruosmaniye, İstanbul 1966, s. 51.

²¹ Ross E. Dunn, **a.g.e.**, s. 4., David Waines, **a.g.e.**, s. 22.

²² Mümin Çevik, **İbn Battûta Seyahatnâmesi**, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2015, s. 20.

²³ Said Aykut, **a.g.m.**, s. XXXIII.

Yolculukları Merak Edenlere Armağan) adıyla bir kitap haline gelmiştir. Seyyahın üç kıtayı kapsayan gezilerindeki hatıralarından oluşan ve daha çok *Rihle* olarak bilinen bu eser sadece İslam dünyasında değil bütün dünyada meşhur olmuştur.

İbn Cüzeyy kitabın girişinde İbn Battûta'nın sözlerini aktarırken çoğu zaman kelimeleri onun söylediği şekilde kullandığını, seyyahın anlattıklarının aslını araştırmadığını söyler. Bunun sebebini ise; “*Çünkü üstadımız aktardıklarını değerlendiren en iyi yolu tutmuş, aslı astarı olmayan haberleri sunarken güvenmediğini bildiren sözler söylemiştir.*” şeklinde açıklamıştır. İbn Cüzeyy eseri sadece kaleme alan bir kâtip olmamış aynı zamanda kendisinin; “*Yer ve kişi adlarından problemleri olanları hallettim; hareketleri vs. belirtmekle kitabı daha verimli hâle getirdim; bu konuda epey çaba gösterdim.*” şeklinde ifade ettiği önemli katkılarda bulunmuştur.²⁴ İbn Battûta'nın *Rihle*'de genelde sade bir dil kullandığını, kitabın seyyahın anlatımından oluşan ana bölümlerinin kısa cümleler ve yalın tasvirlerden oluştuğunu görmekteyiz. Eseri kaleme alan İbn Cüzeyy'in müdahalelerinin ise şiir-anekdot vb. küçük eklemelerden oluştuğu veya İbn Battûta'nın verdiği bilginin birkaç cümle ile düzeltilmesi ile sınırlı olduğu şeklindedir.

İbn Battûta'nın *Seyahatnâme* isimli eseri pek çok açıdan önem taşımaktadır. Hiç şüphesiz bu değerli bilgilerin başında tarihi açıdan bazı ülkelerin, hanedanların ve kurumların çok fazla bilinmeyen geçmişleri hakkındaki bilgiler önemlidir. Nitekim seyyahtan Anadolu topraklarında gerek Anadolu beyleri gerekse beylikleri hakkında ondan daha önce hiç kimse tarafından bahsedilmemiş pek çok bilgi edinmekteyiz. Yine onun Ahilik konusunda verdiği bilgiler gerek elimizdeki en eski tarihe sahip bilgiler olmaları, gerekse bizzat kendi gözlemlerine dayanmaları sebebiyle eşsiz kıymete hâizdir. Onun Ahilik hakkında verdiği bilgiler hem “*son derecede değerli*” hem de “*bu konuda ilk kaynak*” olarak değerlendirilebilir.²⁵

Seyahatnâme'nin içerdiği yeme içme, giyim ve âdetlerle ilgili etnoloji ve folklor malzemesinin yanında XIV. asrın ilk yarısında İslam aleminin iktisâdi hayatını,

²⁴ Sait Aykut, a.g.m., s. XXXII.

²⁵ Dursun Ali Tökel, “İbn-i Battûta Seyahatnamesi ve Evliya Çelebi Seyahatnamesinin İstanbul Bölümüne Göre Ahiler ve Ahilik”, **I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Kırşehir 2005, C:1, s. 891.

sanat ve birikimini inceleyenler için “*bir hazine*” değerinde olduğu belirtilir.²⁶ Bunun gibi İbn Battûta’nın *Rihle*’de bizlerle paylaştığı, Çağatay Sultanı, Delhi Türk Sultanlığı, Horasan kökenli Müslümanlar, İran’daki Afrasiyablılar ve Gûrîler, Pasifik’te Cava ve Sumatra’nın siyasî durumu, Maldiv adalarının Müslüman halkı, Afrika’nın doğu kıyıları, İç Batı Afrika’da Malli Sultanlığı vb. bilgiler²⁷ çok kıymetlidir.

İbn Battûta’nın yaşadığı dönem âdeta Türk-Moğol asrı olarak görülmüş, seyyah dolaştığı ülkelerin çoğunda Türklerin egemenliğine şahit olmuş, Türklerin siyaset, bilim, ticaret ve şehircilik vb alanlardaki meziyetlerini açık bir şekilde belirtmiştir.

İçinde yaklaşık 60 Türkçe kelime geçen *Rihle*’de²⁸ Anadolu’nun siyâsî, dinî, ilmî, içtimâî ve iktisâdî hayatı hakkında detaylarına sonraki sayfalarda değineceğimiz pek çok bilgi bulunmaktadır. Beylikler arası mücadeleler, Umur Bey’e tertip edilen Haçlı saldırıları, Alanya’nın uluslararası ticaretin yapıldığı önemli bir liman oluşu, İznik’in metruk bir kent oluşu ve Bizans İmparatorluğu’nun durumu, Germiyanogulları’na karşı duyulan tedirginlik, Sinop’un stratejik konumu, Erzurum ve Erzincan’ın birbirleriyle mücadele eden Türkmen boyları sebebiyle harap oluşu, Anadolu’da halkın Hanefî mezhebine bağlılığı, halkın günlük yaşamı, gelenek-görenekleri vb. bilgiler tarihi açıdan son derece mühimdir.

Dünyada büyük ilgi uyandıran eser, ilk olarak Fransızca’ya ardından İngilizce, Almanca ve Portekizce’ye çevrilmiş, daha sonra Çekçe, İtalyanca, Farsça, Lehçe, Macarca, Japonca, Urduca²⁹ vb. pek çok dünya dilinde tercüme yapılmıştır. Arapça en önemli neşriyat 1997 yılında Faslı diplomasi tarihi uzmanı Dr. Abdülhadi Tazî tarafından otuza yakın yazma nüsha incelenerek yayınlanan beş ciltlik edisyon-

²⁶ İbrahim Kafesoğlu, a.g.md., 710., Mümin Çevik, a.g.e., s. 21.

²⁷ Said Aykut, a.g.m., s. XXXIV- XXXV.

²⁸ Cevdet Çakmakçı, “İbn Battûta Seyahatnâmesi’nde Türkçe Kelimeler”, AÜİFD 47, Ankara 2006, Sy. I, s. 166.

²⁹ Said Aykut, a.g.m., XLVII-LII., Ross E. Dunn, a.g.e., s. 5.

kritiktir. Eserin girişinde oldukça kapsamlı bir malzeme sunulması beşinci ciltte otuzdört ayrı fihrist hazırlanması eserin önemini artırmıştır.³⁰

Türkçe ilk özetlenmiş tercüme oldukça geç sayılabilecek bir tarihte XIX. yüzyılın sonlarında yayımlanmış, fakat son derece eksik ve yanlışlarla dolu bu metinden sonra, Paris baskısı esas alınarak Damad Mehmed Şerif Paşa tarafından h. 1333-1335 tarihinde İstanbul'da Osmanlı Türkçesi ile yayımlanmıştır.³¹ 1917 yılında Maârif Nezâreti tarafından oluşturulan bir heyet *Rihle*'yi tercüme etmiştir. Yazma nüshası³² İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde bulunan bu tercümede çeşitli yanlış okuma ve imlâ hatalarının bulunduğu belirtilmiştir. 1935 yılında M. Cevdet tarafından Âhîlikle ilgili bölümüne Arapça zeyl yazılmıştır.³³ Mehmet İzzeddin Paris'te 1951 tarihinde *Rihle*'deki Bizans topografyasını ele alan Fransızca bir çalışma yapmış, İbrahim Kafesoğlu da İslam Ansiklopedisi'nde İbn Battûta maddesini yazmış,³⁴ ayrıca Doç. Dr. Mehmet Şeker 1993 yılında *İbn Battûta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal-Kültürel ve İktisadî Hayatı ile Âhîlik* isimli çalışmayı yapmıştır. Son dönemde yapılan çalışmaların hiç şüphesiz en kapsamlı olanı A. Said Aykut tarafından 2004 yılında yayınlanan çeviridir. Bu eserin giriş bölümünde Sait Aykut notlar ve incelemelerle zenginleştirdiği oldukça kapsamlı bir yazı kaleme almış ve daha önceki çalışmalardaki pek çok eksikliği tespit edip düzeltmiştir.

3. İbn Battûta'ya Yöneltilen Eleştiriler

İbn Battûta'nın *Rihle*'de anlattığı bazı hususlar onun yalancılıkla suçlanmasına,³⁵ kendisi ile alay edilmesine,³⁶ kimi seyahatleri kendisi yapmadığı halde başkalarının aktardıklarını kendi yolculukları gibi anlatmakla itham edilmesine yol açmıştır. İlk yolculuğunun üzerinden 28 yıl geçtikten sonra (749-759/1348-1354) memleketine döndüğünde bazı anlattıkları inanılmaz görülmüş, kendisi ile alay

³⁰ Bkz. EK 2

³¹ Bkz. EK 3

³² Bkz. EK 4

³³ Bkz. EK 5

³⁴ Said Aykut, a.g.m., s. LII- LIII

³⁵ David Waines, a.g.e., s. 24.

³⁶ Said Aykut, "a.g.md.", s. 362

edilmiş ve mübalağa yapmakla, hatta asılsız bilgiler uydurmakla itham edilmiştir. Oldukça genç ve donanımsız olarak yolculuğuna başlayan seyyah gerek seyahat esnasında aldığı icâzetler gerekse edindiği yeni bilgiler neticesinde yurduna döndüğünde artık kendisine itibar edilen bir danışman haline gelmiştir.

Özellikle batı kaynaklarında kendisine yöneltilen suçlamalar son derece ağır ve acımasızdır.³⁷ Bu eleştiriler daha çok eserin karmaşık kronolojisi ve izlenen güzergahlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Seyyahın Kudüs ve çevresi ile Antakya hakkında söylediklerini kendisinden önce yaşayan seyyah Abderî'den aldığı iddia edilmişse de bizzat kendisi zaman zaman İbn Cübeyr ve Bekrî gibi kaynaklardan faydalandığını belirtmiştir. Bu sebeple çalıntı yapmakla suçlanmasının mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Yine Arzu'z-Zulmet (Karanlıklar ülkesi, Sibirya) ve Bulgar şehriyle ilgili aktardıkları “*uydurma, hattâ kötü bir kopya*” olarak görülmüş, Pasifik denizindeki yolculuğun bir bölümünün ve Tavalisi ülkesi ile Berehnekâr cemaati hakkında söylediklerinin “*hayalî*” olduğu iddia edilmiştir. Aynı şekilde İbn Battûta'nın İstanbul seyahatinin uydurma olduğu öne sürülmüşse de daha sonra bu bilgilerin büyük bir kısmının doğruluğunun ortaya çıktığı belirtilmiştir. Seyyahın Çin gezisi hakkında benzer iddialar ortaya atılmışsa da Çin hakkında verdiği pek çok bilgi diğer kaynaklar tarafından da teyid edilmiştir. Seyyahın Doğu Asya ve Çin'e kadar gitmediği konusundaki iddiaların tam anlamıyla ikna edici olmadığı belirtilmiştir.³⁸

Öte yandan İbn Battûta'nın bazı kitaplardan istifade etmesinin orayı gezmediği anlamına gelmediği, bu durumun kendi seyahatlerini daha derli toplu hâle getirme çabasından kaynaklanmış olabileceği ifade edilmiştir. Ayrıca İbn Battûta'nın bahsettiği insanların ve yerlerin muazzam sayısı göz önünde bulundurulduğunda hataların nispeten çok az olması dikkat çekici olarak görülmüş,³⁹ çok sağlam bir hafızaya sahip olduğu anlaşılan İbn Battûta'nın diğer seyyahlara göre daha gerçekçi olduğu da belirtilmiştir. Bununla birlikte, Anadolu seyahatinde İbn Battûta'nın Erzurum'dan yola çıkıp aynı gün Birgi'ye vardığını söylemesi gibi bazı tutarsızlıklar da bulunmaktadır. Bu durum bazı araştırmacılar tarafından bu güzergâhta yolculuk

³⁷ Said Aykut, a.g.m., s. XXXIX- XL.

³⁸ David Waines, a.g.e., s. 29.

³⁹ David Waines, a.g.e., s. 27.

yapmayıp sadece işittiklerini anlattığı şeklinde yorumlanmıştır.⁴⁰ Oysa bu kopukluğun eserin kâtibi İbn Cüzeyy'in kitabı düzenleyişi sırasında oluşan bir hatadan veya unutmadan kaynaklanması ihtimal dahilindedir.

Kanaatimizce İbn Battûta'ya yöneltilebilecek en önemli eleştiri eserini kaleme alırken kendisine gösterilen ilgi ve alakaya göre düşüncelerini şekillendirmesidir. Seyyahın tanıştığı hükümdar, fakih vb. şahıslarla ilgili kanaatlerini belirleyen en etkili unsurlardan biri kendisine gösterilen ilgi, alaka ve cömertlik olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Mardin hükümdarı Melik Mansur'un oğlu Melik Salih hakkında Irak, Şam ve Mısır civarında ondan daha cömert ve iyiliksever birinin olmadığını söyleyen İbn Battûta, onun kapısına gelen şairlere ve fakirlere “*babalarıymışçasına*” ikramda bulunduğunu, hatta Mervi diye de tanınan sakat şair Ebu Abdullah Muhammed b. Cabir Endelûsi'ye kendisini methetmesine mukabil 20.000 dirhem verdiğini söyler ve onu bolca över.⁴¹ Aynı şekilde Kastamonu'da Süleyman Paşa'nın kendisine gösterdiği yakın ilgi ve alakadan çok etkilenmiş, hükümdarın cömertliği karşısında mutlu olan İbn Battûta,⁴² Denizli'de Sultan İnâç Bey kendisine ve yanındakilere sayılarınca at ve hediye para gönderince ondan övgüyle bahsetmiştir.⁴³ Kezâ İbn Battûta İznik'te tanıştığı “*sureti hoş, ahlakı güzel bir adam*” olarak vafettiği fıkıh bilgini Hacı Alâeddîn Sultan Öyûkî'nin “*fazilet erbabının ve cömertlerin başı*” olduğunu söyleyerek onun ziyaretine her gittiğinde mutlaka kendisine bir takım hediyeler hazırladığını belirtir.⁴⁴

Bu konudaki bir diğer örnek ise İbn Battûta'nın ziyareti sonrasında kendisine sadece ipek bir gömlek hediye eden Balıkesir beyi Demirhan hakkında şaşılacak derecede olumsuz konuşması ve “*Onda hayır yok.*” diyerek onu “*meymenetsiz oğul*” olarak nitelendirmesidir.⁴⁵ Hatta seyyah Balıkesir halkını da tıpkı beyleri gibi beğenmemiş, halkı hükümdarlarının dinini takip etmekle suçlamıştır. Sayılarını kolayca artırabileceğimiz bu örnekler seyyahın güç ve itibar sahibi kimselerin

⁴⁰ İbrahim Kafesoğlu, a.g.md., 709.

⁴¹ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, I, s. 339.

⁴² İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 440.

⁴³ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 410.

⁴⁴ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 431.

⁴⁵ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 428.

kendisine ilgi göstermesinden çok hoşlandığını, cömert hediyeler karşısında övgü dolu cümleler kullandığını, aksi durumda o şahıs hakkında çok kötü kanaatler belirttiğini göstermektedir. Söz konusu hediyelerin seyyahın yolculuğunu devam ettirebilmesinde etkili olduğu düşünülürse bu durumu bir nebze olsun onu anlamamızı mümkün kılmaktadır.

İbn Battûta'nın kavmiyetçilik yapmadığını, Mağripli bir Arap olmasına rağmen yeri geldiğinde kendi milleti de dahil herkesi acımasızca eleştirdiğini, farklı milletleri de rahatça övebildiğini görmekteyiz. Seyyah kendisini Fas ülkesinin vatandaşı olarak değil, Batılı bir yazarın deyimiyle *“evrenselci manevi, ahlaki ve sosyal değerlerine her şeyin ötesinde sınırsız bağlı olduğu Dar'ül İslam'ın bir üyesi”*⁴⁶ olarak görmüştür. Ümmet bilinci olarak açıklanabilecek bu bakış açısı, onun İslam dünyasında çok sevilip benimsenmesinde etkili olmuştur. Sermayesi insan olan İbn Battûta'nın *Seyahatnâme*'de her durum ve koşulda dikkatini bu yönde yoğunlaştırdığı, İslam bilinciyle büyüüp yaşadığı için insanı en muteber varlık olarak gördüğü⁴⁷ ifade edilmiştir. Bu bakış açısının onu ümmet bilincine sahip, müslüman duyarlılığı taşıyan ve insana değer veren bir anlayışa sahip kıldığı düşünülebilir.

Tartışmasız olarak Ortaçağ'daki Müslüman seyyahların en büyüğü olarak gösterilen İbn Battûta'nın dönemin en büyük seyyahı olarak gösterilen Marco Polo⁴⁸'dan çok daha geniş bir coğrafyayı görmesi ve üç kıtaya yayılmış kültürel önemi olan pek çok merkeze uğraması sebebiyle onu geride bıraktığı iddia edilmiştir.⁴⁹ Dünya'da bu iki seyyahın seyahatleri karşılaştırılmıştır.⁵⁰ İbn Battûta'ya yöneltilen

⁴⁶ Ross E. Dunn, **a.g.e.**, s. 14.

⁴⁷ Betül OK, **İbn Battûta Seyahatnâmesi: Sosyolojik Bir Çözümleme**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2016, s. 87.

⁴⁸ Marco Polo 1254'te Venedik'te doğmuş, tüccar olan babası ve amcasıyla birlikte 1271-1274 yılları arasında küçük yaşta Çin'e doğru yola çıkmıştır. İbn Battûta'dan yaklaşık yarım yüzyı önce Anadolu'ya günümüzde Yumurtalık olarak bilinen Ayas Limanı'ndan ayak basan Marco Polo beraberindekilerle birlikte buradan Güneydoğu Anadolu topraklarına doğru yönelmiştir. Marco Polo daha sonra İran üzerinden Orta Asya'yı katederek Moğolistan ve Türkistan'a inmiş ve 1275 yılında Kubilay Han'ın huzuruna çıkmıştır. Bu ülkede on yedi yıl süren ikametinin ardından Marco Polo Çin kıyılarından deniz yoluyla İran Körfezi'ne, oradan kara yoluyla Trabzon'a ve denizyoluyla İstanbul, Eğriboz adası ve Venedik istikametine yönelmiştir. 1324'te Venedikte ölmüş ve San Lorenzo Kilisesi'ne gömülmüştür. Bkz. Mahmut H. Şakiroğlu, “Marco Polo”, **DiA.**, XXVIII, 41-42.

⁴⁹ Said Aykut, **a.g.m.**, s. XXIV.

⁵⁰ İbn Battûta sadece Marco Polo ile değil Orta Çağ'ın diğer ünlü seyyahları ile de kıyaslanmıştır. Bkz. EK 6.

eleştirilerin yeterince bilgi sahibi olmadan ön yargılarla yapıldığı, bir kısmının ise onun yaptığı seyahatlerin fazlalığı ve genişliği düşünüldüğünde oldukça zayıf kaldığı görülmektedir. Zaman zaman oldukça ağır olan söz konusu eleştirilerin hiç birisi onun Ortaçağ'ın en büyük seyyahlarından biri olarak görülmesine engel olamamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İBN BATTÛTA'YA GÖRE GENEL OLARAK ANADOLU

A. İbn Battûta'ya Göre Anadolu'ya Genel Bir Bakış

Günümüz Türkiye'sinin %97'sini oluşturan Anadolu coğrafyası, Asya kıtasının batıya doğru uzanan çıkıntısında 755.688 km²'lik alanı kapsayan bir yarımada olarak kadim bir geçmişe sahiptir. Bizanslılar tarafından “*Güneşin Doğduğu Yer*” anlamında kullanılan Grekçe “*Anatoli*” ‘den türediği kabul edilen “*Anadolu*” kelimesi, kapsamı zamanla değişikliklere uğramakla birlikte Ortaçağ’dan beri kullanılmaktadır.⁵¹

Anadolu topraklarında ilk insan yerleşiminin oldukça eski olup, M.Ö. 12000 yıllarına kadar uzanan Paleolitik dönemde başladığı, daha sonra M.Ö. 5500 yıllarından itibaren Neolitik, ardından da Kalkolitik kültürün geliştiği belirtilmiştir.⁵²

Anadolu’nun İslâm coğrafyası haline gelmesi “*Türk tarihinin olduğu kadar İslâm tarihinin de en önemli hadiselerinden biri*” olarak gösterilmektedir. Sultan Alparslan döneminde 26 Ağustos 1071’de kazanılan ve dünya tarihinin en önemli savaşlarından biri olan Malazgirt Savaşı ile birlikte Anadolu’nun kapıları Türklere açılarak fetih süreci hızlanmış, II. Kılıçarslan’ın Myrkephalon (Miryakefelon) zaferinden sonra Bizans İmparatorluğu’nun Anadolu’yu tekrar ele geçirme ümidi kalmamıştır.⁵³ XI. yüzyılda ilk fetihlerle başlayan ve XIV. yüzyılın ortalarına kadar süren dinî, siyasî, içtimaî, etnik ve kültürel süreç sonucunda Anadolu İslâm diyarı haline gelmiştir.⁵⁴ Tarihte eski çağlardan beri ilmî ve fikrî faaliyetlere yoğun bir şekilde sahne olan Anadolu’nun Selçuklular döneminde en parlak zamanlarını yaşadığı⁵⁵ görülmektedir.

⁵¹ Metin Tuncel, “Anadolu”, **DİA.**, III, 106-107., Anadolu için; “Küçük Asya”, “Memâlik-i Rum”, “Bilâd-i Rum”, “Thema Anatolica” gibi adlar da kullanılmıştır. Bkz. Mehmet Şeker, **Fetihlerle Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşması**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, s 11.

⁵² Bülent İplikçioğlu, “Anadolu”, **DİA.**, III, 109.

⁵³ Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993, 3. Baskı, s. 43.

⁵⁴ Ahmet Yaşar Ocak, “Anadolu”, **DİA.**, III, 110.

⁵⁵ Mehmet İpşirli, “Anadolu”, **DİA.**, III.,128.

Anadolu tarihi hakkındaki bilgilerimizin önemli kaynaklarından birisi de seyahatnâmelerdir. Özellikle İbn Battûta tarafından kaleme alınan *Seyahatnâme* adlı eser XIV. yüzyıl Anadolu'su hakkında bizlere çok değerli bilgiler vermektedir. İbn Battûta, yirmi sekiz yıl süren gezileri sırasında oldukça geniş bir coğrafyada pek çok ülkeyi görmesine rağmen çok beğendiği Anadolu'yu diğer yerlerden ayrı bir yere koymuştur. “*Rum diyarı diye bilinen Türk ülkesi*” olarak nitelendirdiği Anadolu'dan “*dünyanın belki de en güzel memleketi*” olarak bahseden İbn Battûta, Allah'ın diğer ülkelere güzellikleri ayrı ayrı dağıtırken Anadolu'ya hepsini birden verdiğini ifade etmiştir. Anadolu'dan oldukça etkilendiği görülen seyyah, bu topraklarda yaşayan insanları da “*dünyanın en güzel halkı*” olarak⁵⁶ vasıflandırmıştır. O'na göre dünyanın en temiz kıyafetlerini giyen Anadolu halkı, Allah'ın yarattığı kullar içinde en şefkatli olanlarıdır. İbn Battûta, Anadolu'yu sevgi ve merhamet diyarı olarak görmüş, özellikle şahsına gösterilen ilgiden çok memnun kalmış, hangi zaviyeye giderse gitsin kendisine büyük alaka gösterilmesinden ve sürekli ikramlar yapılmasından memnun kalmıştır. Seyyah, Anadolu'nun refah seviyesini yüksek bulmuş, insanların iyi niyetli ve dindar oluşundan övgüyle bahsetmiş, özellikle coğrafyanın tabii güzelliklerinin tesirinde kalmıştır. Seyyaha göre dünyanın en leziz yemekleri burada pişirilmektedir.

İbn Battûta'nın Türkiye Selçuklularının son döneminde, Osmanlı'nın kuruluş yılları sırasında gerçekleştirdiği seyahat⁵⁷, bize beylikler dönemi Anadolu'su hakkında pek çok kıymetli bilgiler vermiştir. Öte yandan İbn Battûta ile neredeyse aynı dönemde yaşamış olan bir diğer seyyah Ebü'l Fidâ⁵⁸ da *Takvimü'l-Büldan* isimli eserinde Anadolu hakkında önemli bilgiler aktarmıştır. İbn Battûta'nın ve Ebü'l Fidâ'nın verdiği bilgileri karşılaştırdığımızda bilgilerin neredeyse birebir aynı olduğunu görmemiz söz konusu bilgilerin güvenilirliğini artırmaktadır.

Ebü'l Fidâ İstanbul Körfezi'nin doğusunda ve Şam'ın kuzeyinde bulunduğunu belirttiği Anadolu hakkında tıpkı İbn Battûta gibi “*Rum diyarı*” tabirini kullanmıştır. Anadolu'nun batısında Rum Denizi (Akdeniz), İstanbul Halici, Kırmızı Denizi (Ege),

⁵⁶ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, I, s. 400.

⁵⁷ İbn Battûta'nın Anadolu seyahatinde uğradığı şehirler için Bkz. EK 7

⁵⁸ Ebü'l-Fidâ' el-Melikü'l-Müeyyed İmâdüddîn İsmâîl b. Alî b. Mahmûd el-Eyyûbî (ö. 732/1331). Geniş bilgi için bkz. A. Özaydın, “Ebü' Fida”, *DİA.*, X, 320-321.

güneyinde Şam el-Cezire diyarı, doğusunda Ermeniyye (Doğu Anadolu), kuzeyinde Gürcüler Diyarı, Kırım Denizi (Karadeniz)'nin bulunduğunu söyleyen Ebü'l Fidâ, pek çok Anadolu şehri hakkında enlem ve boylam konumlarının da içinde olduğu detaylı bilgiler vermiştir.⁵⁹ Bununla birlikte Ebü'l Fidâ'nın Anadolu hakkında yazdıklarının tümüyle kendi gözlemlerine dayanmadığı, bazen başkalarından dinlediklerini bazen de muhtelif kaynaklarda okuduklarını da aktardığı anlaşılmaktadır.⁶⁰

İbn Battûta'nın gözüyle Anadolu'yu daha yakından tanımaya başlarken öncelikle seyyahın Anadolu şehirlerinin genel özellikleri hakkında aktardıklarını çağdaşı Ebü'l Fidâ ile karşılaştırmalı olarak ele almanın faydalı olacağı kanaatindeyiz.

B. İbn Battûta'ya Göre Anadolu Şehirlerinin Genel Özellikleri

1. Alanya, Antalya, Burdur, Isparta, Eğridir, Gölhisar, Karaağaç

Anadolu'ya 1333 (h.732) yılında Lazkiye üzerinden on günlük bir gemi yolculuğuyla ulaşan İbn Battûta, ilk olarak dönemin önemli liman kenti olan Alanya'ya gelir.⁶¹ Akdeniz bölgesinde ziyaret ettiği ilk şehir olan Alanya Türkmenlerin yaşadığı deniz kıyısında bir şehirdir. Kahire, İskenderiye ve Suriye tüccarlarının bu şehre gelip alışveriş yaptıklarını söyleyen seyyah, şehrin üst tarafında Ulu Sultan Alâeddîn Keykûbat tarafından yaptırılmış gayet sağlam ve sarp bir kalenin yer aldığını belirtir. Alanya İbn Battûta'nın ziyareti sırasında “muazzam surları ve sıcak kanlı insanları ile büyük bir şehir”⁶² görünümündedir.

Ebü'l-Fidâ'ya göre Alanya; Akdeniz'in bir girintisinde kurulmuş, surlarla çevrili, küçük bir iskelesi, çok sayıda ırmağı ve bostanı bulunan, Antalya'ya iki günlük

⁵⁹ Ebü'l-Fidâ, **Takvimü'l Büldan (Ebü'l Fidâ Coğrafyası)**, 301. Ebü'l-Fidâ'nın Takvimü'l Büldan'da hakkında bilgi verdiği Anadolu şehirleri; Aydos, Tarsus, Adana, İskenderun, Antakya, Maraş, Kahta, Gerger, Ayntap (Antep), Birecik, Urfa, Seruç (Suruç), Harran, Erzurum, Mardin, Hasankeyf, Nusaybin, Cizre, Siirt, Larende, Antalya, Alanya, Ankara, Akşehir, Konya, Kayseri, Aksaray, Ereğli, Amasya, Sivas, Tokat, Kastamonu, Sinop, Samsun, Erzincan, Trabzon, Muş, Erzen, Malazgird, Bitlis, Ahlat ve Erciş'tir.

⁶⁰ Ebü'l-Fidâ, **a.g.e.**, s. 303.

⁶¹ Alanya Kalesi ve Limanı için Bkz. EK 8.

⁶² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 402., ”, Lloyd Seton-Rice D. Storm, **Alanya ('Ala'iyya)**, Çev: Nermin Sinemoğlu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s. IX.

mesafede yeni kurulmuş bir şehirdir.⁶³ Görüldüğü üzere iki seyyahın aktardığı bilgilere göre Alanya o dönemde önemli bir liman kenti olup, ticaret yolları üzerinde bulunması sebebiyle oldukça hareketli bir ticaret kentidir. Her iki seyyahın da şehirde surlarla çevrilmiş müstahkem bir kale bulunduğundan bahsetmesi şehrin savunmasına verilen önemi göstermektedir.

İbn Battûta, Anadolu'daki ikinci durağı olan Antalya'nın genişlik, güzellik ve ihtişam bakımından dünyanın en güzel şehirlerinden biri olduğunu ve gerek plânı gerekse düzenliliği ile başka ülkelerdeki benzerlerinden daha iyi bir durumda bulunduğunu belirtmektedir.⁶⁴ Şehrin adının Şam diyarındaki Antakya'ya benzediğini sadece "k" harfi ile "1" harfinin yer değiştirdiğini söyler. Antalya'da Hristiyan tüccarlar Liman adıyla anılan semtte, Yahudiler etrafı büyük bir duvarla çevrili bölgede, asıl halk olan Rumlar farklı bir mahallede, Müslüman ahâli ise şehrin tam merkezinde oturmaktadır. Bu bölgede bir Cuma Camii, medrese, birden fazla hamam, gayet düzenli, kalabalık ve zengin alış veriş yerleri bulunmakta, şehrin çevresini geniş bir sur kuşatmaktadır. Şehirde bağ ve bahçeler çok olup meyveleri oldukça lezizdir.⁶⁵

Ebü'l-Fidâ ise çeşitli râvilere dayanarak meşhur bir şehir olan Antalya'nın fırtınalarda korunaksız bir limanı, muhkem bir kalesi bulunan, ağaçlık, bostanlık, bol ekşi meyve yetiştirilen, içinde ve dışında sular akan, geniş bir ovaya sahip bir şehir olduğunu aktarır. Antalya ona göre biri denize biri karaya açılan iki kapısı ve yüksek surlarla çevrili, Konya'nın batısında 10 günlük mesafede bir kale şehirdir ve kalabalık halka sahiptir.⁶⁶

Her iki seyyahın da Antalya'yı deniz kıyısında yer alan bir kale kenti olmasına rağmen suları ve meyveleri bol, geniş, düzenli, planlı ve müreffeh bir yer olarak anlatmasından anlaşıldığı üzere şehir dönemin önemli kentlerinden biri

⁶³ Ebü'l-Fidâ, **a.g.e.**, 302-303. Ebü'l-Fidâ Anadolu Selçuklu sultanlarından Alâeddin tarafından kurulduğu için ona nisbet edilerek şehre önce Alâiye adı verildiğini fakat daha sonraları telaffuzun Alâya olarak değiştiğini aktarır.

⁶⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 402.

⁶⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 403.

⁶⁶ Ebü'l-Fidâ, **a.g.e.**, s. 303.

konumundadır. Ayrıca şehirde muhtelif milletlerin farklı mahallelerde yaşaması Anadolu sakinlerinin bir arada yaşama kültürüne sahip olduklarını göstermektedir.

Antalya'dan ayrılan İbn Battûta üçüncü durağı Burdur'a varır. Burayı kalesi dik bir dağın tepesinde bulunan etrafında küçük nehirler olan, bahçelerle çevrili "ufak bir şehir" şeklinde tarif eder. Bir sonraki durağı olan Sabartâ (Isparta) ise ona göre yüksek bir tepe üzerinde kalesi bulunan, zengin çarşıları olan, her yanından çaylar akan, bağı, bostanı bol, mamûr bir şehirdir. İbn Battûta Isparta'dan sonra uğradığı Eğridir hakkında da beğeni dolu cümleler kullanır. Güzel ve zengin çarşıları, etrafı ağaçlık, dört bir yanı bahçe olan bu belde, kalabalık mı kalabalık bir şehir olup içinde teknelerle ulaşım yapılan suyu tatlı bir göle sahiptir. Bu göldeki teknelerle Akşehir, Beyşehir gibi köy ve kasabalara iki günde ulaşma imkanı vardır.⁶⁷ İbn Battûta'nın verdiği bu bilgilerden Anadolu'da ulaşımın kara yolu ile sınırlı olmadığını, gemi inşa etme bilgisine sahip olduğunu ve gemilerin sadece savaşta kullanılmadığını anlamaktayız. İleride Anadolu'nun sosyal hayatını incelerken ulaşım bölümünde bu konuya detaylı olarak değineceğiz.

Eğridir'den sonra ziyaret ettiği Gölhisar ise İbn Battûta'nın aktardığına göre, dört yanı suyla çevrili küçük bir kasabadır. İçinde bol miktarda kamış bulunan bir gölün kenarında kurulmuş bu kasabanın kamışlık ile suların arasında uzanan tek bir yolu vardır. Sadece bir atlının geçebileceği köprü gibi bir geçitten ulaşılan bu küçük şehir, suyun ortasında yükselen bir tepe üzerine kurulmuş ele geçirilmesi güç, sağlam bir kale görüntüsündedir.⁶⁸ Bu durumu anlamak çok zor değildir, çünkü söz konusu çağda güvenliğin en önemli ihtiyaçlardan biri olması sebebiyle pek çok şehrin giriş ve çıkışları tek bir yolla sınırlandırılmıştır. Gölhisar beldesinde de güvenliğin sağlanması amacıyla ulaşım tek bir yola indirgenerek zorlaştırılmıştır.

Yolculuğunun ara duraklarından biri konumunda olan Karaağaç ise Türkmenlerin yaşadığı yeşil bir alan olmasına rağmen bu ovada Germiyan obalarının yol kesicilik yapması sebebiyle İbn Battûta'nın yol güvenliği endişesi yaşadığı bir yer olmuştur. Seyyah sonraki durağı olan Lâdik'e cengâverlerin korumasında gitmek

⁶⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 406.

⁶⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 408.

zorunda kalmıştır. “Allah onların şerrinden bizi korusun”⁶⁹ dediği Germiyânoğulları yaygın bir söylentiye göre Yezîd b. Muâviye soyundandır ve Kütahya onların hükümrânlığındadır. Anlaşıldığı üzere XIV. yüzyıl Anadolu’sunda güvenlik endişesi hem şehirlerin fiziki yapılarını hem de insanların ulaşım şekillerini etkileyen çok önemli bir unsurdur. Aynı etnik kökene sahip olanlar bile birbirlerine karşı güvensizlik yaşamaktadırlar. Anadolu’nun siyasi hayatını ele alırken değineceğimiz üzere beylikler arasındaki rekâbet duygusu birbirleriyle çatışmalarına yol açmıştır.

2. Lâdik (Denizli), Tavas, Muğla, Milas, Bercin (Peçin)

İbn Battûta günümüzde *Ege Bölgesi* sınırlarında yer alan uğradığı ilk şehir olan o zamanki adı ile Lâdik (Dûngûzla, Donuzlu, Domuzlu, Denizli) hakkında detaylı bilgiler verir. Bölgenin en güzel, en büyük şehirlerinden biri olan Denizli’de cuma namazının kılındığı yedi büyük camii, bağ ve bahçeler, düzenli akan çaylar, memba suları ve şirin çarşılar bulunduğunu aktaran İbn Battûta ya göre şehrin adı “*Beldetü’l-Hanâzîr*” (domuzlar diyarı) anlamına gelmektedir. Ayrıca yörede yetişen kaliteli pamuktan iyi eğrilerek dünyada eşi benzeri olmayan altın işlemeli, uzun süre dayanan elbiseler dokunmaktadır.⁷⁰

İbn Battûta’nın bize verdiği bu bilgilerden Denizli ilinde günümüzde gayet başarılı bir şekilde devam eden tekstil üretiminin geçmişinin eskilere dayandığı anlaşılmaktadır. İleride Anadolu’nun iktisâdî hayatını incelerken de değineceğimiz üzere bölgenin gelişmesinde söz konusu tekstil üretimi etkili olmuştur. Halen Ege bölgemizin büyük ve önemli bir şehri olan Denizli anlaşıldığına göre o dönemde de bölgenin en gelişmiş şehirlerinden birisi konumundadır. Bu durum şehirlerin gelişmişlik düzeyi ile şehirde yapılan üretimin doğru bir orantıda ilerlediğini ve üretimin şehirleri büyüttüğünü göstermesi açısından dikkat çekicidir.

⁶⁹ İbn Battûta, a.g.e., s. 408.

⁷⁰ İbn Battûta, a.g.e., s. 408.

İbn Battûta, Denizli'den sonra “*hakikaten sağlam bir kale*” olarak nitelendirdiği Peygamberimizin sahabelerinden Suhayb'in⁷¹ diyarı olarak gösterilen Tavas Kalesi'ne ulaştığında burada ilginç bir olaya şahit olur. Yöre halkının büyük çoğunluğu kale içinde yaşamasına rağmen sahip olunan hayvan sürülerinin otlatılması için her sabah kale dışına çıkarılması gerekmektedir. Fakat bunu yapmadan evvel kale kumandanı her sabah askerleriyle birlikte mütemadiyen sur dışında etrafta hırsız olup olmadığını kontrol etmekte, etrafın güvenli olduğu anlaşıldıktan sonra sürüler dışarıya çıkarılmaktadır. Görüldüğü üzere dönemin en önemli sorunlarından birisi can ve mal güvenliğidir. Daha sonra konakladığı şehirlerden Muğla hakkında neredeyse hiç bilgi vermeyen İbn Battûta, Milas'ın Anadolu'nun en güzel ve en büyük yerleşim yerlerinden biri olup, suyunun, meyvesinin ve bahçesinin bolluğundan bahseder.⁷² Milas'a iki mil uzaklıkta bulunan Bercin (Peçin) kasabası ise yeni kurulmuş, güzel binalara ve mescitlere sahip, tepe üzerine inşa edilmiş küçük bir şehirdir.⁷³ İbn Battûta'nın verdiği bu bilgilerden Anadolu'da söz konusu yıllarda eski yerleşim birimlerinin yanı sıra yeni yerleşim alanlarının da oluşturulduğunu anlamaktayız. Yeni yerleşim alanlarının kurulması bölgede içtimâî ve iktisâdî anlamda bir canlılığın yaşandığını göstermektedir.

3. Konya, Larende (Karaman), Aksaray, Niğde, Kayseri ve Sivas

İç Anadolu'da İbn Battûta'nın uğradığı ilk şehir olan Konya seyyahımıza göre sayısız nehir ve çayları, eşsiz bahçeleri, geniş caddeleri olan, her sanat erbabının belirli yerde toplandığı muntazam ve şirin çarşıları bulunan, “*kamaruddîn*” denilen kayısı türünün yetiştirilip Mısır ve Suriye'ye ihraç edildiği “*büyük ve güzel bir şehir*” dir.⁷⁴ Ebü'l Fidâ ise Konya'yı güneyinde üç fersahtan daha yakın mesâfede bir dağ bulunan,

⁷¹ Hz. Peygamber'in sahabelerinden olan Suhayb b. Sinan'ın Musul'da doğduğu, Bizanslıların baskını neticesinde küçük yaşta kaçırıldığı ve onların arasında yetişip klasik Hristiyan dini terbiyesiyle büyütüldüğü, daha sonra bir köle tüccarına satın alınca, yolunun Mekke'ye düştüğü, Abdullah b. Cûd'un azat etmesiyle ticarete atıldığı ve İslam dinini ilk kabul edenler arasında yer aldığı belirtilmiştir. Bkz. A. Sait Aykut, **İbn Battûta Seyahatnâmesi**, s. 448

⁷² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 411.

⁷³ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 412.

⁷⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 412.

bostan ve meyveleri bol, çok temiz, meşhur bir şehir olarak anlatır. Tıpkı İbn Battûta gibi şehirde kamaruddîn denilen kayısı türünün yetiştirildiğini söyler.⁷⁵

İbn Battûta ve Ebü'l Fidâ'nın aktardığı bu bilgiler Konya'nın XIV. yüzyılda kendi içinde belirli gruplara ayrılacak ölçüde çok tüccara sahip, meyve ihraç edecek düzeyde tarımı gelişmiş ve tanınmış bir şehir olduğunu bize göstermektedir. Nitekim Konya ili halen İç Anadolu'nun en gelişmiş şehirlerinden birisi konumundadır.

Larende (Karaman) ise, İbn Battûta'ya göre peş peşe sıralanan bahçeleri ve gürlük suları ile ünlü bir şehirdir.⁷⁶ Ebü'l-Fidâ'ya göre Karaman; Konya'nın yaklaşık bir günlük kuzey doğusunda bir Rum şehridir.⁷⁷ Buradaki “Rum”dan maksadın “Anadolu” şehri olduğu anlaşılmaktadır.

Bölgenin bir diğer önemli şehri olan Aksaray ise İbn Battûta'nın verdiği bilgilere göre Anadolu'nun en sağlam ve güzel beldelerinden olup, çevresi nehir ve bahçelerle çevrilidir. Şehri evlerin içinden geçen üç kanal bölmekte olup, meyve bahçeleri bağlar, bostanlar şehrin içine kadar uzanmış haldedir. Burada benzerlerine başka hiçbir yerde rastlanmayan “*Aksarâyî*” diye meşhur koyunyünü ile dokunan halı ve kilimler üretilmekte ve Suriye, Irak, Hindistan, Çin ve diğer Türk ülkelerine ihraç edilmektedir.⁷⁸ Ebü'l Fidâ'ya göre Aksaray; bol ağaçlık ve meyvelik bir yerdir. Ortasında büyük ve müstahkem bir kale bulunur, içinden büyük bir nehir geçer ve bu nehirden bazı evlere su alınır. Ebü'l Fidâ, İbn Said'den rivayetle bu şehirde “hoş, güzel” halıların imal edildiğini de aktarmaktadır.⁷⁹

İki seyyahın da birbirine çok yakın bir şekilde verdiği bu bilgiler Aksaray şehrimizde suyun bol olduğunu ve evlere de dağıtıldığını göstermektedir. Bu durumun o dönem için oldukça yenilikçi bir uygulama olarak günlük hayatı kolaylaştırdığını söyleyebiliriz. Yine bu şehirde koyunyününden kendine has metotlarla dokunan

⁷⁵ Ebü'l-Fidâ', **a.g.e.**, s. 304.

⁷⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 413.

⁷⁷ Ebü'l-Fidâ, **a.g.e.**, s. 301.

⁷⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 414.

⁷⁹ Ebü'l-Fidâ', **a.g.e.**, s. 305.

halıların ihraç edildiği bilgisi de oldukça kıymetlidir. Nitekim bölgede dokunan halılar günümüzde de değerli görülmektedir.

İbn Battûta, Aksaray'dan sonra uğradığı Nekde (Niğde)'nin büyük ve çok kalabalık olmasına rağmen, bazı kısımlarının tamamen harap hale geldiğini, çevrenin en büyük akarsularından biri olan ve üzerinde üç köprü bulunan Nehr-i Esved (Karasu) ırmağının şehri ikiye böldüğünü aktarır.⁸⁰ Nehre konan dolaplarla ırmaktan çekilen su bağ ve bostanlara götürülmekte, bol meyve yetiştirilmektedir. Bu bilgilere göre tarımda su kullanımı bölgede oldukça yaygındır ve bunun için özel metotlar geliştirilmiştir.

Ülkenin önemli merkezlerinden biri olan Kaysârya (Kayseri) İbn Battûta'nın aktardığına göre İlhanlıların ordu birliklerinin üstlendiği bir yerdir.⁸¹ Ebü'l Fidâ'ya göre Kayseri ağaçlık, meyvelik, bostanlık, içinde suları bol büyük bir şehir olup, müstahkem bir kalesi vardır. Adını Sezar'a nispetle alan şehrin doğusunda Sivas yer almakta, Aksaray ile arasında dört konak mesafe bulunmaktadır.⁸² Bu bilgilere göre Kayseri tıpkı günümüzde olduğu gibi o dönemde de bölgenin önemli merkezlerinden biridir.

İbn Battûta'ya göre Sivas, tahsildar ve büyük kumandanların oturduğu İlhanlılara bağlı en büyük şehirlerinden biri olup, pek düzenli ve bakımlı bir şehirdir. Geniş caddelere sahip olan Sivas'ın çarşıları fevç fevç insanla dolup taşmaktadır.⁸³ Ebü'l Fidâ ise meşhur büyük bir şehir olarak nitelendirdiği Sivas'ın küçük bir kalesi bulunduğunu, düz bir arazide yer aldığını, yarım fersah uzaklıktan Kızılırmak'ın geçtiğini, doğusunda Erzurum şehrinin yer aldığını, havasının çok soğuk, pınarlarının bol, ağaçlarının ise az sayıda olduğunu aktarır.⁸⁴ Bu bilgilere göre Sivas ili o dönemde de tıpkı günümüzde olduğu gibi bölgenin en büyük şehirlerinden biridir.

⁸⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 415.

⁸¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 415.

⁸² Ebü'l-Fidâ, **a.g.e.**, s. 304.

⁸³ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 416.

⁸⁴ Ebü'l-Fidâ, **a.g.e.**, s. 306.

4. Amasya, Sûnusâ, Gümüşhane

İbn Battûta günümüzde *Karadeniz Bölgesi* sınırlarında kalan şehirlerden olan Amasya'yı “büyük bir ırmak kenarında, çevresi bağ ve bostanlarla kaplı, meyvelik ve ağaçlık bir şehir”⁸⁵ olarak anlatır, cadde ve çarşılarının genişliğinden bahseder. Daha önce Niğde’de olduğu gibi Amasya’da da ırmak üzerine kurulan dolaplarla çekilen su ev ve bostanlarda kullanılmaktadır. Ebü’l Fidâ ise Amasya’yı suru ve kalesi olan büyük bir belde olarak nitelendirir. Üzerinde su dolapları yer alan bir nehri vardır, suları bol, bağları ve bostanları ile meşhur, gümüş madeni çıkarılan güzel bir şehirdir.⁸⁶ Amasya ile Sinop arasında 6 günlük mesafe vardır, şehre uğrayan Amasya nehri, daha sonra Sinop denizine dökülmektedir. Daha önce Niğde’de gördüğümüz üzere Amasya şehrinde de tarımda ve evlerde suyun kullanımı yaygın olup benzer uygulamalar gerçekleştirilmektedir.

İbn Battûta Amasya'nın hemen yakınlarında Sûnusâ'nın bulunduğunu söyler. Buranın Amasya'nın 50 km doğusunda, Kelkit çayı ile Yeşilırmak'ın birleştiği yerde, günümüzdeki Taşova ile Alpaslan arasında bir yerde olduğu⁸⁷ belirtilir.

Bölgenin ikinci şehri olan Kümiş (Gümüşhane) ise gayet bakımlı ve büyük bir şehir olup, şehre iki günlük uzaklıkta sarp ve yüksek dağlar yükselmektedir. Şehirde gümüş madeni bulunmaktadır. Irak ve Suriye'den tacirler buraya gelerek mal almaktadır.⁸⁸ Hatırlanacağı üzere daha önce Amasya şehrinde de gümüş madeni çıkarıldığı ifade edilmişti. Bu durum bölgede geçmişte madencilik gelişmiş olup çıkarılan madenin ihraç edildiğini ortaya koymaktadır. Bazı kaynaklara göre şehrin ismi bölgede gümüş yataklarının bulunmasından gelmektedir.⁸⁹

⁸⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 417.

⁸⁶ Ebü'l-Fidâ, **a.g.e.**, s. 305.

⁸⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 417, 452.

⁸⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 417.

⁸⁹ Metin Tuncel, “Gümüşhane”, **DİA.**, XIV, 273-276.

5. Erzincan, Erzurum

Günümüzde *Doğu Anadolu Bölgesi* sınırlarında kalan topraklarda İbn Battûta'nın uğradığı ilk şehir Erzencân (Erzincan)'dır. Seyyahımıza göre, bakımlı ve büyük olan şehrin gayet muntazam ve canlı çarşıları bulunmakta, şehirde “Erzen-cânî” diye tanınan nefis kumaşlar dokunmaktadır. Ayrıca şehrin bakır madenleri de meşhurdur. Bakır madeninden çeşitli büyüklükte kap kakac üretilmekte ve kendi ülkesinde “*beysûs*” denilen ayaklı çiradanlıklara benzeyen şamdanlar yapılmaktadır.⁹⁰ Ebü'l Fidâ ise Erzincan'ın Sivas ile Erzurum arasında 40 fersah mesafede bulunduğunu, Erzurum arasındaki yolunun tamamının mera ve çayırlardan geçtiğini⁹¹ aktarır.

İbn Battûta'nın bildirdiğine göre Erze'r-Rum (Erzurum) geniş bir alana yayılmış olup, şehri üç nehir kesmekte, evlerin çoğu bağ ve bahçeler arasında bulunmaktadır. Bu şehir iki Türkmen topluluğu arasında yaşanan uzun savaşlar sebebiyle her yanı harap olmuş durumdadır.⁹² Nitekim Anadolu Selçuklu Devleti'nin Köseadağ mağlubiyetinin (1243) ardından şehir İlhanlı Moğollarının istilasına mâruz kalmış, Anadolu Selçuklu Devleti yıkılınca (1308) Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türkmen boylarının rekabeti sırasında büyük yıkıma uğramıştır.⁹³ İbn Battûta'nın bahsettiği birbiriyle mücadele içerisindeki iki Türkmen topluluğu Akkoyunlu ve Karakoyunlu aşiretleridir. Ebü'l-Fidâ ise eski adı Kâlikâlâ⁹⁴ olan Erzurum'un Ahlat'tan üç günlük mesafede⁹⁵ Anadolu'nun son sınırında bulunduğunu, kuzey doğusunda Fırat nehrinin kaynağının yer aldığını⁹⁶ aktarmıştır.

6. Birgi, Tire, Selçuk, İzmir, Manisa, Foça, Bergama

İbn Battûta Erzurum'dan ayrıldıktan sonra ikinci vaktinde günümüzde İzmir'in Ödemiş ilçesine bağlı olan Birgi'ye vardığını söylemektedir. Bu durum dönemin

⁹⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 418.

⁹¹ Ebü'l-Fidâ, **a.g.e.**, s. 313.

⁹² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 418.

⁹³ Cevdet Küçük, “Erzurum”, **DİA.**, XI, 322.

⁹⁴ Ebü'l-Fidâ, **a.g.e.**, s. 303.

⁹⁵ Ebü'l-Fidâ, **a.g.e.**, s. 314.

⁹⁶ Ebü'l-Fidâ, **a.g.e.**, s. 307.

ulaşım imkanları düşünöldüğönde aynı gün içerisinde mümkün gözökmemektedir. Muhtemelen sonradan yazıya geçirilirken aradaki bazı duraklar atlanmış veya unutulmuş olabilir. Nitekim bu durum *Seyahatnâme*'yi tercüme eden değerli mütercimin de dikkatini çekmiştir.⁹⁷ Birgi'de İbn Battûta 14 gün kalmış, bu süre içerisinde ileride ilgili bölümlerde detaylarını vereceğimiz pek çok hadise yaşamış ve yaşadıkları hakkında uzun bilgiler aktarmıştır. İbn Battûta'nın hükümdarın kendisine yüz miskal ağırlığında altın, bin dirhem gümüş, bir takım elbise, at ve Mîhâil adında bir Rum köle, adamlarına da elbise ve para ikramında bulunmasından çok hoşnut olduğu anlaşılmaktadır.⁹⁸

Tire'yi, bağılık, bahçelik sulak bir şehir olarak nitelendiren İbn Battûta, Rumlar tarafından kutlu görölen Ayasuluk (Selçuk)'un eski mi eski ve büyük bir şehir olduğunu söyler.⁹⁹ Yezmîr (İzmir) ise onun aktardığına göre deniz kenarına kurulmuş, büyük bir kısmı harap, üst taraftaki tepede kalesi olan ve içinde bir zaviye bulunan bir şehirdir.¹⁰⁰

İzmir'den Manisa'ya hareket eden İbn Battûta'ya göre Mağnîsiye (Manisa) dağ eteğinde güzel ve büyük bir şehir olup, kurulduğu ovada zengin su kaynakları, nehirler ve bahçeler bulunur.¹⁰¹ Manisa'ya bir günlük mesafede olan Foça, deniz kıyısında, kâfirlerin yaşadığı gayet sağlam surlarla çevrili bir şehirdir. İbn Battûta Manisa'dan hareket ettikten sonra geceyi yaylada bir Türkmen obasında geçirmiş, burada Ayasuluk'tan aldığı atını, bütün koşum takımlarıyla beraber çaldırmıştır. Bu olay bize göstermektedir ki atlar değerli hayvanlardır ve bu dönemde seyahat sırasında yol güvenliğinde sıkıntılar yaşanabilmektedir. İbn Battûta'ya göre Bergama harap bir şehir olmasına rağmen tepedeki kalesi hâlâ sapasağlamdır. Filozof Eflatun bu belde yaşamış olup, evinin o günde tanındığına dair garip bir söylenti bulunmaktadır.¹⁰²

⁹⁷ A. Sait Aykut, a.g.m., s.453

⁹⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, 424.

⁹⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, 424.

¹⁰⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, 425.

¹⁰¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, 426.

¹⁰² İbn Battûta, **a.g.e.**, 427. Bununla birlikte sözü edilen meşhur filozofun Eflatun değil Galinos olduğu iddia edilmiştir. Bkz. A. Sait Aykut, **İbn Battûta Seyahatnâmesi**, s. 456.

7. Balıkesir, Bursa, İznik, Mekece, Geyve, Yenice, Göynük

İbn Battûta günümüzde *Marmara Bölgesi*'nde bulunan şehirlerden ilk olarak Balıkesir'e uğramıştır. Şehirde kalabalık bir nüfus, zengin ve şirin çarşılar bulunmasına rağmen halkın cuma namazlarını kılacağı büyük bir caminin olmadığını söyleyen seyyah, bu yüzden şehir dışında bir mâbet inşa edilmeye başlandığını, fakat henüz bitirilemediğini, ağaçların gölgesinde namaz kılındığını belirtir.¹⁰³

“*Muazzam bir şehir*” dediği Bursa'dan oldukça etkilenen seyyahımız şehrin çarşılarının güzel, caddelerinin geniş, etrafının bahçe ve gür çaylarla çevirili olduğunu söyler. Aktardığına göre şehir dışında sıcak akan bir kaplıca suyu vardır ve büyük bir göle dökülmektedir. Erkek ve kadınlara hizmet veren iki kaplıca hamamına hastalar uzak diyarlardan gelip şifa aramaktadır.¹⁰⁴

İbn Battûta kırk gün kadar kaldığı İznik hakkında da oldukça detaylı bilgiler verir. Buna göre dört bir yandan göl ile çevrelenen şehre girebilmek için ancak bir süvarinin geçebildiği köprü gibi bir yolu takip etmek gerekmektedir. Şehrin dört bir yanı sur ile çevrilmiş olup, her iki sur arasında su dolu hendekler bulunmakta, içeri girmek için diledikleri zaman kaldırılan tahta köprülerden geçilmektedir. Bu durumun dönemin şartlarından dolayı güvenlik amaçlı tasarlandığı anlaşılmaktadır. Şehir içinde bahçeler, tarlalar, evler yer almakta, insanların evi, tarlası ve bahçesi toplu hâlde, yan yana bulunmakta, suyu hemen yakınında olan kuyulardan gelmekte, şehirde meyvenin her türlü ve ceviz bulunmaktadır. Muhtemelen uzun süren Osmanlı kuşatması sebebiyle fetihten sonra boşalan şehirde bazı saray hizmetkârları ve sultanın eşi (Beylûn) Nilüfer Hatûn ikamet etmektedir.¹⁰⁵ İznik'in, fethinden hemen sonra şehre uğrayan İbn Battûta'nın şehir nüfusunun azlığından bahsetmesi bazı tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bu durum kimi müellifler tarafından yöre halkının büyük

¹⁰³ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 428.

¹⁰⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 428.

¹⁰⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 430-431. İbn Battûta Beylûn Hatun'dan Nilüfer Hatun olarak bahsetmektedir. Nilüfer Hatun'un kim olduğu hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Âşıkpaşazâde ve Neşrî'ye göre Yarhisar tekfurunun kızı iken Orhan Bey'in hanımı olmuştur. Adının Holophira (Olievera) olduğu ve Nilüfer adının buradan geldiği belirtilirken İmparator III. Andronikos'un kızı Asporça Hatun olabileceği de iddia edilmiştir. İbn Battûta'nın fetihten hemen sonra İznik'te görüştüğü hanımın Nilüfer Hatun olduğu hakkında şüphe olmadığı belirtilmektedir. Bkz: Feridun Emecen, “Nilüfer Hatun”, **DİA.**, XXXIII, 124.

oranda ihtida ederek Müslümanlaştığı ve Osmanlı topraklarına dağıldığı şeklinde yorumlanmışsa da bu fikre karşı çıkılmış, İznik nüfusunun Bizans pâyitahtının İstanbul'a taşınmasından sonra, o bölgenin güvensiz bir sınır bölgesi hâline gelmesi sebebiyle Osmanlı fethinden evvel azaldığı¹⁰⁶ söylenmiştir.

İbn Battûta İznik'ten ayrıldığı günün gecesini Mececâ (Mekece) köyünde geçirir. Yenicâ (Yenice) şehrine gitmek üzere yola çıkar, “deli bir nehir” olarak nitelendirdiği “sakar” (cehennem)'a nispetle “Sakarî” (Sakarya) denilen nehri oldukça zor geçerek Geyve'ye varır.¹⁰⁷ Nitekim günümüzde halen yörede hırçınlığıyla bilinen Sakarya nehrinde boğulma vak'alarına dâir çok sayıda üzücü menkıbe anlatılmakta, zaman zaman yeni vak'alar yaşanmaktadır.

Şirin ve büyük bir köy olarak nitelendirdiği Yenice'den sonra İbn Battûta, halkı Hristiyan Rumlardan oluşan beldenin yöneticisi haricinde Müslüman olmayan küçük bir kasaba olan Keynûk (Göynük)'e ulaşır.¹⁰⁸ Bu önemli bilgi bize bölgede Bizans sınırına yaklaştıkça Rum halkının yoğunlaştığını, yeni ele geçirilen topraklarda Türklerin hâkimiyetlerini kabul eden milletlerin dinî inanç ve yaşantılarına karışmadıklarını göstermektedir. Türklerin tek bir yönetici ile bir bölgeyi nasıl idare edebildikleri ayrı araştırma konusu olmakla birlikte, adaletle hüküm sürmeden böyle bir idarenin mümkün olamayacağı açıktır.

8. Mudurnu, Bolu, Gerede, Safranbolu, Kastamonu, Sinop

İbn Battûta günümüzde Batı *Karadeniz Bölgesi* sınırları içinde kabul edilen Muturnî (Mudurnu) kasabasına gayet karlı ve soğuk bir gecede maceralı bir yolculuğun ardından ertesi gün cuma namazı vaktinde varır. Kasabanın yolcusunun çok olması sebebiyle konakladığı tekkede hayvanlarını bağlayacak yer bulamadığını

¹⁰⁶ Mehmed Fuad Köprülü, **Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, 4. Baskı, s. 81.

¹⁰⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 432.

¹⁰⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 433.

aktarır.¹⁰⁹ Anlaşıldığı üzere ticaret yolu üzerinde olan kasaba yolcuların uğrak yerlerinden biridir.

İbn Battûta Bolu şehrine yaklaşırken uzaktan zayıf bir dere zannettiği nehrin, yanına vardığında şiddetli akan, coşkun bir ırmak olduğunu görür. Nehirden geçerken cariyesi boğulma tehlikesi atlatır. Sonraki durağı olan ve “*büyük bir düzlük üzerine kurulmuş şirin bir şehir*” dediği Keredey-i Bölî (Bolu Geredesi) ise ona göre; geniş caddeli, büyük çarşıları olan, civarın en soğuk beldesidir. Şehir birbirinden ayrı semtlerden oluşmakta, her semtte kendi başına yaşayan ve ötekilere karışmayan bir taife bulunmaktadır.¹¹⁰

Safranbolu ise eteklerinde hendek bulunan bir tepe üzerinde kurulmuş küçük bir şehirdir ve tam zirvede sarp bir kale mevcuttur.¹¹¹

Kastamonu İbn Battûta’ya göre Anadolu’nun en güzel, en büyük beldelerinden olup, yaşamak için her kolaylık bulunmaktadır. Şehirde eşya fiyatlarının çok ucuz olmasından bahseden seyyah dolaştığı bir çok ülke arasında bu şehir kadar ucuzunu görmediğini söyler.¹¹² Ebü’l Fidâ ise Türklerin merkezi olan Kastamonu’nun Ereğli’nin doğusunda, Ankara’nın doğusunda (kuzeyinde) yer aldığını, Sinop ile arasında bir rivayette 3 günlük, diğer bir rivayette 5 konaklık mesafe bulunduğunu¹¹³ aktarır. Her iki seyyah da Kastamonu’nun Anadolu’nun büyük ve merkezi bir şehri olduğunu belirtir.

Oldukça kalabalık ve büyük bir şehir olan Sinop¹¹⁴ ise güzellik ve sağlamlığın bir arada bulunduğu bir şehirdir.¹¹⁵ Doğu istikameti dışında, çepeçevre denizle kuşatılmıştır ve Doğuda var olan tek kapısından da ancak hükümdarın müsadresiyle girilebilmektedir. Seyyahımız deniz yoluyla Kırım’a gitme imkânı bulmak için Sinop’ta kırk gün kadar kaldıktan sonra yola çıkmıştır.¹¹⁶ Ebü’l Fidâ ise Sinop’un

¹⁰⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 433.

¹¹⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 436-437.

¹¹¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 438.

¹¹² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 439.

¹¹³ Ebü’l-Fidâ, **a.g.e.**, s. 312.

¹¹⁴ Bkz. EK 10.

¹¹⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 442.

¹¹⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 462.

Kastamonu'nun kuzeyinde, Samsun'un batısında yer aldığını, meşhur bir limanı, müstahkem bir suru, ve çok bostanı bulunduğunu¹¹⁷ aktarır. Bu bilgilerden anladığımız üzere Sinop, o dönemde önemli bir liman kenti olup, özellikle Kırım'a açılan bir kapı konumundadır. Nitekim bölgenin gelişmesinde günümüzde de deniz ticaretinin önemli rol oynadığını görmekteyiz.

9. Cizre, Nusaybin, Mardin

İbn Battûta, Anadolu ziyareti öncesinde Musul yolculuğu sırasında bugün *Güneydoğu Anadolu Bölgesi* sınırları içinde yer alan o zamanlarda Cezire-i İbn Ömer diye bilinen Cizre'ye de uğramıştır. Bağdat'tan yola çıkan İbn Battûta, Tikrit ve Musul üzerinden Cizre'ye ulaşmıştır. Oldukça güzel, gösterişli ve şirin bir şehir olan Cizre'ye etrafı ırmakla çevrili olduğu için “*cezire*” (ada) dendiğini söyleyen seyyah, şehirde büyük bir bölümü yıkılmış olmasına rağmen zengin bir çarşının, gayet sanatkârane, taştan inşa edilmiş eski bir mabedin bulunduğunu, taştan surları olan şehirde ahalinin yabancılarla, gezginlere, misafirlere iyi muamele eden erdemli insanlardan oluştuğunu¹¹⁸ aktarır. Ebü'l Fidâ'ya göre Cizre, Musul'un kuzeyinde, Dicle nehri tarafından bir hilal gibi kuşatılmış, nehrin batısına kurulmuş, bostanları bol bir şehirdir.¹¹⁹

İbn Battûta'nın anlattığına göre çok eski bir şehir olan Nusaybin, Cizre'den iki konaklama mesafesinde, orta büyüklükte, akarsuları, meyve ağaçlarını içine alan, geniş bir ovaya kurulu bir şehir olup esas kısmı haraptır.¹²⁰ Burada üretilen gülsuyunun koku ve revnak bakımından benzeri bulunmamaktadır. Şehre yakın bir dağdan çıkan nehir çember gibi şehri kuşatmakta, pek çok kola ayrılarak bahçeleri sulamaktadır. Arklardan her biri şehre dalarak sokak ve evlerden geçmekte böylelikle su her eve uğramaktadır. Ebü'l Fidâ ise Nusaybin'in kuzeyinde büyük bir dağ olan, surları bulunan, Sincar'ın kuzeyinde, Nuh peygamberin gemisinin üzerine indiği Cudi

¹¹⁷ Ebü'l-Fidâ, **a.g.e.**, s. 312-313.

¹¹⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, C. II., s. 336-37.

¹¹⁹ Ebü'l-Fidâ, **a.g.e.**, s. 238-239.

¹²⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, C. II., s. 337.

Dağı'nın yanında kurulmuş olan, zehirleri öldürücü akrepleri bulunan, kırmızı gül yetişmeyen, sadece beyaz gül yetişen merkezi bir şehir olduğunu¹²¹ bildirir.

Dağın eteğine kurulmuş büyük bir şehir olan Mardin, seyyahımız İbn Battûta'ya göre İslam şehirlerinin en güzellerinden biri olup, çarşıları cıvıl cıvıldır. Mer'ız diye bilinen yünden yapılmış, "*Mardini*" de denilen giysiler burada üretilir. Tepenin tam doruğunda oldukça ünlü sarp bir kale bulunur.¹²² Ebü'l Fidâ ise Mardin Kalesi'nin zirvesi iki fersah kadar olan bir dağın üzerinde kurulmuş kılıçla fethi mümkün olmayan muhkem bir kalesi bulunduğunu, bölgede cam madeninin işletildiğini, yöredeki yılanların diğer yerlere göre daha kolay öldürüldüğünü¹²³ bildirir.

İbn Battûta'nın bu şehirler hakkında aktardığı bilgilerden anlaşılacağı üzere bölge kadîm bir geçmişi olan, doğal güzelliklere sahip, oldukça canlı bir içtimâî hayatı bulunan, taş ve maden işlemeciliği yapılan, müstahkem kalelerle savunulan, bazı bölgelerinde suyun evlere kadar dağıtıldığı gelişmiş bir bölgedir.

10. Antakya

İbn Battûta, Halep'ten Şam'a yaptığı yolculuk esnasında o dönemde Şam'a bağlı olan "*çok büyük ve kadîm bir şehir*" olarak nitelendirdiği Antakya¹²⁴,ya uğrar. Antakya'nın etrafındaki sağlam surların Şam şehirlerinden hiçbirinde olmadığını söyleyen İbn Battûta içinde dört tepe ve kale bulunan bu surların Melik Zahir Baybars'ın¹²⁵ şehri fethetmesinden sonra tamamen tahrip edildiğini aktarır. İbn Battûta'nın belirttiğine göre Antakya'nın ahalisi kalabalık, binaları çok güzeldir. Her

¹²¹ Ebü'l-Fidâ', **a.g.e.**, s. 238.

¹²² İbn Battûta, **a.g.e.**, C. II., s. 338.

¹²³ Ebü'l-Fidâ', **a.g.e.**, s. 236.

¹²⁴ Milâttan önce 8000 yıllara ait yerleşme izleri tespit edilen ve İskender zamanında kurulduğu düşünülen bu şehir, İbn Battûta'nın ziyaretinden kısa bir süre öncesinde 666/1268 yılında Zahir Baybars tarafından fethedilmiş ve Memlûk Türklerinin eline geçmiştir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Hakkı Dursun Yıldız, "Antakya", **DİA.**, III., 228-232.

¹²⁵ Mısır Bahriyye Memlûkleri sultanı el-Melikü'z-Zâhir Rüknuddîn es-Sâlihî el-Bundukdârî (ö. 676/1277) Bkz. Kâzım Yaşar Koprıman, "Baybars I", **DİA.**, V, 221-223.

yandan su kaynamaktadır ve her yer yeşilliktir. Şehrin dışından Asi nehri geçmekte, ayrıca şehirde Habib-i Neccâr'ın kabri bulunmaktadır.¹²⁶

İbn Battûta'nın çağdaşı olan Ebü'l Fidâ ise Avâsım'ın merkezi olarak gördüğü¹²⁷ Antakya'nın büyük surlarla çevrili olduğunu ve içinde pınarların aktığını söyler. Şehrin dışında Asi ve Karasu nehirlerinin birlikte aktığını, şehrin evlerinde, sokaklarında ve camiisinde su bulunduğunu, çeşitli kaynaklara dayanarak aktaran Ebü'l Fidâ, Antakya'nın Dımaşk'tan sonra Şam diyârının en güzel şehri olduğunu iddia eder. Buna göre şehrin etrafında üzerindeki dağı çevreleyen 12 mil uzunluğunda taştan bir sur bulunmakta, şehirde çiftlikler, köyler ve son derece verimli araziler yer almaktadır.¹²⁸ Çağdaş iki seyyahın aktardığı birbirine oldukça benzeyen bilgilere göre kadîm bir geçmişe sahip Antakya tabii güzellikleri ve kalabalık nüfûsu ile dönemin önemli merkezlerinden biri konumundadır.

Görüldüğü üzere İbn Battûta Anadolu şehirlerini kimi zaman detaylı kimi zaman ise ayrıntı vermeden anlatmayı uygun görmüştür. Bu anlatımlardan Anadolu şehirlerinin fiziki ve coğrafi olarak yaşamaya uygun olduğunu seyyahın bu toprakların güzelliğine hayran kaldığını anlamaktayız.

¹²⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, C. I., s. 114.

¹²⁷ İslâm devletleriyle Bizans İmparatorluğu arasındaki müstahkem sınır bölgelerine verilen yer adı. Bkz. Hakkı Dursun Yıldız, "Avâsım", **DİA.**, IV, 111-112.

¹²⁸ Ebü'l-Fidâ', **a.g.e.**, s. 220.

İKİNCİ BÖLÜM

İBN BATTÛTA’NIN SEYAHAT ETTİĞİ DÖNEMDE ANADOLU ŞEHİRLERİNDE SİYÂSİ HAYAT

A. XIV. Yüzyılda Anadolu Şehirlerinin Siyâsi Durumu

Anadolu coğrafyası oldukça eski sayılabilecek bir tarihten beri insanların yaşam alanı olarak pek çok milletin ortak katkısıyla eşine az rastlanan bir kültürel çeşitliliğe sahip olmuştur. Yeryüzünde medeniyetin doğup geliştiği bölge olarak kabul edilen “*Bereketli Hilal*”¹²⁹’in önemli bir parçası olan Anadolu, verimli arazileri, insan ve canlı yaşamına uygun iklimi, tarım ve hayvancılığa elverişli coğrafi yapısı, ulaşımında kavşak noktasında bulunması vb. sebeplerle tarihte çoğu zaman cazibe merkezi olmuştur. Söz konusu canlılık sebebiyle zengin bir kültürel birikim oluşmakla birlikte, sık sık göç, işgal ve ilhak hareketleri yaşanmış, yeni yerleşim hareketleri ortaya çıkmıştır.

İbn Battûta’nın Anadolu’da karşılaştığı Türklerin atalarının bu topraklara ilk defa Hunlar ve Sabarlar döneminde ayak bastığı belirtilmiştir.¹³⁰ Abbasi halifeleri döneminde İslam orduları ile Anadolu’nun bazı bölgelerine yapılan seferlere Türkler katılsa da, Anadolu’yu Türklerin yurdu yapan seferler Büyük Selçukluların kurulmasından (1040) sonra keşif akınlarıyla başlamış, Malazgirt Zaferi’nden (1071) sonra hızlanmıştır.¹³¹ Oğuzların Anadolu’ya yaptığı akınlar Malazgirt sonrasında sefer olmaktan çıkıp yerleşmeye dönüşmüş, Alp Arslan’ın kumandanları elde ettikleri bu yeni coğrafyanın muhtelif yerlerine yerleşmeye başlamıştır. Süleyman Şah’ın

¹²⁹ Orta Doğu olarak bilinen coğrafyada, Lübnan, Suriye, Irak, Türkiye’nin Güneydoğusu ve Mezopotamya’yı kapsayan ve ekvatora doğru bakan bölge bir hilal şeklinde olduğu için Bereketli Hilal olarak adlandırılır. Bkz. Bahar AŞCI, “Medeniyetler İçin Coğrafya’nın Önemi ve Bereketli Hilal”, **21. Yüzyıl**, Sayı: 54, Haziran 2013.

¹³⁰ M. Halil Yinanç, **Selçuklular Devri Anadolu’nun Fethi**, İstanbul 1944, s. 19.

¹³¹ A. Sevim, **Anadolu’nun Fethi**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998, s. VII.

Bizans'ın başkenti İstanbul'un yanı başında, önemli ve kadim bir kent olan sağlam surlara sahip İznik'i fethetmesi ile Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurduğu bilinmektedir.¹³² Büyük Selçuklu sultanı Melikşah'ın ölümü ile (1092) diğer Türk beyliklerini de kendine bağlayan Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluşu iyiden iyiye pekişmiştir. Malazgirt Zaferi ile Türk muhacirlere Anadolu'da ebedi bir vatan hazırlanmış, özellikle 1176'da II. Kılıçarslan'ın İmparator Manuel Komnenos'a karşı elde ettiği Miryokefalon Zaferi sonrası Türklerin bölgedeki varlığı kalıcı hale gelmiştir.

Türkiye Selçukluları 1243 yılında Köseadağ Savaşı sonrasında güçlerini önemli ölçüde yitirip, yıkılma sürecine girse de Anadolu'daki Türk boylarının varlığı bütünüyle sona ermedi. Beylikler Dönemi'nde Bizans İmparatorluğu'na ait topraklara akınlar düzenlemeye başlandı. Çünkü onların iddiasına göre Bizans İmparatorluğu Moğollara göre daha zayıf ve kolay bir hedefti. Zamanla İmparatorluğun durumunun kötüleşmesi uç beylerinin işini kolaylaştırdı. Moğollara yıllık vergi vererek kendilerini emniyete alan ve yönlerini batıya çeviren uç beylikleri Moğol baskısından kaçarak batıya doğru göç eden nüfusun da katılımıyla gittikçe güçlendi.

XIV. yüzyılın hemen başlarında II. Gıyâseddin Mesud'un 1308'de ölmesi ile Anadolu (Türkiye) Selçuklu Devleti fiilen sona erdi. Moğolların Anadolu valisi Timurtaş'ın (Ö 1328) 1327'de Mısır'a kaçıp Memlûklü Devleti'ne sığınmasının ardından 1335'te Ebu Said Bahadır Han'ın (1305 -1335)'da arkasında bir varis bırakmadan ölümü ile İlhanlılar'da taht kavgaları baş göstermiş, bütün bu gelişmeler Anadolu uç beyliklerin önünü açarak,¹³³ Bizans İmparatorluğu'na akınları hızlandırmıştır.

İbn Battûta'nın 1333 yılındaki Anadolu seyahati tam da bu dönemlere denk geldi. Seyyahın aktardıklarından Anadolu'da söz konusu dönemde hüküm süren beyliklerde babadan oğula geçen bir veraset sistemi bulunduğu, bazı beyliklerin ekonomik ve askeri açıdan oldukça güçlü olduğu, beyliklerin kendi aralarında mücadele ettiği, bununla birlikte zaman zaman düşmanlarına karşı ortak hareket ettikleri görülmektedir. Beyliklerin Bizans İmparatorluğu'na yönelik akınlar sırasında güçlerini birleştirdiklerini, bunun için donanma kurdukları bilinmektedir.

¹³² A. Sevim, **a.g.e.**, s. 81.

¹³³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988., s. 39-42.

Anadolu'nun o dönemdeki etkin siyasi gücü konumunda olan beyler, hâkim oldukları bölgelerde güçlerini artırmak ve halkın desteğini arkalarına almak ve onları memnun etmek amacıyla birçok imar faaliyeti ile birlikte kültürel hizmetlere de ağırlık vermiş, ilmî faaliyetlerle bölgede kalıcı olmaya çalışmışlardır.

Görüldüğü üzere İbn Battûta'nın Anadolu seyahati bu topraklarda uzun yıllardır varlığını sürdüren devletlerin hızla güç kaybettiği buna karşılık coğrafyanın yeni sahiplerinin ise giderek güçlendiği bir dönemde gerçekleşmiştir.

B. İbn Battûta'ya Göre Anadolu'daki Beylikler ve Yöneticileri

İbn Battûta'nın Anadolu seyahati 1333 (h.733) yılının ilkbahar mevsiminde başlayarak bütün yaz boyunca sürmüş, hatta kış aylarının başlarına kadar devam etmiştir. Seyyahımız bazı bölgelerde bir aydan fazla süre kalırken, kimi köy ve şehirlerde ise birer, ikişer günlük konaklamalar gerçekleştirmiştir. Bu süre zarfında bölgenin ilim adamları, eşrafı ve de özellikle yöneticileri ile tanışıp önemli bir kısmıyla dostluklar kurmuştur.¹³⁴ İbn Battûta Anadolu seyahati sırasında pek çok Anadolu beyi ile bizzat tanışmış, kimi zaman tanıştığı beyler, kimi zaman da beylikler hakkında oldukça kıymetli bilgiler vermiştir. Büyük bir kısmı çağdaşlarının verdikleriyle benzer bu bilgiler, XIV. yüzyılda Anadolu'nun durumunu yakından tanımak isteyenler için âdeta hazine değerindedir.

İbn Battûta'nın uğradığı şehirlerde o dönemde; Karamanoğulları, Hamidoğulları, Germiyanogulları, İnanoğulları, Menteşeoğulları, Aydınoğulları, Saruhanoğulları, Karesioğulları, Osmanlı Beyliği, Gerede Beyliği, Candaroğulları ve Artuklu hükümrânlığı bulunmakta idi. Tavâif-il Mülûk olarak da adlandırılan bu Anadolu beylikleri bölge tarihinin önemli bir parçasını teşkil etmektedir.

1. Karamanoğulları Beyliği

¹³⁴ Mehmet Şeker, *İbn Battûta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal-Kültürel ve İktisadî Hayatı İle Ahîlik*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1993, s. 33.

İbn Battûta'nın Anadolu ziyaretinde uğradığı Konya ve çevresi o dönemde Karamanoğulları'nın hükümranlığı altındadır. Karamanoğulları Beyliği 1256-1474 yılları arasında Niğde, Karaman, Konya, Taşili ve Alanya yörelerinde yaşamış¹³⁵ bir beyliktir. Karamanoğulları'nın muhtelif tarihlerde Anadolu'ya yerleşmiş olan Oğuzların Afşar, Salur ve Bayat boylarına mensup oldukları belirtilmektedir.¹³⁶ Bununla birlikte bu beyliğin kökenlerini herhangi bir Oğuz boyuna bağlamanın eldeki bilgiler ışığında tam olarak mümkün olmadığı da ifade edilmiştir.¹³⁷

Malazgirt sonrası Anadolu coğrafyası, büyük bir hızla yaşanan iskân hareketi sonucunda Batılıların ifadesi ile “Türkmenia” haline gelirken Karamanlı Türkmenler de bu coğrafyaya göç etmiş ve zamanla kendilerine ait siyasi bir teşekkül oluşturabilmişlerdir.¹³⁸ Uçlarda bulunan Türklerin çoğunun Karamanoğulları'na mensup olduğu belirtilmiştir. Karaman Oymağı'nın bir kolu Sultan 1. Alâeddin Keykûbad zamanında 1228 (h. 625) yılında Ermenilerden alınan Ermenek taraflarına bir başka kolu da XII. asrın ortalarında Karakoyunlu devletinin kurulduğu sırada Âzerbâycan civarına yerleştirilmiştir.¹³⁹ Taşili (İçel) havzası da denilen bu bölgenin Ermenek, Mut, Silifke, Gülnar, Anamur ve çevresini kapsadığı anlaşılmaktadır.

Karaman Bey 1262 yılında vefat etmiş, Beylik 1483 yılına kadar varlığını sürdürmüştür.

a. Alanya Sultanı Karamanoğlu Yusuf Bey

İbn Battûta'nın Anadolu topraklarında tanıştığı ilk yönetici Ala'ya (Alanya) Sultanı¹⁴⁰ Karamanoğlu Yusuf Bey'dir. Alanya 1221 yılında Türkiye Selçuklu Sultanı 1. Alâeddin Keykûbad tarafından fethedilmiş, daha sonra bu devletin iyice zayıflaması üzerine 1293 yılından sonra Karamanoğulları'na bağlı beyler tarafından idare edilmeye başlanmıştır. Şehirden on mil uzakta konağı olan Yusuf Bey İbn Battûta'nın

¹³⁵ Faruk Sümer, “Karamanoğulları”, *DİA.*, XXIV, 454. Bazı kaynaklarda beyliğin yıkılış tarihi olarak 1483 tarihi verilmektedir.

¹³⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 1., İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I., s. 55, Ali Sevim-Yaşar Yücel, *a.g.e.*, s. 310.

¹³⁷ Y. Başkan, Karaman Oğulları Beyliği, *Anadolu Beylikleri El Kitabı*, İstanbul 2017, s. 280.

¹³⁸ Y. Başkan, Karaman Oğulları Beyliği, *a.g.e.*, s. 279.

¹³⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 1.

¹⁴⁰ İbn Battûta Anadolu beyliklerinin yöneticilerini anlatırken Sultan, Hükümdâr, Padişah, Bey vb. ünvanlarını kullanır. O'nun küçük bir şehir devletinden bir imparatorluğa kadar, herhangi bir toprak parçasında iktidar sahibi olan bütün yöneticiler için daha çok “sultan” tabirini kullanması, bu kişinin geçici bir yetkiye sahip olduğunu düşünmesine bağlanmıştır. Bkz. David Waines, *a.g.e.*, s. 154.

ziyareti sırasında sahilde bir tepenin üzerinde yalnız başına oturmakta, vezir ve kumandanları daha aşağıda, askerleri ise sağ ve sol taraflarda yer almaktadır. Saçlarının siyaha boyalı olduğunu söylediği Yusuf Bey'e selam veren seyyah kendisine nereden geldiği ve nereye gittiği sorularına cevaplar vermiş, Bey ise seyyaha arkadan onu memnun eden hediyeler göndermiştir.¹⁴¹

İbn Battûta'nın hakkında çok ayrıntılı bilgi vermediği Alanya Sultanı Yusuf Bey hakkında kaynaklarda da detaylı bilgi bulunmamakta ancak, 1293 (h. 692) yılında Karamanoğlu Mahmud tarafından Frenklerden geri alınan Alanya'ya Ermenek sahibi Karamanoğlu Mehmed Bey tarafından tayin edildiği belirtilmekte, Karamanoğlu soyuna mensup olduğuna dair bir veri yer almamaktadır.¹⁴²

b. Larende (Karaman) Sultanı Karamanoğlu Bedreddîn

İbn Battûta'nın Milas'tan sonra uğradığı şehirler olan Konya ve Larende, Karamanoğulları Beyliği'ne bağlı Karamanoğlu Bedreddîn tarafından yönetilmekte idi. İbn Battûta bölgenin hâkimi olan Sultan Bedreddîn ve Beyliği hakkında detaylı bilgiler vermiştir. İbn Battûta bu diyarların daha önceki hâkiminin Karamanoğlu Bedreddîn'in kardeşi Musa Bey olduğunu, Memlûklü hükümdarı Melik Nâsır'ın verdiği bir bedel karşılığında tahtından indiğini ve yerine Mısır'dan bir orduyla birlikte başka bir emir gönderildiğini aktarır. Daha sonra Sultan Bedreddîn Larende (Karaman) şehrini ele geçirmiş, bir saray inşa ettirip devletin başkenti yapmıştır. Sultan Bedreddîn ile av dönüşü şehir dışında karşılaştıklarında at üzerinde olan seyyah atından inerek sultanı selamlamış, bu esnada hükümdar da atından inerek selamı almış ve seyyahı kucaklamıştır. İbn Battûta bu ülkede hükümdarların uzaktan gelen biri onunla karşılaştığında diğeri bineğinden inerse kendisinin de atından inme geleneğinin bulunduğunu, bunun sebebinin de karşılıklı saygı ve memnuniyet ifadesi olduğunu belirtir.¹⁴³ Detaylarına içtimâî hayat bölümünde yer vereceğimiz bu gelenek, selamın at üzerinde verilmesinin iyi karşılanmaması, böyle bir hareketin memnuniyetsizliğe ve yolcunun felaketine yol açacağı inancına dayanmaktadır.

¹⁴¹ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, I, s. 402.

¹⁴² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 8.

¹⁴³ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 414.

İbn Battûta ile karşılaşması sırasında Sultan Bedreddîn seyyaha nereden geldiğini sormuş, hal, hatır muhabbetinden sonra şehre birlikte girmişlerdir. İbn Battûta'nın en güzel şekilde ağırlanması için çevresindekilere emirler yağdıran Sultan Bedreddîn, seyyaha gümüş tabaklar içinde leziz yemekler, nefis meyveler ve hoş tatlıların dışında mum, elbise, binek hayvanı gibi pek çok hediye göndermiştir.¹⁴⁴ Seyyah ziyareti sırasında kendisine gösterilen ilgi ve verilen hediyelerden memnun kalmıştır.

İbn Battûta bölgenin önemli şehirlerinden Konya'nın Büyük İskender tarafından kurulduğuna dair söylentiler olduğunu, bu toprakların Irak ülkesine yakın olmasının zaman zaman Irak hâkimiyetine girmesine yol açtığını belirtir.¹⁴⁵ Bu durum bize bölgede istikrarın sık sık bozulduğunu, güç dengelerinin değiştiğinde hâkimiyetin de el değiştirdiğini göstermektedir.

Görüleceği üzere İbn Battûta Karamanoğulları Beyliği'nin hüküm sürdüğü topraklarda Ala'ya (Alanya) Sultanı Karamanoğlu Yusuf Bey ile Konya ve Larende sultanı Karamanoğlu Bedreddîn Bey ile tanışmıştır. Seyyahın aktardıklarından beyliğin kendi hâkimiyet alanında mensuplarına özgür ve müreffeh bir yaşam sağladığını, misafirperver olduklarını, kendilerine özgü gelenek ve görenekleri bulunduğunu, siyasi yapılanmalarında hiyerarşik bir düzenin mevcut olduğunu, çevre beylikler ve devletler ile sürekli mücadele içinde olduklarını, zaman zaman iktidar değişikliklerinin yaşandığını anlamaktayız.

2. Hamidoğulları Beyliği

İbn Battûta'nın Anadolu ziyaretinde uğradığı Antalya, Eğridir ve Gölhisar o dönemde Hamidoğulları Beyliği'nin hükümrânlığı altındadır. Hamidoğulları Beyliği XIII. yüzyılın sonlarına doğru Isparta, Burdur ve Eğridir bölgesinde 1240 (h. 638) tarihinde kurulan Türkmen beyliği olup, kurucusunun Isparta ve Burdur yöresinin uç kumandanı olan Hamîd Bey olduğu belirtilir.¹⁴⁶

¹⁴⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 414.

¹⁴⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 412. Fırat ve Dicle arasında kalan bölgeye "Irak'ı Arap" adı verilmektedir. Bkz. Said Aykut, **a.g.e.** s.127 Bu bölge 1258 yılına kadar Abbasi hakimiyetinde kalmış, sık sık Moğollar tarafından istila edilmiştir. Nitekim İbn Battûta'nın Anadolu seyahatinden hemen önce 1295 yılında İlhanlılar tarafından ele geçirilmiştir. Bkz. İmaduddin Halil Et-Talib, "Irak/Tarih", **DİA.**, XIX, 90

¹⁴⁶ Sait Kofoglu, **Hamidoğulları Beyliği**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s.75.

Isparta, Yalvaç, Uluborlu, Eğirdir, Burdur, Denizli, Antalya ve çevresinde varlığını sürdüren beyliğin başına Hamid Bey'den sonra önce oğlu İlyas Bey geçmiş, daha sonra onun oğlu Dündar Bey beylik sınırlarını genişletmiştir. Faklı bir görüşe göre Hamidoğulları Beyliği Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılmaya yüz tuttuğu bir dönemde Isparta, Eğirdir ve çevresinde yer alan Türkmenlerin başı Feleküddin Dündar Bey tarafından kurulmuştur. Saruhan Aydın ve Menteşe beylikleri gittikçe güçlenen Dündar Bey'in saltanatını kabul etmiş, hatta Osmanlı Beyliği'nin kurucusu Osman Bey mücadele halinde olduğu Germiyan Beyliği'nden çekinerek kısa bir süreliğine de olsa vergi vererek onun himayesine girmiştir. 1326'da Dündar Bey'in Moğol valisi Demirtaş tarafından katledilmesinden sonra Beyliği torunu Hızır Bey devralarak toparlamaya çalışmış, 1328'de Necmüddin İshak Bey oğlu Hızır Bey'den beyliği devralmıştır.¹⁴⁷ Anadolu birliğini sağlamak isteyen Yıldırım Bayezid 1390-1391 yıllarında Hamidoğulları'na ait toprakların tamamını ele geçirmiştir.¹⁴⁸

a. Antalya Sultanı (Hızır) Hızır Bey

İbn Battûta'nın Alanya'dan sonraki durağı Antalya'dır. O sırada şehrin beyi olan Hızır Bey hastadır. İbn Battûta Hızır Bey'in ailesi, devlet erkânı ve kapıkulları ile şehrin halkından ayrı olarak etrafı surla çevrili, neredeyse kale gibi bir yerde oturduğunu söyler. Seyyah Alanya sultanı Yusuf Bey'in oğlu olduğunu söylediği Hızır Bey'i sarayına giderek hasta yatağında ziyaret eder. İbn Battûta'ya iltifat eden Bey onun gönlünü alır, ayrıldıktan sonra da çeşitli hediyeler gönderir.¹⁴⁹

Seyyahın ziyareti sırasında hasta olan Hızır Bey kısa bir süre sonra vefat etmiş, yerine oğlu Dadı Bey geçmiştir.¹⁵⁰ Hızır Bey'in babasının Yusuf değil Yunus Bey olduğu belirtilmiştir.¹⁵¹ Buna göre Yunus'un babası İlyas Bey, İlyas'ın babası ise Hamid Bey'dir.

¹⁴⁷ S. Kofoğlu, "Hamid Oğulları Beyliği", **Anadolu Beylikleri El Kitabı**, 246. Babası Dündar Bey'in öldürülmesi üzerine Mısır'a kaçan Necmüddin İshak Bey, Memlük sultanı el-Melik'un Nâsır'ın yanına adalet talebi ile gitmiş, babasının katili Timurtaş'ın öldürülmesini sağladıktan sonra Anadolu'ya dönmüştür.

¹⁴⁸ S. Kofoğlu, "Hamidoğulları", **DİA.**, XV, 474.

¹⁴⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 403-406.

¹⁵⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 67-68.

¹⁵¹ S. Aykut, **İbn Battûta Seyahatnâmesi**, s. 446.

Görüleceği üzere Hıdır Bey Hamidoğulları Beyliği'nin Antalya şubesine mensuptur.¹⁵² Bazı kaynaklarda bu beyliklere Antalya Beylikleri, bazılarında ise Tekeoğulları da denmektedir.

b. Eğridir Sultanı Necmüddin İshâk Bey

İbn Battûta Eğridir'de Dünder Bey'in oğlu olan ve Anadolu'nun önde gelen hükümdarlarından olduğunu söylediği Necmüddin İshak Bey'le tanışır. Babası sağ iken bir dönem Mısır'da kaldığını ve hacca gittiğini söylediği İshak Bey'in temiz kalpli, iyi huylu biri olduğunu aktarır. İbn Battûta'nın belirttiğine göre Dünder Bey âdeti üzere ikinci namazını her gün Cuma Camii'nde kılar. Oldukça dindar olan Bey, namazdan sonra sırtını kible yönündeki duvara dayayarak, Kur'an okuyan hafızları dinlerdi.¹⁵³ Necmüddin İshak Bey'le yakın ilişki kuran seyyah kendisine gösterilen ilgiden memnun kalmış, Ramazan ayını Eğridir'de Dünder Bey Medresesi'¹⁵⁴nde dindar, çok cömert ve hayırsever gördüğü beyin misafiri olarak geçirmiştir.¹⁵⁵ Bu sırada Bey'in çocuklarından biri vefat etmiş, cenaze defnedildikten sonra sultan ve medresedeki öğrenciler üç gün süreyle peş peşe sabah namazının ardından kabri ziyaret etmiştir. İkinci gün halkla birlikte törene katılan seyyahı yaya gören Bey hemen bir at gönderip kendisinden özür dilemiştir. Tören dönüşü medreseye varınca İbn Battûta nezaket gösterip atı geri yollamasına rağmen kendisine at dışında bir kat elbise ve para verilmiştir. Detaylarına cenaze âdetlerini ele alacağımız bölümde yer vereceğimiz bu olay bize Anadolu sultanlarının misafirlerine karşı gayet mütevazî ve alçak gönüllü olduklarını, cömertliği elden bırakmadıklarını göstermektedir.

İbn Battûta'nın ziyaretinden kısa bir süre sonra İshak Bey 1335 yılı öncesinde vefat etmiştir.

¹⁵² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 67.

¹⁵³ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 406.

¹⁵⁴ İbn Battûta'nın Ramazan ayını geçirdiği Dünder Bey tarafından yaptırılan Dünder Bey medresesi Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından kısa bir süre önce kapsamlı bir restorasyondan geçirilmiş olup günümüzde halen bütün ihtişamı ile şehrin en merkezi konumunda ayakta. Hızır Bey Camii ile aynı avluda karşılıklı yer alan yapı dönemin şartları düşünüldüğünde oldukça büyük bir kompleks durumundadır. Bkz. EK 9

¹⁵⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 407. İbn Battûta her ne kadar Ramazan ayını Eğridir'de geçirdiğini söylese de ziyaretinin sonraki duraklarından olan Ladik'te de Ramazan ayının devam ettiğini belirtmiştir. Bkz. İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 410, S. Kofçulu, "Hamid Oğulları Beyliği", **Anadolu Beylikleri El Kitabı**, s. 247.

c. Gölhisar Sultanı Mehmed Çelebi

İbn Battûta Eğridir'den sonra Mübarizüddin İshak Bey'in kardeşi Mehmet Çelebi'nin hüküm sürdüğü Gölhisar'a uğramıştır. Şehre indiğinde orada bulunmayan Mehmet Çelebi birkaç gün sonra Gölhisar'a döndüğünde İbn Battûta'ya çok ikramda bulunmuş, yol ihtiyaçlarını gidermiş, çeşitli binekler hediye etmiştir.¹⁵⁶ Çelebi kelimesinin Anadolu'da "seyyidî-efendim" anlamına geldiğini belirten İbn Battûta buradan Karaağaç yoluyla ayrılmıştır. Mehmet Çelebi Lâdik'e selametle ulaşabilmesi ve Germiyanogulları'ndan korunması için İbn Battûta'nın yanına atlı kuvvetler vermiştir. İbn Battûta, Mehmet Bey ve çevresindekilerin uyarılarını dikkate alarak yanında muhafızlarla yola çıkmıştır.

Anadolu'nun siyasi hayatını incelerken beylikler arası mücadelede dikkat çeken hususlardan birisi Germiyanogulları ile ilgili menfî kanaatlerin yaygın olmasıdır. Bu beylikle ilgili bir sonraki bölümde de ifade edileceği üzere Türk boyu olmasına rağmen Germiyanogulları çevresine korku salacak derecede güçlenmiş ve başına buyruk hareket etme alışkanlığı kazanmış haldedir. Bu durum Anadolu'nun XIV. yüzyıl başlarında gücün hâkimiyetine dayanan bir siyasi yapılanmaya sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim İbn Battûta'nın Gölhisar'da tanıştığı Mehmet Bey zamanında Kıbrıs Kralı I. Pierre de Lusignan Antalya'yı istila etmiş, fakat mücadeleden vazgeçmeyen Mehmet Bey 1373 yılında Antalya'yı geri almıştır.

3. Germiyanogulları Beyliği

İbn Battûta Anadolu ziyaretinde Germiyanogulları'nın hükümranlılığı altındaki bir şehre uğramamakla birlikte bu beylik hakkında etrafından duyduklarından etkilenerek oldukça olumsuz kanaatler dile getirmiştir. Kütahya ve civarında XIII. yüzyıl sonlarında kurulan Germiyanogulları XIV. yüzyıl başlarında Batı Anadolu'daki en güçlü Türkmen beyliklerinden birisi olarak gösterilir.¹⁵⁷

Harezm'den Celâlüddin Mengüberti ile birlikte XII. asrın ilk yarısında Doğu Anadolu'ya gelen Germiyanogulları Anadolu Selçuklu Devleti'nin hizmetinde bir aşiret olarak önceleri Alişiroğlu Muzaffereddîn önderliğinde Malatya ve çevresine

¹⁵⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 408.

¹⁵⁷ Mustafa Çetin Varlık, "Germiyanogulları", **DİA.**, XIV, 33-35.

yerleşmişlerdir. Daha sonraları bir beylik haline gelen Germiyanogulları 1276 yılından sonra Kütahya ve Denizli çevresini yurt edinmişlerdir.¹⁵⁸

Germiyanlılar hakkında Şihâbüddin İbn Fadlullah el Umerî'nin *Mesâlikü'l Ebsâr fî Memâlikü'l Emsâr* adlı eserinde çeşitli kaynaklara dayanılarak, Germiyanogulları'nın Türk beyliklerinin hepsine hükmettiği ve en büyüğü olduğu, merkezinin Kütahya olduğu, her yıl Bizans'tan 100 bin dinar vergi ve bazı kıymetli eşyaların hediye olarak geldiği ifade edilmektedir.¹⁵⁹

İbn Battûta, yol kesicilik yapmakla suçlayıp, Yezid b. Muaviye soyundan olmakla itham ettiği ve şerlerinden Allah'a sığınılacak derecede korktuğu Germiyan obalarının Kütahya ve çevresini yurt tuttuklarını söyler.¹⁶⁰ O dönemde Anadolu'nun en kuvvetli beyliği konumunda olan Germiyanogulları Kütahya ve Denizli bölgesinde Türkiye Selçukluları ile uzun süre mücadele etmişlerdir.¹⁶¹ Güçlerinin çevre beylikler tarafından tehlikeli görülmesinin Germiyanogulları'nın aleyhine garip söylentiler çıkarılmasına yol açtığı belirtilmiştir. İbn Battûta'nın herhangi bir teması olmamasına rağmen beylik hakkındaki olumsuz yorumları bu söylentilerden etkilenmesinden kaynaklanabilir. Bununla birlikte Germiyanogulları'na karşı hissedilen güvensizlikte beyliğin çevresiyle sürekli mücadele halinde olmasının da payı bulunmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz üzere Osmanlı Beyliği'nin kurucusu Osman Bey, muhtemelen beyliğinin yeni kurulduğu ve yeterince güçlü olmadığı dönemlerde Germiyan Beyliği'nden çekinmiş kısa bir süreliğine de olsa vergi vererek kendisini koruma altına almıştır.¹⁶² Öte yandan bazı kaynaklarda zengin ve mamur bir Beylik haline gelen Germiyanogulları Beyliği'nin Osmanlı Beyliği ile önceleri rekabete girdiği fakat daha sonra bu tutumunu değiştirerek Osmanlılara yakınlaşma zorunluluğu duydukları kaydedilmiştir.¹⁶³

Söz konusu dönemde Germiyanogulları sarayında bilim adamları ve şairlerin üst düzeyde himaye edildikleri, özellikle Süleyman Şah ve Yakup Bey dönemlerinde

¹⁵⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, 39-40., Ali Sevim-Yaşar Yücel, **a.g.e.**, s. 286.

¹⁵⁹ M. Çetin Varlık, **Germiyan Oğulları Tarihi 1300-1429**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1974, s. 41.

¹⁶⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 408., Hasan Basri Karadeniz, **Osmanlılar İle Anadolu Beylikleri Arasında Psikolojik Mücadele**, Yeditepe Yay., İstanbul 2011, s. 163-164.

¹⁶¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı **a.g.e.**, s. 40-41. Beyliğin sınırları Uşak, Gediz, Armutlu, Tavşanlı, Banaz, Honaz, Dazkırı, Geyikler, Eşme, Emed, Simav ve çevresine kadar uzanmıştır.

¹⁶² S. Kofoğlu, "Hamid Oğulları Beyliği", **Anadolu Beylikleri El Kitabı**, s. 241.

¹⁶³ Mustafa Çetin Varlık, **a.g.e.**, s. 42.

Kütahya'nın, Anadolu şehirleri arasında kültürel açıdan en yüksek dereceye ulaştığı, iktisâdî hayatın da oldukça geliştiği belirtilmektedir. Sonuç olarak Kütahya'da XIII. yüzyılın sonundan itibaren başlayan ilmi faaliyetlerin XIV. yüzyılda gittikçe arttığı ve Germiyanogulları saraylarının birer ilim merkezi haline geldiği ifade edilmiştir.¹⁶⁴

4. İnançoğulları Beyliği

İbn Battûta'nın Anadolu ziyaretinde uğradığı Denizli o dönemde İnançoğulları'nın hükümranlılığı altındadır. Yınanç (İnançoğulları) Beyliği 1261-1368 yılları arasında önce Isparta-Alâiye, Elmalı, ardından Denizli civarında hüküm sürmüş, uzun süre hemen yakınındaki güçlü Germiyanogulları Beyliği'nin hâkimiyeti altında yaşamış bir Türkmen beyliğidir. Moğol istilası sebebiyle Denizli (Lâdik), Honaz ve Dalaman bölgelerine gelen Türkmenler tarafından kurulduğu belirtilmektedir.

Lâdik veya Denizli beyliği olarak da bilinen beyliğin temellerinin Denizli ve Antalya yöresindeki Türkmen gruplarının başı Mehmed Bey tarafından 1261 yıllarında atıldığı, gerçek kurucusunun ise Şücaüddin İnanç Mehmed Bey olduğu kabul edilir.¹⁶⁵ Nitekim İbn Battûta bölgeye yaptığı ziyarette Şücaüddin İnanç Mehmed Bey ile bizzat tanışmış, oğlu Murad Bey'i de ziyaret etmiştir. Beyliğe adını veren İnanç Bey 1298 yılına kadar İlhanlılara bağlı gözükmekte¹⁶⁶ fakat Germiyan hükümdarı I. Yakup Bey'in vefatını (h. 732/m. 1332) müteâkip bağımsız hareket etmeye başladığı belirtilmektedir.¹⁶⁷

İnançoğulları Beyleri Türkçe eser yazmayı teşvik ederek Türkçeyi bir ilim dili yapmakta önemli katkılarda bulunmuş, beylerin adlarına Türkçe tefsir yazılmış, ilim ve fikir adamları sürekli himaye edilmiştir.¹⁶⁸ Nitekim İbn Battûta'nın aktardığına göre Ramazan Bayramı'nda namazı kıldıktan sonra sultanla beraber konağına gittiklerinde, fıkıh bilginleri, şeyhler ve âhîler için ayrı bir sofra kurulmuş, yoksul ve düşkünler için başka bir sofra hazırlanmıştır. O gün hükümdarın kapısından zengin, yoksul hiç kimse

¹⁶⁴ Mustafa Çetin Varlık, **a.g.e.**, s. XIV.

¹⁶⁵ Tuncer Baykara, "İnançoğulları", **DİA.**, XXII, 263-264.

¹⁶⁶ S. Kofoğlu, **a.g.m.**, s. 261.

¹⁶⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 56.

¹⁶⁸ Tuncer Baykara, **a.g.md.**, 264.

geri çevrilmemiştir.¹⁶⁹ Buradan İnanç Bey'in ilim erbabına çok yakın ilgi gösterdiğini, sofrasında onlara farklı ve üstün bir yer verdiğini söylememiz mümkün olabilir. İleride Anadolu'nun ilmî hayatını incelerken daha detaylı olarak bahsedeceğimiz üzere Anadolu beyleri ilim adamlarına gerçekten de eşsiz bir değer vermişlerdir. Öte yandan ayrı ayrı da olsa herkes için sofraların kurulması, hiç kimsenin hükümdarın kapısından çevrilmemesi yöneticilerin halkı ile birlik ve beraberlik içinde olduğu, sosyal dayanışma duygusu ile hareket etmeleri dikkat çekicidir.

a. Lâdik (Denizli) Sultanı İnanç Bey

İbn Battûta, Haziran 1332'de geldiği Denizli'de İnançoğulları Beyliği'nin hükümdarı Sultan Yenenç (İnanç)'ın Anadolu'nun ileri gelen beylerinden olduğunu söyler.¹⁷⁰ Ahi Sinan'ın tekkesinde konakladığında yanına erdemli bilgin Fakih Alaeddin Kastamûni'yi gönderen Bey, misafirlerine sayıları kadar at göndermeyi de ihmal etmemiştir. İnanç Bey'in huzuruna giderek kendisine selam veren Battûta, Ramazan ayı olduğu için birlikte iftar ettikten sonra biraz para hediyesi de alarak onun yanından ayrılır. Şehir dışında bir bağda ikamet eden Bey'in oğlu Murad Bey de seyyahla tanışmayı arzu eder. Tıpkı babası gibi o da sayıları kadar at göndererek onları davet eder, İbn Battûta ve beraberindekiler geceyi orada geçirirler. Görüşmede tercümanlığı Bey'in yanında olan bir fakihin yapması Anadolu beylerinin yakın çevrelerinde sürekli ilim adamları bulundurdıklarına ve onlara değer verdiklerine güzel bir örnektir.

İnançoğulları Beyliği'nin gerçek kurucusu olarak gösterilen İnanç Bey 1336'ya kadar idarede kalmış, kuzeydeki Germiyoğulları haricinde Hamidoğulları, Menteşeoğulları ve Aydınogulları ile çok yakın ilişkileri olmuştur. İnanç Bey, bazı araştırmacılara göre uç gazisi unvanı ile Türkmenlerin reisi olan Mehmet Bey'in damadı ve Afyon Kalesi'nde hapisteyken ölen Ali Bey'in oğludur. Buna mukabil bazı araştırmacılar ise onun Sahipata Fahreddin'in damadı ve Sultan II. İzzettin Keykavus'un emirlerinden Fahreddin Sivastos'un oğlu Ali'nin oğlu olduğunu iddia etmektedirler. İnanç Bey kendisini ziyaret eden Mevlana'nın torunu Ulu Arif

¹⁶⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 410.

¹⁷⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, I, 410.

Çelebi'ye büyük saygı ve hürmet göstermiş, ikramda kusur etmemiş, Denizli'de Mevlevi zaviyelerinin açılmasına izin vermiştir.¹⁷¹

5. Menteşeoğulları Beyliği

İbn Battûta'nın Anadolu ziyaretinde uğradığı Milas o dönemde Menteşeoğulları'nın hükümrânlığı altındadır. XIII. yüzyılın son zamanlarında Menteşe Bey liderliğinde deniz yolu ile önce Fethiye'ye gelen, ardından iç bölgeye doğru ilerleyerek, deniz ile dağlık arazi arasındaki alanlara yerleşen bu beylik mensupları, Beçin, Milas, Balat, Muğla, Çine, Fethiye, Tavas ve Finike yörelerine yayılmıştır. Menteşeoğulları Beyliği'nin arazileri eskiden “Karya” olarak bilinen topraklardır.¹⁷² Denizcilikle uğraşan ve güçlü donanmalara sahip olan Menteşeoğulları 200 kadar kadırgasıyla¹⁷³ 1261'den başlayarak Muğla ve civarında Bizans İmparatorluğu ile başarıyla mücadele etmiştir. Hakkında çok şey bilinmeyen Beyliğin kurucusu Menteşe Bey 1282 (h. 681)' de vefat edince Meğri (Fethiye)'ye gömülmüştür.¹⁷⁴ Yerine geçen oğlu Mesud Bey denizlerde başarılar elde etmiş, kısa süreliğine de olsa Rodos'u fethetmiştir. 1319 yılında Menteşeoğulları hükümdarı Şücaeddin Orhan Bey, Rodos'u şövalyelerin elinden geri almak için muhtelif defalar teşebbüste bulunsa da bunda başarılı olamamıştır.¹⁷⁵ İbn Battûta seyahatinde hem Orhan Bey'le hem de ardından beyliği devralacak İbrahim Bey'le görüşmüştür.

Menteşeoğulları Beyliği coğrafi olarak batı ve güney yönlerinden denizle çevrilidir ve ekonomisi büyük ölçüde ticarete dayanmıştır. Tarihte uzun yıllar boyunca ticaret gemileri vasıtasıyla Avrupa ülkeleri, çevredeki adalar ve İskenderiye ile ticaret yapmışlar, Venediklilerle ticari ilişkileri geliştirerek zaman zaman çeşitli ticari anlaşmalar imzalamışlardır. Anadolu'nun güneybatısında 200 yıla yakın bir süre varlığını sürdürmüş olan Menteşeoğulları, camii, medrese, türbe ve benzeri pek çok sosyal ve dinî müessese inşa etmiştir.

¹⁷¹ S. Kofoğlu, a.g.m., s. 262.

¹⁷² Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., s. 279-280., Mustafa Daş, “Menteşe Oğulları Beyliği”, **Anadolu Beylikleri El Kitabı**, s. 165.

¹⁷³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 4. Baskı, 1988, s. 145.

¹⁷⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s. 70.

¹⁷⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 62., **Anadolu Beylikleri**, s. 72.

a. Milas Sultanı Menteşeoğlu Şucâeddîn Orhan Bey

İbn Battûta, Milas Sultanı Şucâeddîn Orhan Bey'in hükümdarlar arasında boyu posu, temiz ahlakı ve zekasıyla tanınan, çoğunlukla fakih ve âlimlerle beraber olan, onlara büyük kıymet veren, fıkıh bilginlerinden oluşan bir grubu daima yanında bulunduran birisi olduğunu anlatır. "Çeşitli ilimlerde uzman, erdemli insan" olarak nitelendirdiği Fakih Huvârezmi (Harizmi)'nin de bunlardan biri olduğunu, sultanın Selçuk Bey'i¹⁷⁶ ile görüşüp verdiği hediyeyi kabul etmesinden ötürü ona kırgın olduğunu aktarır. Harizmi'nin ricası üzerine hükümdarın huzuruna çıktığında onu methederek göklere çıkardığını, erdemli ve sağlam bilgili biri olduğunu vurgulaması üzerine hükümdarın kuşkularının ortadan kalktığını söyler. Konağı Milas'a iki mil uzaklıkta Bercîn (Peçin) kasabasında olan Milas hükümdarı kendisini ziyaret eden seyyahın ihtiyaçlarını eksiksiz görerek kendisine binek hediye eder.¹⁷⁷ Bu olay bizlere Anadolu Beylerinin ilim adamlarını himayelerine aldıklarını, bu insanların başkalarından hediye kabul etmelerini kendileri için zül olarak gördüklerini, beyler arasında kendilerine bağlı ilim adamları üzerinden üstünlük mücadelesinin bulunduğunu göstermektedir.

İbn Battûta Milas'tan önce uğradığı Muğla'da Orhan Bey'in oğlu İbrahim Bey ile görüşmüş, kendisine ikramda bulunulan çeşit çeşit hediyeleri ve bir kat elbiseyi kabul etmiştir.¹⁷⁸ Menteşeoğulları beyinin Milas'ta oğlunun ise Muğla'da ikamet etmesi dikkat çekicidir. Günümüzde Muğla daha gelişmiş bir merkez olmasına rağmen o dönemde anlaşıldığı üzere ticaret yolları üzerinde olan Milas şehri beyliğin merkezidir.

Şucâeddîn Orhan Bey 1320-1321 yıllarında Rodos'u geri almaya çalışsa da bunda başarılı olamamıştır. Orhan Bey'in kesin olmamakla birlikte 1344'ten önceki bir tarihte vefat ettiği tahmin edilmektedir.¹⁷⁹ Vefatından sonra ikiye bölünen beyliğin Milas bölümünü İbn Battûta ile Muğla'da görüşen İbrahim Bey, Çine bölümünü ise Hızır Bey idare etmiştir. Bu yıllarda Aydınöğullarının elinde olan

¹⁷⁶ Burada bahsedilen Selçuk (Ayasluk) hükümdarının kim olduğu hususunda İbn Battûta net bir bilgi vermemekle beraber, o dönemde Selçuk'un hakimi Aydınöğlü Muhammed Bey'in oğlu Hıdır Bey'dir.

¹⁷⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 411-412.

¹⁷⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 411.

¹⁷⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s. 72-74.

İzmir'in Haçlılar tarafından işgal edilmesi Menteşeoğulları'nı iktisâdî açıdan olumsuz etkilemiştir.¹⁸⁰ Buradan anlayacağımız üzere söz konusu dönemde beyliklerin birbirleri ile olan ticari vb. ilişkilerinin onlar için büyük öneme sahip olduğunu göstermektedir.

6. Aydınogulları Beyliği

İbn Battûta'nın Anadolu ziyaretinde uğradığı Birgi o dönemde Aydınogulları'nın başkentidir. Aydınogulları Beyliği, XIV. yüzyılın başlarında Güneybatı Anadolu'da Birgi merkez olmak üzere Büyük Menderes'ten Tire ve Selçuk'a kadar uzanan bir sahada kurulmuş ve bir asrı aşan süre varlığını devam ettirmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti'nin çökmesi ile başlayan dönemde, Bizans İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu taht kavgalarının etkisiyle iyice zayıflamasından da faydalanan Germiyanogulları ordusunda subaşı (ordu kumandanlığı) görevinde bulunan Aydınoglu Mehmet Bey, Ege Denizi'ne inmiş ve fethettiği yerlerde babası adına bir Beylik kurmuştur.¹⁸¹ İzmir ve çevresinde başlangıçta Bizans'a karşı dostane ve müttefik olmaya çalışan Mehmet Bey yaptığı fetihlerle Beyliği'nin gücünü arttırmıştır.¹⁸² Ayasluk'ta kendine donanma inşâ eden Mehmet Bey Cenevizlilerden İzmir'i almış, oğlu Umur Bey ise çevresindeki pek çok yeri fethetmiştir.

Aydınogulları Beyliği denizcilik faaliyetleri sebebiyle ekonomik olarak gelişmiş, özellikle Umur Bey döneminde güçlü bir donanmaya sahip olmuştur. Beylik sahip olduğu donanma ile Ege Denizi'nde bulunan adalara akınlar düzenleyerek Bozcaada, Sakız Adası, Semadirek Adası, Yunanistan kıyıları, Mora gibi yerlere seferler yaparak¹⁸³ çok miktarda ganimet elde etmiştir. Bunun yanı sıra ellerinde bulundurdıkları limanlara uğrayan ticaret gemilerinden aldıkları gümrük vergisi diğer önemli bir gelir kaynağı olmuştur. Bu sebeple Beyliğin refah düzeyi oldukça yükselmiştir. Aydınogulları arkalarında camii, mescit, zâviye vb. pek çok eser

¹⁸⁰ Mustafa Daş, a.g.m., **Anadolu Beylikleri El Kitabı**, s. 166-167.

¹⁸¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 104-105., Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., s. 267.

¹⁸² Mustafa Daş, "Hamid Oğulları Beyliği", **Anadolu Beylikleri El Kitabı**, s. 176.

¹⁸³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 4. Baskı, 1988, s. 145.

bırakmış, alim, şair ve edipleri himaye ve teşvik ederek kendi adlarına bazı eserlerin yazılmasını sağlamışlardır.

Mehmet Bey'in son dönemlerinde İzmir'i almak isteyen Latinlerin saldırı başlamış, Umur Bey döneminde devam etmiştir. Venedik, Ceneviz, Rodos şövalyeleri ve Kıbrıs Kırallığı'nın birleşerek düzenlediği Haçlı Seferleri'nin ilki Umur Bey tarafından püskürtülse de ikinci taarruz neticesinde İzmir sahil şeridi Latinlerin eline geçmiştir. İzmir'i geri almak isteyen Umur Bey askerlerini cesaretlendirmek amacıyla ön safta savaşırken 1348 (h. 749) yılında şehit olmuştur.¹⁸⁴

a. Birgi (Birgi) Sultanı Aydınoğlu Muhammed (Mehmed) Bey

İbn Battûta, Birgi Sultanı Aydınoğlu Muhammed'in "cömertliği, erdemi ve asaleti ile" zamanının hükümdarları arasında öne çıktığını söyler.¹⁸⁵ On dört gün kaldığı Birgi'de şahsına gösterilen yakın ilgi ve verilen zengin hediyelerden dolayı oldukça memnun kaldığı anlaşılan seyyah, beyliğin içinde bulunduğu refah düzeyinden de etkilenmiş gözükmektedir.

İbn Battûta sıcak hava sebebiyle yaylada bulunduğu sırada kendisi ile tanıştığı Mehmed Bey'in o günlerde küçük oğlu Süleyman Bey'in, kayınpederi Orhan Bey'in yanına kaçtığı için endişe içinde olduğunu belirtir. Buna rağmen hükümdar seyyahı ayakta karşılayıp selamlamış, hâl hatır muhabbetinden sonra Hicaz, Mısır, Suriye, Yemen, Irak ve İran hakkında sorular sormuştur. Ardından yemek yenmiş, ziyafet bitince ayrıldıklarında Bey koyun tulumları içinde un, pirinç ve yağ göndermiştir. Kendisinden Yüce Peygamber'in hadislerinden bir seçki hazırlamasını isteyen Mehmed Bey'in bu isteğini İbn Battûta hemen yerine getirmiş, hükümdar müderrisine bu eserin Türkçe açıklamasının hazırlanmasını emretmiştir. Hükümdar'ın müderris aracılığıyla kendisine ne ikram edilmesi gerektiğini sorması üzerine İbn Battûta, "Sultanımızın eli altında altın, gümüş, at, köle her şey var. Dilediğini göndersin."¹⁸⁶ demiş, bunun üzerine hükümdar ertesi sabah kendi bineklerinden de güzel bir küheylan göndermiştir.

¹⁸⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, 108-109.

¹⁸⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 420.

¹⁸⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 421.

İbn Battûta, Mehmed Bey'in sarayından övgüyle bahsederek, uzun bir merdivenden sonra ortasında havuz bulunan muhteşem bir salona girdiklerini, havuzun kenarlarında ağzından su akan tunç aslan heykellerin bulunduğunu, salonun çevresinin üzeri kumaş döşeli sedirlerle çevrili olduğunu¹⁸⁷ aktarır. Muhtemelen İbn Battûta'nın ziyareti sebebiyle büyük bir davet düzenlenmiş, şehrin ileri gelenleri, ordunun yüksek rütbeli subayları, şeyhler, bilginler bu şölene davet edilmiştir. Güzel sesli hafızlar tarafından okunan Kur'an-ı Kerim dinlenmiştir. On dört gün kaldığı Birgi'de kendisine yüz miskal¹⁸⁸ ağırlığında altın, bin dirhem gümüş, bir takım elbise, at ve Mihail adında bir Rum köle hediye edilmiş, adamlarına da elbise ve para ikramında bulunulmuştur.¹⁸⁹ Kendisine Mübarizüddîn lakâbı verilen Mehmed Bey¹⁹⁰ Aydınoğulları Beyliği'ni kurmuş, güçlü bir donanma meydana getirmiş, elde ettiği zaferlerle beyliğinde yaşam standartlarını yükseltmiştir. Mehmed Bey sahip olduğu toprakları beş oğlu arasında paylaşmış kendisi de küçük oğlu ile birlikte Birgi'de oturmuştur. İlimle meşgul olmayı seven, devrin ünlü alimi İbn Melek'ten ders alan Mehmed Bey döneminde önemli eserlerin dilimize kazandırıldığı yoğun bir tercüme faaliyeti yaşanmıştır. Mehmed Bey, İbn Battûta'nın ziyaretinin hemen ardından 1334 (h. 734) yılında çıktığı bir av esnasında suya düşerek hastalanmış ve ardından vefat etmiştir.¹⁹¹

b. İzmir Sultanı Aydınoğlu Umur Bey

İbn Battûta, İzmir şehrinin yöneticisi Aydınoğlu Sultan Muhammed'in oğlu Umur Bey'i ziyareti sırasında şehirde bulunmayıp babasının yanında olduğunu söyler. Seyyahın İzmir'e gelişinden beş gün sonra şehre dönen Umur Bey, önce tekkeye uğrayıp İbn Battûta'yı selamlamış, geciktiği için özür dilemiş, kalesine çıkınca mükellef bir sofrayla birlikte Nikûle (Nikola) adında bir Rum cüceyi köle olarak göndermiştir. Umur Bey seyyaha ayrıca Bağdat, Tebriz, Nişabur ve Çin 'de dokunan bir tür ipekli kumaş olan "kemha"dan yapılma iki kat elbise hediye etmiştir. Umur

¹⁸⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 422.

¹⁸⁸ Altın, gümüş, ilaç ve gülyağı gibi değerli şeylerin tartılmasında kullanılan ağırlık ölçüsü. Bkz. Cengiz Kallek, "Miskal", **DİA.**, XXX, 182.

¹⁸⁹ İbn Battûta, **Seyahatnâme**, s. 424.

¹⁹⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 104.

¹⁹¹ Mustafa Daş, **a.g.m.**, s. 175-185.

Bey'in cömertliği sebebiyle armağan ettiği köleden sonra evinde bir tek köle kalmadığını aktaran seyyah, "*Allah Teâlâ ona gani gani versin, rahmet yağdırsın!*" diye beye dua etmiştir.¹⁹²

Aydınoğulları Beyliği'ni kuran Mehmed Bey'in oğlu Gazi-i Rabbani Bahaettin Umur Bey, İbn Battûta ile görüşükten bir yıl sonra babasının vefatı üzerine kardeşleri ve amcalarının ısrarı ile 25 yaşında 1334 yılında beyliğin başına geçmiştir. Umur Bey kısa sürede elde ettiği başarılarla aşırı derecede güçlenmiş, donanmasıyla Ege Denizi'nde rahatlıkla dolaşır hale gelmiştir. Umur Bey'in hükümrancılık dönemi neredeyse aralıksız gaza ile geçmiştir.¹⁹³ Sürekli fetih gayretinde olması Akdeniz adalarında bulunan Latinleri korkutmuş, ondan kurtulmak için çare aramalarına yol açmıştır.¹⁹⁴

İbn Battûta'nın duyduğuna göre, Umur Bey'in, dindar ve cömert olduğu kadar aynı zamanda cihat ehli, yiğit ve cesur olduğunu, gaza için oluşturduğu donanmayla İstanbul yakınlarına kadar akınlar yaptığını, elde ettiği ganimeti rahatça dağıtıp tekrar gaza arzusu ile denize açıldığını aktarır. Onun saldırılarından bunalan Rumlar sonunda Papaya başvurmuş, Papa'nın verdiği emirle Cenovalılar, Frenkler ve Romalılar bir gece denizden limana baskın yaparak şehri ele geçirmişlerdir. Umur Bey kaleden inerek şehri geri almaya çalışmışsa da askerlerin çoğuyla birlikte şehit düşmüştür. Hristiyanlar İzmir'i ele geçirmelerine rağmen kale oldukça sarp ve sağlam olduğu için saldırılara dayanmıştır.¹⁹⁵

Babası Mehmed Bey'in sağlığında Umur Bey'i İzmir'in idaresinde ve birçok akında görevlendirmesi onun iyi bir eğitime ve savaşçı bir ruha sahip olduğunu göstermektedir. Umur Bey dönemi Aydınoğulları'nın ihtişam devri olarak nitelendirilmiş, Ege ve Akdeniz kıyılarına pek çok akın düzenlenmiş, Latinlerin Yakın Doğu'daki çıkarlarına büyük zarar verilmiş, bu yüzden de Papa'nın çağrısı üzerine Aydınoğulları üzerine 1344-1345 yıllarında Haçlı Seferi düzenlenmiştir.¹⁹⁶ Aydınoğulları Beyliği denizcilik alanında gösterdiği başarılarla Haçlılara karşı önemli zaferler elde etmiştir.

¹⁹² İbn Battûta, *Seyahatnâme*, I, s. 425.

¹⁹³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 105.

¹⁹⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 107.

¹⁹⁵ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 426.

¹⁹⁶ Mustafa Daş, *a.g.m.*, s. 176-177.

7. Saruhanoğulları Beyliği

İbn Battûta'nın Anadolu ziyaretinde İzmir'den sonra uğradığı Manisa o dönemde Saruhanoğulları'nın hükümranlığı altındadır. Saruhanoğulları Beyliği 1305 (h. 705) yılından itibaren Batı Anadolu içlerinden başlayarak Ege sahillerine doğru eski Lidya bölgesi olarak isimlendirilen Manisa, Menemen, Gördes, Demirci, Kemalpaşa, Turgutlu, Ilıca, Akhisar, Kayacık, Urganlı bölgesini fetheden Saruhan Bey tarafından kurulmuştur. Manisa'yı 1313'de ele geçirerek kendi beyliğine merkez yapan Saruhan Bey denizcilikle iştiğal etmiş ve oluşturduğu donanma ile 1313'te Manisa'yı almış, Foça, Naksos, Sakız ve Midilli gibi çevre Adaları vergiye bağlamıştır.¹⁹⁷ Nitekim İbn Battûta Foçalıların her sene Saruhan Bey'e vergi verdiklerini belirtmiştir.¹⁹⁸

XIII. yüzyılın sonlarından XV. yüzyılın başlarına kadar Manisa bölgesinde daha çok Gediz vadisi ve ovası sınırları içinde hüküm süren Saruhanoğulları Beyliği kuzeyde Karesioğulları, doğuda Germiyan Beyliği güneyde ise Aydınöğulları ile komşudur. Saruhanoğulları, Batı Anadolu'daki Karesi, Aydın ve Menteşe Beylikleri gibi denizci Türkmen beyliklerindendir.¹⁹⁹ Saruhan Bey döneminde Manisa gelişip büyümüştür.

a. Manisa Sultanı Saruhan Bey

İbn Battûta Manisa şehrine girdiğinde Saruhan Bey'ile birkaç ay önce ölen oğlunun türbesinde tanışır. Bayram namazını birlikte kırlarlar. Herkesin bayram telaşı içinde olduğı bir sırada seyyahın köleleri kaybolunca hükümdar, köleleri araştırmak için adamlarını gönderir.²⁰⁰ Bir süre sonra kölelerin Foça'ya kaçtığı anlaşılır. Saruhan

¹⁹⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 84., Ali Sevim-Yaşar Yücel, **a.g.e.**, s. 301.

¹⁹⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 427.

¹⁹⁹ F. Emecen, "Saruhan Oğulları Beyliği", **Anadolu Beylikleri El Kitabı**, 153., "Saruhanoğulları", **DİA.**, XXVI, 170-173.

²⁰⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, I, s. 421.

Bey ile irtibatının oldukça sınırlı kaldığı anlaşılan seyyah onun hakkında detaylı bilgi vermemektedir.

Zaman zaman komşusu Aydınogulları ile müttefik olarak hareket etmiş olan Saruhan Bey 40 yılı aşkın hâkimiyeti sırasında beyliğini önemli bir güç haline getirmiştir.²⁰¹ Saruhan Bey'in kimliği hakkında çeşitli rivayetler vardır. Bazı kaynaklar onu Selçuklu'nun uç emirlerinden biri olarak gösterirken, bazıları Moğol ve Selçuklu hükümdarının kapıcıbaşı olduğunu, Karamanoğlu Mehmet Bey'in yanında kaldığını belirtmekte, bazıları ise başlangıçta Germiyanogulları'na bağlı bir emir olduğunu söylemektedir.²⁰² Kimi kaynaklar ise Saruhan Bey'in Celaleddin Harezmşah'ın Selçuklu sultanı Alaaddin Keykubad'a mağlup oluşunun ardından 1230 yılı dolayında Selçuklu Sultanı'nın hizmetine giren Harzem emirleri arasında yer alan Saruhan Bey'in torunu olabileceğini bildirmektedir.²⁰³ Saruhan Bey'in Kıpçak kökenli olma ihtimalinin de bulunduğu iddia edilmiştir. Selçuklu uç bölgesine yerleşmiş emirlerden biri olma ihtimali dışındaki görüşlerin kesinlik kazanmadığı ifade edilmiştir.²⁰⁴

İbn Battûta, Manisa'dan hareket ettikten sonra geceyi bir Türkmen obasında geçirmiş, hayvanları için yem bulamamış, bineklerini çaldırma korkusuyla sırayla nöbet tutmalarına rağmen sabah uyandıklarında hırsızların en güzel atını bütün koşum takımları ile birlikte çaldıklarını görmüştür. Bu durum bölgede tedbir alınmasına rağmen hırsızlık vak'alarının yaşandığını göstermektedir.

1. Karesioğulları Beyliği

İbn Battûta'nın Anadolu ziyaretinde uğradığı Bergama ve Balıkesir o dönemde Karesioğulları'nın hükümrانlığı altındadır. Karesioğulları²⁰⁵ XII. asrın sonları veya XIV. asır başlarında Balıkesir ve Çanakkale yöresinde kurulmuş bir Türk beyliğidir. Atalarının X. yüzyılın ikinci yarısından sonra Orta Anadolu'da bir devlet kurmuş olan Danişmend Gümüştegin Ahmet Gazi olduğu rivayet edilmiştir.²⁰⁶ Türkiye Selçukluları

²⁰¹ F. Emecen, a.g.m., s. 155.

²⁰² F. Emecen, a.g.m., s. 153-154.

²⁰³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 86.

²⁰⁴ F. Emecen, Saruhan a.g.m., s. 154.

²⁰⁵ Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. Zerrin Günel Öden, **Karesioğulları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999.

²⁰⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 96.

hükümdarı Sultan II. Kılıçarslan'ın 1174 yılında Sivas'ı ve 1178 yılında da Malatya'yı ele geçirmesinden sonra Danişmendliler Selçukluların hizmetine girmiş, idari tedbir olarak Bizans sınırlarında uç beyi olarak görevlendirilmişlerdir. XII. yüzyılın sonlarında bu aileden Selçukluların uç beyi olan Kalem Bey ve oğlu Karesi, Batı Anadolu'daki Bizans şehirlerine karşı 1297 yılında fetih hareketlerine başlayarak 1302'de ele geçirdikleri Balıkesir'i kendilerine merkez yapmışlar, Moğolların önünden kaçan Sarı Saltuk Türklerini de beyliğe katarak nüfuslarını artırmışlardır. Karesioğullarının 1300-1308 tarihleri arasında tamamen bağımsızlıklarını elde ettikleri belirtilir.²⁰⁷

Böylelikle XII. yüzyılın sonlarında Anadolu Selçuklu Devleti'nin çöküşü esnasında merkez ile bağlarını koparıp bağımsızlıklarını ilan eden irili ufaklı yirmiyi aşkın Türk beyliği arasına Karesioğulları Beyliği de katılmıştır.²⁰⁸

Karesi Bey'in vefatından sonra oğulları beyliği yönetmeye başlamış, Balıkesir'i Demirhan, güneydeki Bergama ve havalesini ise Şücaeddin Yahşi Bey yönetmiştir.²⁰⁹ Demirhan'ın denizcilik alanındaki faaliyetleri önemli görülmüştür.²¹⁰ Osmanlı hükümdarı Orhan Bey 1345'ten sonra Balıkesir, Aydıncık, Bergama ve Edremit bölgesini ele geçirmiş ve oğlu Süleyman Paşa'ya vermiştir.²¹¹ Sultan I. Murad yaklaşık 1360 yılında Çanakkale ve Truva taraflarındaki Karesi arazisini de Osmanlı'ya katarak beyliği tamamıyla Osmanlı topraklarına katmıştır.²¹² İbn Battûta Karesioğulları Beyliği'nin kurucusu Karesi Bey'in oğlu Şücaeddin Yahşi Bey ve diğer oğlu Demirhan ile görüşmüştür. Karesioğulları Anadolu beylikleri arasında neredeyse en kısa ömürlü olanıdır. Kendi içlerinde taht mücadelelerine düşmeleri onların barış yoluyla Osmanlı Beyliği'ne bağlanmasına yol açmıştır.²¹³

²⁰⁷ Zerrin Günel Öden, **Karesioğulları, a.g.e.**, s. 20.

²⁰⁸ Vedat Durgut, "Karasi Oğulları Beyliği", **Anadolu Beylikleri El Kitabı**, s. 187.

²⁰⁹ Vedat Durgut, a.g.m., s. 192., Zerrin Günel Öden, **a.g.e.** s. 45.

²¹⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 4. Baskı, 1988, s. 145.

²¹¹ Beyliğin Osmanlılar tarafından ele geçirilmesi Osmanlı tarihçileri tarafından h. 735 (m. 1334), h. 737 (m. 1336), h. 750 (m. 1349) h. 755 (m. 1354) olarak çeşitli tarihlerde gösterilmiştir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s. 101.

²¹² Karesi Beyliği'nin tarih sahnesinden çekilerek yerini Osmanlı Beyliği'ne bırakması Osmanlıların askeri ve siyasi genişlemesi için önemli bir aşama olarak görülür. Bkz. Zerrin Günel Öden, "Karesioğulları", **DİA.**, XXIV, 489.

²¹³ Zerrin Günel Öden, **a.g.e.**, s. 91.

a. Bergama Hükümdarı Şucaeddin Yahşi Han

İbn Battûta Bergama şehrinin hâkiminin Yahşi Han olduğunu, “Han” kelimesinin “sultan” anlamına geldiğini, “Yahşi”nin ise “*güzel ve kaliteli*” anlamında kullanıldığını belirtir. Yahşi Han seyyah şehre geldiğinde yayladadır. Gelişini haber alınca kendisine yemek ve “kudûsi” denilen aba gibi sert kumaştan yapılmış bir elbise gönderir.²¹⁴

Babası Karesi Bey'in ölümünden sonra Bergama ve çevresinin idaresini devralan Yahşi Bey, sahip olduğu güçlü donanması ile Saruhanoğulları ile birlikte Ege Denizi'nin kuzey kısımlarında çeşitli fetih hareketlerinde bulunmuştur. Papa XII. Johannes'in teşvikiyle Hristiyanların oluşturduğu Haçlı kuvvetleriyle 1334 yılında Edremit Körfezi'nde Yahşi Bey'in idaresindeki Türk donanması zorlu mücadeleler vermiş, fakat Haçlı donanması bu mücadeleden galip çıkmıştır. Yahşi Bey İzmir'e kaçarak Umur Bey'e sığınmış, Haçlılar kaçanları takiben İzmir'i ele geçirmeye çalışmışlar fakat buna engel olunmuştur.²¹⁵

Şucaeddin Yahşi Han, Arap kaynaklarında Marmara Memleketi'nin sahibi olarak gösterilmekte, on beş şehri, bir o kadar kalesi, bunun yanında yirmi bin süvarisi ve donanması olduğu rivayet edilmektedir.²¹⁶

b. Balıkesir Sultanı Demurhan (Demirhan)

Karesi Bey'in iki oğlundan biri olan Demirhan hakkında İbn Battûta şaşılacak derecede olumsuz konuşur ve “*Onda hayır yok.*” der. Şehri kuranın babası olduğunu bu “*meymenetsiz oğul*” zamanında şehrin geliştiğini ve nüfusunun çoğaldığını söyler.²¹⁷ Balıkesir halkını da tıpkı beyleri gibi beğenmeyen İbn Battûta insanların hükümdarın dinini takip ettiğini söyler. Seyyah bu sözyle Demirhan Bey gibi halkını da çok beğenmediğini açıkça beyan etmektedir. İbn Battûta kendisine gönderilen ipekten yapılmış giysiyi de beğenmemiş gözükmektedir. Buradan “*Margalita*” adında bir Rum cariyeye almıştır.

²¹⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 427-428.

²¹⁵ Vedat Durgut, **a.g.m.**, s. 193.

²¹⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s. 99.

²¹⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 428.

Karesi Bey'in vefatının ardından beylik oğulları arasında paylaştırılırken büyük parça olan Marmara ve Çanakkale'ye kadar olan bölge Demirhan'ın elinde kalmıştır. Demirhan Bey kısa bir süre sonra kardeşi Dursun Bey ile yaşadığı anlaşmazlıkta kendisi ile anlaşmaya gelen kardeşini kaleden atılan bir ok ile öldürtmüştür. Beylik çok geçmeden Osmanogulları'nın hükümdarlığı altına girmiş, Demirhan, Orhan Gazi tarafından ele geçirilerek Bursa'ya götürülmüş, iki yıl sonra bu şehirde veba hastalığından vefat etmiştir.²¹⁸

İbn Battûta'nın Demirhan ve Balıkesir halkı hakkında olumsuz tavrının altında yatan sebep tam olarak bilinmemekle birlikte seyyahın kendisine gösterilen ilgiyi ve verilen hediyeleri yeterli bulmadığı anlaşılmaktadır.

2. Osmanogulları Beyliği

İbn Battûta'nın Anadolu ziyaretinde uğradığı Bursa ve İznik o dönemde Osmanogulları'nın hükümdarlığı altındadır. Osmanogulları'nın Oğuzların Günhan kolunun Kayı boyuna mensup oldukları ifade edilmektedir.²¹⁹ Kayı boyu mensupları, Maverâünnehr'den gelip Semerkand ve Buhara etrafında kaldıktan sonra zamanla Anadolu'ya göçmüşlerdir. Kayılar ilk olarak 1071'de Malazgirt Meydan Muharebesi'nin ardından²²⁰ Selçuklular tarafından Anadolu'nun muhtelif yerlerine uç bölgelerde mücadele vermek üzere yerleştirilmişlerdir. Bununla birlikte günümüzde ulaşabildiğimiz ilk Osmanlı kroniklerinin en eski olanının Osman Bey'den neredeyse yüz yıl sonra yazıldığı düşünülürse, Osmanlıların mensup olduğu boy ve Anadolu'ya ne şekilde geldikleri konusunun yeterince açık olmadığı ifade edilmektedir.²²¹ Başlangıçta kimsenin fazla dikkatini çekmeyen küçük bir beylik olan Osmanogulları büyük bir gayret göstererek önce Anadolu'da Türk birliğini sağlayarak kendi devletini kurmuş, daha sonra da bu devleti bir cihan devletine çevirmeyi başarmışlardır. Batı Anadolu'nun kuzeyinde bir Türkmen beyliği iken 1300 yılında ortaya çıkıp üç kıtaya

²¹⁸ Vedat Durgut, a.g.m., s. 194.

²¹⁹ Osman Oğullarının ilk dönemi ile ilgili veriler "pek karışık" olarak görülmekte ve eldeki bilgilerin önemli bir kısmının sonradan yazılmış eserlere dayandığı belirtilmektedir. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, I, s. 97.

²²⁰ Halil İnalcık, **Devlet-i 'Aliyye**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 4.

²²¹ Feridun Emecen, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi 1300-1600**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 19.

uzanan Osmanlılar Türk-İslâm dünyasında en uzun süreli yönetimde bulunan devlet olmuşlardır.²²²

Kayı boyuna mensup²²³ küçük bir aşiretin Batı Anadolu uçlarında yaşayan ve imkan buldukça Bizans topraklarına saldıran, hattâ bâzı yerleri fetheden birtakım muhtelif rakip kuvvetler varken onların arasından sıyrılarak Osmanlı devletini kurabilmesi²²⁴ gerçekten de anlaşılması kolay olmayan bir başarıdır. Bu başarıyı anlayabilmek için öncelikle Osmanlı'yı Selçuklu Devleti'nin yıkılmasının ardından ortaya çıkan diğer Anadolu beylikleriyle alakasız yeni bir etnik-siyasî teşekkül olarak görmemek gerektiği belirtilir. Osmanlı, vaktiyle Anadolu Selçuk Devleti'ni, Dânişmendlileri, diğer Anadolu beyliklerini de kuran, “*Anadolu Türklüğü'nün XII. ve XIV. asırdaki siyasî ve içtimâî tekâmülünden doğan yeni bir tarihî terkip*”²²⁵ olarak görülebildiği takdirde durumun izahının mümkün olacağı ifade edilmiştir.

İlk yıllarında Çobanlı- Çandarlı beyliğinin etkisi altında olduğu iddia edilen²²⁶ Osmanlı Beyliği'nin bir asır bile sürmeyen kısa sayılabilecek bir sürede Balkanlar'a ve Selçuk Anadolu'sunun büyük bir bölümüne hâkim güçlü bir devlet hâline gelmesi, doğurduğu neticeler açısından, Ortaçağ tarihinin “en esaslı mes'elelerinden biri” olarak gösterilmektedir.²²⁷

a. Bursa Sultanı İhtiyaruddin Urhan (Orhan) Bey

İbn Battûta, Bursa hükümdarının Osmancuk'ın oğlu İhtiyarudd'in Urhan (Orhan) Bey olduğunu belirtir. “*Cuk*” kelimesinin ise Türkçe'de “*küçük*” anlamına geldiğini ekler. Orhan Bey'in, “*Türkmen hükümdarlarının mal, ülke ve askerce en büyüğü*” olduğunu belirten seyyah²²⁸ hükümdarın kudretinden oldukça etkilenmiş gözükmektedir. İbn Battûta'ya göre yüze yakın kalesi olan Bey vaktinin büyük bir kısmını buraları dolaşmakla geçirmekte, her kalede bir süre kalarak eksikleri

²²² Feridun Emecen, “Osmanlılar”, *DİA.*, XXXIII, 487.

²²³ Feridun Emecen, *a.g.e.*, s. 22-23.

²²⁴ Mehmed Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, İstanbul 1991, s. 73.

²²⁵ Mehmed Fuad Köprülü, *a.g.e.*, s. 110.

²²⁶ Feridun Emecen, *a.g.e.*, s. 26.

²²⁷ Mehmed Fuad Köprülü, *a.g.e.*, s. 1.

²²⁸ Her ne kadar İbn Battûta Bursa'yı Orhan Bey'in babası Osman Bey'in fethettiğini söylese de kaynaklarda bu şehrin 1326 yılında Orhan Bey tarafından alındığı belirtilir. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 117-173., Ali Sevim-Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi Fetih Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s. 241.

tamamlamakla uğraşmaktadır. Anlatılanlara göre hiçbir şehirde bir aydan fazla oturmayan Orhan Bey, devamlı kafirlerle mücadele etmektedir. Zaten Bursa'yı da Rumların elinden babası almıştır.²²⁹ Osman Bey'in kabri eskiden Hristiyanların kilisesi olan şehir mescidinin yanı başındadır. Yine anlatılanlara göre baba Osman Bey, İznik şehrini yirmi sene boyunca kuşatmış, şehri alamadan vefat etmiş, sonra oğlu kuşatmayı sürdürerek on iki yıl sonra şehri fethetmiştir. Orhan Bey 1330'a geldiğinde şöhretini iyice artırmış, Karesioğulları ile olan rekabatin neticesinde bu beyliği kendisine bağlamış, Germiyanogullarının baskısına karşı Anadolu halkının koruyuculuğunu üstlenmiştir.²³⁰

İbn Battûta'nın Bursa'da karşılaştığı Orhan Bey hakkındaki görüşlerinin son derece olumlu olmasında kendisine gönderilen kese kese dirhemlerin etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Bursa'dan sonra uğradığı İznik'te Orhan Bey'in hanımı Nilüfer Hatun'la da görüşen İbn Battûta, onun şehre hükümlerlik yaptığını, erdemli ve iyi yürekli bir kadın olduğunu belirtmiştir.²³¹ Atının hastalığı sebebiyle yaklaşık 40 gün kadar İznik'te kalan İbn Battûta'nın şehre gelişinin ikinci gününde Orhan Bey'de buraya gelmiştir.²³²

İbn Battûta'ya göre pek çok şehri ve kalesi olan Orhan Bey sürekli hareket halinde ve fetih peşinde bir hükümdardır. İbn Battûta'yı çok etkileyen Orhan Bey, Osman Bey'in vefatından sonra 1324'te devletin ileri gelenlerinin desteğini alarak başa geçmiş, babasının fetih siyasetini devam ettirerek Bizans'ı her yandan kuşatmıştır.²³³

10. Gerede Beyliği

İbn Battûta'nın hakkında çok az bilgi verdiği Gerede Sultanı Şah Bey'in hangi beyliğe mensup olduğu hususunda elimizde yeterli bilgi bulunmamakla birlikte bu bölgede söz konusu tarihte bağımsız küçük bir beyliğin bulunma ihtimali olduğu,

²²⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 430.

²³⁰ Feridun Emecen, **a.g.e.**, s. 50.

²³¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 430.

²³² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 431.

²³³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, I, s. 117-173. Orhan Bey 1326'da Bursa'yı, 1337'de İzmit'i alarak Kocaeli yarımadasını, 1345'te Balıkesir, Manyas, Kapıdağ gibi Karesi Beyliğine ait yerleri, 1345'te Üsküdar, Kadıköy yakınlarına kadar olan bölgeyi, 1357'de Gelibolu'yu, fethetmiştir. Orhan Gazi 1362'de vefat edinceye kadar 37 yılda Osmanlı'yı aşiret olmaktan çıkarıp "bilginleri, tecrübeli devlet adamları, kumandanları ve kurumlarıyla tam bir devlet" haline dönüştürmüştür.

burası üzerinde “herhangi bir yönetimin kat’i bir egemenliğinin söz konusu olmadığı” belirtilmiştir.²³⁴ Öte yandan İbn Battûta’nın bahsettiği Gerede Beyliği’nin merkezinin 1280-1326 yılları arasında Safranbolu olduğunu ve 1326 yılına gelindiğinde Candaroğulları’nın Safranbolu’yu ele geçirmesiyle beylik merkezinin Gerede’ye taşındığı, Gazi Süleyman Paşa tarafından kumanda edilen Osmanlı ordusunun Gerede’yi 1354 yılında alarak Gerede Beyliği’ne son verdiği ifade edilmiştir.²³⁵ Teyide muhtaç gözükken bu bilgilere göre Gerede Beyliği’nin kısa bir süre bağımsızlığını sürdürdüğünü söylemek mümkün gözükmektedir.

a. Gerede Sultanı Şah Bey

İbn Battûta, Anadolu’nun orta dereceli sultanlarından olduğunu söylediği Şah Bey’i boyu posu, davranışları ve huyu güzel olarak nitelendirir fakat cömert olmadığını söyler. Seyyah kendisini kaldığı zaviyede ziyaret eden Şah Bey’i kapıda karşılayarak selamlar. Yanlarına oturan Şah Bey, sağlık ve esenlik diler, hâl hatır sorar; ülkesine ne zaman geldiğini, dönemin hükümdarlarından kimlerle görüşüğünü öğrenmek ister. Seyyah da başından geçenleri anlatır. Bir saat süren görüşmeden sonra Bey kendisine koşumları mükemmel bir at ile bir kat elbiseyi hediye olarak gönderir.²³⁶

11. Candaroğulları Beyliği

İbn Battûta’nın Anadolu ziyaretinde uğradığı Safranbolu, Kastamonu ve Sinop o dönemde Candaroğulları’nın hükümrانlığı altındadır. Candaroğulları Beyliği XIV. yüzyılın başlarında Kastamonu ve Sinop civarında kurulmuş, daha sonra Çankırı, Karabük, Bartın, Zonguldak ve Bolu illerini hükümrانlığı altına almış olan bir Türk beyliğidir. Candaroğulları’nın kökeni tam olarak bilinmemekle birlikte, Oğuz

²³⁴ İrfan Aycan, “Geçmişten Günümüze Tarih Boyunca Gerede”, **Geçmişten Geleceğe Gerede**, 2000, s. 11.

²³⁵ Ferhat Çetinoğlu, **Bağımsız Gerede Beyliği** (Derleme), <http://www.gerede.net/Default.aspx?Sayfa=MakaleOku&moKayit=78>

²³⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 438.

boylarından Kayı, Bayat, Kınık, Afşar, Üreğir, İğdir, ve Yuva boylarına mensup oldukları belirtilmektedir.²³⁷

Çobanoğulları Beyliği'nin yerini alan Candaroğulları'nın tarih sahnesine çıkışı, bu dönemle ilgili kaynakların azlığı sebebiyle yeterli düzeyde bilinmemekle birlikte²³⁸ Beyliğin kurucusunun Şemsettin Yaman Çandar olduğu kabul edilir. Çobanoğulları Beyliği 1298-1308 arasında tarihe karışmış ve ardından Kastamonu merkezli Candaroğulları Beyliği kurulmuştur. Beyliğin kuruluşu için büyük çaba harcayan Süleyman Bey Pervaneoğullarının elinde bulunan Sinop'u 1322 yılında beyliğine katmış, daha sonra Selçuklu ve Pervaneoğullarının denizcilik tecrübesi ile Karadeniz ticaretinde söz sahibi olmaya çalışmıştır.²³⁹

Moğolların hâkimiyetini kabul etmek zorunda kalan Süleyman Bey, İlhanlılar adına para kestirmek ve onlara vergi vermek zorunda kalmıştır.²⁴⁰ Süleyman Paşa'nın son zamanlarında 1339 (h. 740) büyük oğlu İbrahim Bey babasına isyan ederek hükümdar olmuştur.²⁴¹ Yaklaşık kırk yıl Candaroğulları Beyliğini idare eden Süleyman Bey'in bu hadise sırasında vefat ettiği tahmin edilmektedir.²⁴²

Candaroğulları Beyleri Karadeniz ticareti açısından zaman zaman Ceneviz ve Venedikliler ile iyi münasebetler kurmuş, Sinop üzerinden ihracat yaparak iktisâdî olarak gelişmiş, ilmi ve sosyal eserlerle memleketlerini imar etmeye çalışmışlardır. Dağlık bir alanda kurulmasına rağmen bu beylik, Anadolu Beylikleri arasında Karamanoğulları'ndan sonra en uzun hüküm süren beyliktir.²⁴³ Beyliğin özellikle deniz ticareti ile iktisâdî gücünün artmasının bunda etkili olduğu anlaşılmaktadır.

a. Safranbolu Emiri Ali Bey

İbn Battûta, kaledeki bir medresede konakladığı Safranbolu'da şehir emiri Ali Bey tarafından huzuruna çağrılır. Ali Bey'in "*cömert ve iyiliksever*" Kastamonu

²³⁷ C. Yakupoğlu, "Candaroğulları Beyliği", **Anadolu Beylikleri El Kitabı**, s. 437.

²³⁸ Yaşar Yücel, "Candaroğulları", **DİA.**, VII, 146.

²³⁹ Ali Sevim-Yaşar Yücel, **a.g.e.**, s. 252-253., C. Yakupoğlu, "Candaroğulları Beyliği", **Anadolu Beylikleri El Kitabı**, s. 427.

²⁴⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s. 122,

²⁴¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 122-123,

²⁴² C. Yakupoğlu, **a.g.m.**, s. 428.

²⁴³ Anadolu'da Türkçe eser kaleme alma geleneğinin öncüsü olan beylik 160 yıllık bir egemenliğin ardından 1461 yılında uzun süre rekabet ettiği Osmanlılar tarafından yıkılmıştır. Bkz. C. Yakupoğlu, **a.g.m.**, s. 437.

hükümdarı Süleyman Bey'in oğlu olduğunu söyleyen seyyah, kaleye hükümdarın huzuruna çıkar. Kendisini yanına oturtan hükümdar ona ikramda bulunur, yolculuklarını sorar. Bütün davetlilerle birlikte yemek yenir. Sonra hafızlar “*göz yaşartan yanık sesleri ve hayranlık uyandıran makamlarıyla Kur'an-ı Kerim*” okurlar ve meclis bu şekilde sona erer.²⁴⁴ Seyyahın sadece bir gece görüştüğü Ali Bey hakkında bilgi verirken daha sonra çok memnun kalacağı babası Süleyman'dan bahsetmesi dikkat çekicidir.

Ali Bey Safranbolu'yu ele geçiren babası Süleyman Bey tarafından buraya vali olarak atanmıştır.²⁴⁵ Babasının ölümünün ardından beyliğin başına ağabeyi İbrahim Bey geçtiği için Ali Bey hakkında fazla bilgiye rastlanmamaktadır.

b. Kastamonu Sultanı Süleyman Bey

İbn Battûta, Kastamonu'ya vardığında Candaroğlu Beyliği'nin başında olan Süleyman Bey hakkında övgü dolu cümleler kullanır. “*İyiliksever Sultan*”, dediği Süleyman Bey, yetmişini aşmış pir-i fâni bir adam olup, yüzü aydın, sakalı uzun, heybetli mi heybetli bir simadır. İbn Battûta'nın anlattığına göre zamanını bilginlerle geçiren Süleyman Bey her daim “*erdemlilerle dost olan biri*”dir.

Huzuruna girdiğinde seyyahı baş ucuna oturtup, hâl hatır soran Bey, seyyaha, Kâbe, Şam ve Mısır ülkelerine dair sorular sorar. Soruları gerektiği şekilde tek tek cevaplayan seyyah, geceyi beyin ikamet ettiği yere yakın bir evde misafir olarak geçirir. Süleyman Bey seyyaha aynı gün yaman mı yaman bir doru kısırakla giysi hediye eder. Harcırâh ve yulaf göndermeyi ihmal etmez. Bunların dışında Kastamonu'ya yarım gün uzaklıktaki bir kasabanın buğday ve arpa hasadını tamamen seyyaha bağışlar. Fakat fiyatlar pek düşüktür ve seyyah müşteri bulamadığı için ürünü onlara arkadaşlık eden bir hacıya bırakır.²⁴⁶

İbn Battûta hem Kastamonu şehrinin ucuzluk ve bolluğundan hem de Süleyman Bey'in kendisine gösterdiği yakın ilgi ve alakadan çok etkilenmiş, hükümdarın cömertliği karşısında mutlu olmuştur. Gerçekten de Candaroğlu Beyliği'nin asıl kurucusu olarak gösterilen Süleyman Bey kırk yıla yaklaşan beylik

²⁴⁴ İbn Battûta, a.g.e., s. 438.

²⁴⁵ C. Yakupoğlu, a.g.m., s. 427.

²⁴⁶ İbn Battûta, a.g.e., s. 440.

döneminde akıllı ve istikrarlı bir yönetim göstererek beyliğinin refah düzeyini artırmıştır. Süleyman Bey komşuları olan Bizans, Osmanlı ve Taceddinoğulları'na karşı dengeli bir siyaset izleyerek, Batı ve Orta Anadolu'ya doğru fetih teşebbüsünde bulunmamıştır. Bazı kaynaklarda onun kırktan fazla şehre, 25-30 bin atlı askere sahip olduğu, gerektiğinde daha fazla kuvvet çıkarabilecek kudreti olduğu bildirilmiştir.²⁴⁷ Beyliğinin sınırlarını Sinop, Bolu ve Çankırı istikametinde genişletmeyi başarmış olan Süleyman Bey Anadolu'da Beylikler döneminin başarılı hükümdarları arasında görülmektedir. Süleyman Bey Mevlâna ailesi ile yakın ilişkilerde bulunmuş, Mevlâna'nın torunu Arif Çelebi tarafından iki kez ziyaret edilmiştir. Beyliği sırasında âlimleri himâye etmiş, memleketinde camii, medrese, hamam, zâviye, mevlevi dergâhı gibi eserler inşa ettirmiştir. Süleyman Paşa'nın ne zaman vefat ettiği kesin olarak bilinmemekle birlikte oğlu İbrahim Bey'in 1339 yılında kendisine isyan edip, beyliğin başına geçtiği sırada vefat ettiği düşünülmektedir.²⁴⁸

c. Sinop Beyi Süleyman Bey'in Oğlu İbrahim Bey

İbn Battûta Sinop'a geldiği sırada şehrin beyi Candaroğlu Beyliği'nin asıl kurucusu olarak gösterilen Süleyman Bey'in oğlu İbrahim Bey'dir. Seyyah ve beraberindekiler dört yanı denizle kaplı ve tek girişi olan şehre gerekli iznin çıkmasından sonra girerler. Şehre gelişlerinin dördüncü günü İbrahim Bey'in annesi vefat eder ve seyyah bu cenaze merasimine iştirak eder. İbrahim Bey ile ilgili fazla esrar aldığı dışında pek yorum yapmayan seyyah detaylarına ilerde değineceğimiz annesinin cenazesinde yaşadıklarını aktarmakla yetinir.²⁴⁹

Sinop'u babası adına yöneten İbrahim Bey, İbn Battûta'nın bu ziyaretinden yaklaşık 6 yıl sonra 1339 yılında babası Süleyman Paşa'ya isyan ederek Kastamonu'yu ele geçirmiş ve Candaroğlu tahtına oturmuştur. Beş yıl süren hükümdarlığı sırasında sağlam bir donanmaya sahip olmuştur. İbrahim Bey'in ne şekilde vefat ettiği kesin olarak bilinmemekle birlikte beyliğin başına geçerken babasına yaptığı hareketin aynısına maruz bırakılmasının ihtimal dahilinde olduğu belirtilmektedir.²⁵⁰ Bu olay

²⁴⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 123.

²⁴⁸ C. Yakupoğlu, **a.g.m.**, s. 427-428.

²⁴⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 442-444.

²⁵⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 124.

bizlere Anadolu'nun siyasi hayatında taht kavgalarının sık sık yaşandığını, zaman zaman baba oğul çekişmelerinin görüldüğünü, aynı soydan gelenlerin iktidar mücadelesi içinde olduklarını göstermektedir. Bu durumun istikrarsızlığı beraberinde getirebileceği gibi aynı zamanda bir devinim imkânı sağladığı da düşünülebilir. İktidarını korumak ve güçlendirmek isteyen beyler sürekli fetih peşinde koşarak hâkimiyet alanlarını genişletme çabası içerisinde olmuşlardır.

12. Artuklular

İbn Battûta'nın Anadolu ziyaretinden önce Musul seyahati sırasında uğradığı Mardin, Nusaybin ve Cizre bölgesi o dönemde Artuklular'ın hükümranlılığı altındadır. Diyarbakır ve Mardin bölgesinde 1102-1409 tarihleri arasında varlığını sürdüren Artuklular²⁵¹Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da üç kol olarak hüküm sürmüş bir Türkmen sülalesidir. Beyliğin ilk kolu Hısn-ı Keyfa ve Amid bölgesinde 1102-1232 yılları arasında varlığını sürdürürken, ikinci kol Mardin ve Meyyâfârikin bölgesinde 1106-1409 yılları arasında hüküm sürmüş, üçüncü kol ise Harput bölgesinde 1185-1234 yılları arasında mevcudiyetini devam ettirmiştir.²⁵²

Bazı kaynaklarda Artukluların 26 hükümdar olduklarını, başkentlerinin Mardin, Hısn-ı Keyfâ ve kısa bir süre de Kudüs olduğu, saltanat başlangıçlarının 464 (1071/1072) yıkılışlarının ise 814 (1414/1412) olduğu ve 350 yıl hâkimiyet süreleri olduğu belirtilmiştir.²⁵³

Artuklular hakkında yapılan ilk araştırmalar onların Oğuzların Kayı boyuna mensup olduklarını ileri sürse de sonraki araştırmaların Oğuzların Döğer boyuna mensup olduklarını ortaya çıkarmıştır. Artuklular'ın atası kabul edilen Oğuzların Döğer boyuna mensup olan Zahiruddin Artuk Bey, 1063 yılında beraberindeki Türkmenlerle Sultan Alparslan'ın hizmetine girmiş ve Malazgirt Savaşı'nda görev yapmıştır.

Savaşın sonra yapılan anlaşmanın bozulması ile birlikte Artuk Bey'in kumandanlığında Orta Anadolu'da Yeşilırmak ve Kızılırmak havzalarında kadar

²⁵¹ Coşkun Alptekin, "Artuklular", **DİA.**, III, 415.

²⁵² R. Yaşa, "Artuklular", **Anadolu Beylikleri El Kitabı**, s. 51., Osman Turan, **Doğu Anadolu Türk Devletleri Târihi**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993, 3. Baskı, s. 133.

²⁵³ Müneccimbaşı Ahmed b. Lutfullah, **Câmiu'd Düvel**, Selçuklular Tarihi II, s. 138.

uzanan fetihler yapılmış, Sakarya Irmağı geçilerek İzmit'e kadar ulaşılmıştır. Sultan Alparslan'ın ölümü üzerine çıkan Kavurd isyanını bastırmak için merkeze çağrılan Artuk Bey, Melikşah'ın tahta geçmesinde etkili olmuştur. Ardından tekrar Anadolu'ya dönen Artuk Bey diğer Selçuklu emirleri ile birlikte Anadolu'da akınlar yapmaya devam etmiştir. Daha sonra Anadolu'daki fetih vazifesinden alınarak İran-Irak sınır bölgesinde Hulvan'a tayin edilmiştir. Melikşah'ın emriyle Diyarbakır'ın fethi ile görevlendirilen Artuk Bey, Selçuklu ordu kumandanı Fahrüddeve Muhammed b. Cehîr ile anlaşmazlığa düşünce Melik Tutuş'un hizmetine girmiş, kısa süren Kudüs valiliğinin ardından vefat etmiştir.²⁵⁴ Mardin Artukluları Artuk Bey'in oğullarından Necmeddin İlgazi'nin 1106 yılında Mardin'i alması ile kurulmuştur.²⁵⁵ Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nin Artuklular hâkimiyetinde ticari ve iktisâdî faaliyetlere çok önem verilmesi sebebiyle tarihinin en parlak dönemini yaşadığı ifade edilmiştir.²⁵⁶ Hem iç ticareti canlandırmak hem dış ticareti geliştirmek amacıyla kurulan milletler arası pazar yerleri daha sonraları şehirler haline gelmiştir. Bu durum bizlere ekonominin insan hayatında ne kadar önemli etkileri olduğunu, toplumların yerleşimlerini belirleyebildiğini göstermektedir. İnsanların ihtiyaçlarını karşılayan çarşı ve pazarlar bir süre sonra yerleşim alanları haline gelebilmektedir.

a. Mardin Hükümdarı Melik Mansur'un Oğlu Melik Salih

İbn Battûta Musul'dan yola çıkıp Mardin'e vardığında bölgenin hükümdarı Melik Mansur'un oğlu Melik Salih'tir. Seyyah, Melik Salih'in 50 sene şehri yöneten, iyi nam salmış cömert bir insan olan babasından sonra tahta geçtiğini belirtir. Irak, Şam ve Mısır civarında ondan daha cömert ve iyiliksever birinin olmadığını belirtir. Melik Salih kapısına gelen şairlere ve fakirlere "*babalarıymışçasına*" ikramda bulunmaktadır. Hatta Mervî diye de tanınan sakat şair Ebu Abdullah Muhammed b. Cabir Endelûsi'ye kendisini methetmesine mukabil 20.000 dirhem vermiştir. Sultan hayır eseri olarak birçok medrese ve zaviye de yaptırmıştır. Onun veziri ise devrinin benzersiz bilgini ve imamı kabul edilen Cemaleddîn Sincâridir.²⁵⁷

²⁵⁴ R. Yaşa, a.g.m., s. 51.

²⁵⁵ R. Yaşa, a.g.m., s. 60.

²⁵⁶ R. Yaşa, a.g.m., s. 82.

²⁵⁷ İbn Battûta, a.g.e., s. 339.

Melik Mansur'un oğlu Melik Salih dönemi daha çok Memlûklülerle mücadele ile geçmiştir. Şemseddin Salih 1315'te Mardin ve Koçhisar'ı yağmalayan Memlûklüleri protesto amacıyla Mısır'a elçi göndermiş, 1317'de Amid halkı ona karşı ayaklanmış, ayaklanma Cacaoğlu Alaaddinoğlu komutasındaki Türkmenlerin yardımıyla bastırılmıştır. Cömertliği ve iyilikseverliği ile tanınan Melik Salih 1360 yılında seksen yaşındayken ölmüş ve Mardin'deki Şehidiyye Medresesi'ne defnedilmiştir.²⁵⁸

İbn Battûta Melik Salih'in iyiliksever ve cömert bir insan olmasından dolayı onu övmüş, Irak, Şam ve Mısır civarında ondan daha cömert ve iyiliksever birinin bulunmadığını ifade etmiştir. Seyyahın hükümdarlarla ilgili kanaatlerini belirleyen ana unsurun cömertlik olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca kendisine gösterilen ilgi ve alâkanın da bu konuda önemli derecede etkili olduğunu söylememiz mümkündür.

²⁵⁸ R. Yaşa, a.g.m., s. 74.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İBN BATTÛTA'YA GÖRE ANADOLU ŞEHİRLERİNDE DİNÎ-İLMÎ HAYAT

A. İbn Battûta'ya Göre Anadolu'da Dinî Hayat

İbn Battûta'nın XIV. yüzyılda Anadolu'nun dinî yapısı hakkında verdiği bilgiler oldukça önemlidir. Halkın ve yöneticilerin dinî yaşantıları, mezhep anlayışları, dinî uygulama ve gelenekler, dinî şahsiyetler, dinî yapı ve merkezler vb. konulardaki bu bilgiler döneme ait kaynakların azlığı düşünüldüğünde oldukça kıymetlidir.

Anadolu'nun İslam'la tanışması için Müslüman Araplar tarafından daha hicretin ilk asrında akınlar düzenlenmesine rağmen, bu akınlar bölgede siyasî ve dinî bir iz bırakamamıştır. Türkler'in İslam dinini kabul etmelerinin ardından Hindistan hudutlarından Akdeniz sahillerine kadar uzanan geniş bir sahada hâkimiyet kurmaları ile İslamiyet bu bölgelerde büyük bir hızla yayılmıştır.¹ Türklerin Anadolu'ya göçleri daha çok sosyo-ekonomik sebeplerle gerçekleşmekle birlikte, özellikle XIII. ve XIV. yüzyıllarda beyliklerin fetih hareketlerinde önemli itici güçlerden birinin “*cihad gayreti*” olduğu söylenebilir.² Nitekim Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Oğuz Türkmenlerinin yanı sıra Abdalân-ı Rum, Gâziyan'ı Rum ve Baciyân-ı Rum'un çok önemli etkileri olmuştur.³ Bu yapıların tasavvufu olan irtibatları Anadolu'nun dinî hayatında tasavvufun belirleyici unsurlardan biri olmasına yol açmıştır.

Seyahati sırasında edindiği tecrübelerle bu bilgileri doğrulayan İbn Battûta Anadolu'nun eskiden “Bilâd-ı Rum” (Rum Diyarı, Rum Memleketi) diye bilinirken Rum ve Yunanlıların yaşadığı bir coğrafya olduğunu daha sonra Türkler tarafından İslâm'a açıldığını söyler. Büyük bir çoğunluğu Müslüman Türklerden oluşan Anadolu halkı arasında onların yönetimi altında yaşayan bir hayli Hristiyan'ın da bulunduğunu belirten İbn Battûta,⁴ ayrıca az sayıda Ermeni ve Yahudi'nin dinî mensubiyetlerine

¹ Franz Babinger, *Anadolu'da İslâmiyet*, İnsan Yayınları, İstanbul:1996, s. 13.

² Mehmed Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul:1991,78., Mehmet Şeker, *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 169.

³ Mehmet Şeker, *a.g.e.*, s. 149.

⁴ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 400.

göre ayrı mahallelerde hayatlarını sürdürdüğünü aktarır. Bununla birlikte şehir hayatının zamanla Müslümanlarla gayr-i müslim unsurları kültür bakımından birbirine yaklaştırdığı, birbirlerinin dilini öğrenmeleri ve birbirleri ile evlilik yapmaları vb. sebeplerle aradaki farkların azaldığı ifade edilmiş, maddî kültür bakımından hemen hemen hiçbir ayrılık göstermeyen halkın arasında dinî sebeplerden kaynaklanan husumet ve mücadelelerin de bulunmadığı ifade edilmiştir.⁵

1. Anadolu Şehirlerinde Halkın ve Yöneticilerin Dine Yaklaşımı

İbn Battûta'nın aktardığı bilgilere göre Anadolu halkının çoğunluğunu oluşturan Müslüman Türklerin dinî yaşantılarının güçlü olduğunu, hayatlarının pek çok alanını dinî inanışların şekillendirdiği görülür. Seyyahın bizzat şahit olduğu üzere halk ve yöneticiler dinî değerlere ve kurumlara saygılı davranmakta, pek çok dinî geleneğe riâyet etmekte, dinî merasimlere katılmakta, dinî kurumlar ve yapılar inşa ettirmekte, dinî şahsiyetlere saygı göstermektedir. Anadolu halkının dine ve dinî değerlere ne derece saygılı olduklarını gösteren bir olay seyyahımızın başına Geyve'de gelir. Seyyah beldeye vardığında misafirleri ile diyalog kurmak isteyen halk Arapça bildiğini söyleyen bir hocayı çağırır. Fıkıh bilgini olmasına rağmen sadece Farsça bilen hoca İbn Battûta'nın Arapça konuştuklarını anlamayınca *"Onlar eski Arapçayı konuşuyorlar, bense ancak yeni Arapça bilirim!"* der. Durumun hocanın anlattığı gibi olduğunu zanneden Âhî ve yanındakiler seyyah ve beraberindekilere bol ikramda bulunarak, *"Bunlara ikram etmek şart, çünkü eski Arap dilini konuşuyorlar. Bu dil Yüce Peygamberimizin ve ashabının dilidir!"* diyerek⁶ hürmeti artırır. Görüldüğü üzere Anadolu insanı eski Arapça bildiğini zannettikleri misafirlerine Hz. Peygamberimizin dilini konuştukları için daha fazla hürmet göstermiştir.

Seyyahımızın Anadolu ziyaretinde sık sık namazdan bahsetmesi⁷ halkın ve yöneticilerin hayatında ibâdetlerin önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde camii⁸ Anadolu'da hayatın içinde ve merkezindedir. Temelinde dinî inanış olan pek çok uygulama ile bu topraklarda oldukça yaygın olarak karşılaşmaktayız.

⁵ Mehmed Fuad Köprülü, **Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu**, s. 38.

⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 432.

⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 405,406,407,408, 410,418,419, 426, 428,429,435, 438, 440, 441,442,443.

⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 403,406, 408, 410,412,424, 428, 440, 441,442,443.

Nitekim Anadolu halkının yaratıcısına sık sık dua etmesi,⁹ karşılaştığı kimselere hayır duada bulunması ve onlardan dua istemesi yaygın bir gelenek olarak görülmektedir.¹⁰

Örnekleri artırılabilir bütün bu uygulamalar Anadolu halkının yaşamında dinin önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

2. Mezhep Mensubiyeti

İbn Battûta'nın aktardığına göre Anadolu'daki Müslüman ahali İmam-ı A'zam Ebu Hanife Hazretleri'nin mezhebinden olup tamamı Ehl-i Sünnet inancına sahipti. Halkın arasında Kâdirî, Râfızî, Mu'tezilî, Hâricî veya diğer benzeri mezheplere mensup kimse bulunmamaktaydı. Bu durumdan oldukça memnun olduğu gözlenen seyyah, Allah'ü Teâlâ'nın onları bu faziletleriyle diğer insanlardan üstün kıldığını iddia eder.¹¹

İbn Battûta'ya göre Anadolu'nun Müslüman halkı ve yöneticileri çok büyük oranda Hanefi mezhebine mensuptur. Seyyah Sinop'ta halkın Hanefilik mezhebine son derece bağlı olduğunu gösteren ilginç bir olay yaşar. Mâlikî mezhebine mensup olan Seyyah'ın iki elini yana indirerek namaz kıldığını gören şehir halkı Hanefi oldukları ve Mâlikî mezhebinin namaz kılma usulünü bilmedikleri için onu Şii olmakla suçlarlar. Daha önce Irak ve Hicaz yörelerini gören bazı Sinoplular, oralarda yaşayan Şiîlerin ellerini yana bırakarak namaz kıldıklarını bildikleri için bu benzerlikten seyyahımızın da Şii olduğunu zannetmişlerdir. Sonu gelmeyen sorular karşısında İbn Battûta Mâlikî olduğunu anlatmaya çalışsa da halkı inandırmakta güçlük çekmiş, ahalinin kuşkuları bir türlü dinmemiştir. Belde yöneticisi şüpheleri gidermek için hizmetçisiyle seyyaha bir tavşan gönderip ne yapacağını izlemesini istemiş, İbn Battûta'nın tavşanı kestirip, pişirtmesi ve hep beraber yemeleri üzerine bu duruma şahit olan hizmetçi efendisine durumu anlatmıştır. İbn Battûta'dan endişe edenler tavşan eti yemediği için seyyahımız hakkındaki kuşkulardan böylelikle kurtulmuştur. Bunun üzerine seyyaha gösterilen izzet-i ikram artırılmış ve onuruna ziyafet

⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 432, 441, 442.

¹⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 402, 411, 424, 439.

¹¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 402.

verilmiştir.¹² Bu olay bize halkın kendine yakın gördüğü mezhepten olanlara ayrı bir muhabbet beslediğini göstermektedir.

Yine Safranbolu ziyaretinde bir medresede konakladıkları sırada kendisiyle beraber gelen hacının, medresenin müderris ve talebelerini tanıyıp yakın ilgi göstermesi İbn Battûta'nın dikkatini çekmiştir. Seyyah Hacı'nın medresede derslere katılmasını ve talebelerle sıkı dostluğunu onun Hanefî olmasına bağlamıştır.¹³ Bu durum aynı mezhepten olanların birbirleri ile daha yakın ilişki içinde olduğunu gösteren bir diğer örnektir.

3. Tasavvufi Hayat ve Tarikatlar

İbn Battûta'nın verdiği bilgilere göre Anadolu'da XIV. yüzyılda dinî hayatın belirgin unsurlarından biri de tarikatlardır. Seyahati sırasında pek çok defa tekke, zaviye ve dergâhtan bahseden seyyah, dönemin dinî hayatının tasavvufî yapılar etrafında şekillendiğini gösteren birçok bilgi vermektedir. Tarikatların bazıları en ücra noktalara kadar yayılmış, kendi teşkilatlarını kurmuş, kurumlarını oluşturmuş ve kendi geleneklerini topluma kabul ettirmiştir.

İbn Battûta Anadolu'da iki tarikatin varlığından ismen bahsetmiştir. Bu tarikatların en yaygın olanlardan biri “Celâliye”¹⁴ tarikatıdır. Tarikatın kurucusu Anadolu halkının bir kısmının bağlı olduğu “*bilginlerin kutbu, büyük ermiş*” Şeyh Mevlâna Celâleddîn¹⁵’dir. “Celâliye” adı tıpkı Irak'ta Ahmediye, Horasan'da Haydariye şeklinde anılması gibi şeyhin isminden gelmektedir. Müritleri ona saygı nişanesi olarak “*Mevlâna*” yani “*Efendimiz*” demektedir ve günümüzde Türkçe'deki “*Mevlevilik*” buradan gelmektedir.¹⁶ Konya'da medfûn olan Mevlâna Celâleddîn'in türbesinin yanındaki büyük dergâhta gelen giden misafirlerin, yoksulların karınları doyurulmaktadır.¹⁷ Mevlâna'nın vefatından sonra inşa edilen türbenin giderlerinin

¹² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 443-444.

¹³ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 438.

¹⁴ O dönemde Mevleviliğin adı Celâliye Tarikati'dir.

¹⁵ Mevlâna Celâleddin Mevleviyye tarikatının kurucusu, mutasavvıf, âlim ve şairdir. Eseri Mesnevî'nin girişinde kendi adını Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin el-Belhi olarak kaydetmiştir. Lakabı Celâleddin olup 6 Rebiülevvel 604'te (30 Eylül 1207) Horasan'ın Belh şehrinde dünyaya gelmiştir. Detaylı bilgi için Bkz. Reşat Öngören, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, **DİA.**, XXIX, 441-448.

¹⁶ David Waines, **a.g.e.**, s. 162.

¹⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 413.

karşılanması için “Ceâliye vakıfları” kurulmuştur.¹⁸ Anadolu halkının üzerinde çok önemli tesirler yapmış olan Mevlâna Celâleddîn’in yaşadığı zamanda bir tarikat tahsis etmemekle birlikte onun manevî etki gücü ve Orta Asya’ya kadar yayılan şöhreti sayesinde Moğol alimleri bile hürmete mecbur kalmış, kendisinden sonra gelen halifeleri zamanında çeşitli yerlerde Mevlevî zaviyeleri açılmış ve yavaş yavaş tarikatın ayin ve erkânı da oluşmaya başlamıştır.¹⁹ Mevleviliğin bir tarikat haline gelmesinin Mevlâna’nın oğlu Sultan Veled’in (ö. 710/1312) babasının makamını devraldıktan sonra başladığı ifade edilir. Teşkilatçı bir mizacı olan Sultan Veled babası Mevlâna’nın türbesini yaptırmış, Anadolu’daki varlığını sürdüren beyliklerle ve de özellikle Bey aileleri ile yakın ilişki kurarak elde ettiği nüfûz ile beyliklerin merkezlerinde mevlevihaneler kurulmasını sağlamıştır.²⁰ Sultan Veled ile başlayan daha çok toplumun üst kademelerine hitap etme geleneği doğal olarak siyasi alanda etkinlik oluşmasına yol açmıştır. Mevlevîliğin Anadolu’da daha çok yüksek mevkilerde bulunanlar arasında yaygın olduğu, musiki, semâ, şiir gibi üç vasıtaya dayandığı belirtilmiştir.²¹ Tarih boyunca Mevlevî şeyhleri var olan siyasî düzenin korunmasına ve merkezi otoritenin devamına çalışmış, siyasî ve dinî kıyamlardan daima uzak durmuşlardır. Bu yüzden de hüküm sürenler tarafından tehdit olarak görülmeyip desteklenmişlerdir. İbn Battûta, Anadolu halkının Mevlâna’nın eseri Mesnevî’ye çok değer verdiğini, onun içindeki dizelere azamî saygı gösterdiğini ve anlamaya çalıştığını, cuma günleri tekke ve dergâhlarda onu okuduklarını belirtmiştir.²² İbn Battûta’nın verdiği pek çok örnekten Anadolu’da Mevleviliğin oldukça yaygın olduğunu hem yöneticiler hem de halk tarafından benimsendiği görülmektedir.

İbn Battûta’nın Anadolu’da varlığından bahsettiği bir diğer tarikat ise Rifâiyye’dir.²³ İslam dünyasında kurulan ilk tarikatlerden biri olduğu kabul edilen Rifâiyye Seyit Ahmet Rifâi’ye (ö.570 /1182) nisbet edilmekte, XII. asırda kurulan bu

¹⁸ Sezai Küçük, “Mevleviyye”, **Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür**, Editör: Semih Ceyhan, İSAM Yayınları, İstanbul 2015, s. 496-497.

¹⁹ Mehmed Fuad Köprülü, **a.g.e.**, s. 54.

²⁰ Sezai Küçük, **a.g.m.**, s. 496-497.

²¹ Mehmed Fuad Köprülü, **a.g.e.**, s. 54-55.

²² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 413.

²³ Ahmed er-Rifâi’ye (ö. 578/1182) nisbet edilen İslâm dünyasının ilk tarikatlarından biri. Detaylı bilgi için Bkz. Mustafa Tahralı, “Rifâiyye”, **DİA.**, XXXV, 99-103.

tarikatin manevi esaslarının şeyhi hayatta iken tespit edildiği kabul edilmektedir.²⁴ Amasya civarında Hak dostu olarak nitelendirdiği Ebu'l-Abbas Ahmed Rifâi'nin torunları tarafından ağırlanan seyyah “*Biz onların tekkesinde kaldık ve diğerlerinden daha faziletli olduklarını gördük.*”²⁵der. Bu tarikat mensuplarına İzmir’de de rastlayan İbn Battûta burada Rifâi zaviyesine misafir olur. Tekke dışında konaklayan yüz kadar gezgin derviş için şehrin valisinin çadırlar kurdurduğunu aktarır.²⁶

Anadolu dinî hayatının en önemli unsurlarından birisi de hiç şüphesiz Âhîlik teşkilatıdır. Bir yönüyle meslek birliği olarak görülebilecek bu yapı diğer bir yönüyle de yörenin sosyal ve dinî hayatının önemli bir unsurudur. İbn Battûta, âhîler hakkında ilk defa onların yaşantısına dahil olarak bizzat “*görgüye dayanan*” bilgiler veren kişi olarak gösterilmektedir. Daha önce başkaları tarafından aktarılmayan, “*orijinal*” ve “*oldukça fazla*”²⁷ olan bu bilgilerden Âhîlerin kurdukları tekkelerle dinî yaşantının önemli bir parçası konumunda olduğunu görmekteyiz.

4. Anadolu Şehirlerinde Bazı Dinî Uygulama ve Gelenekler

İbn Battûta, Anadolu seyahati sırasında bölgenin dinî yaşantısını ortaya koyan pek çok olaya yakından şahit olmuş ve bizlere aktarmıştır. Oldukça kapsamlı olan bu bilgiler Anadolu hayatının son derece canlı olduğunu göstermektedir.

a. Kur'an-ı Kerim Okuma ve Dinleme

İbn Battûta Kur'an-ı Kerim'in Anadolu insanının hayatında ne kadar yer ettiğini çok güzel ortaya koyan bilgiler verir. Seyyahın anlattığı muhtelif olaylardan Kur'an-ı Kerim okumanın ve okunduğunda dinlemenin âdeta günlük hayatın bir parçası olduğu görülmektedir. Nitekim Antalya’da Cuma Camii’nde güzel sesli gençlerin her gün ikindi namazının ardından Fetih, Mülk ve Amme surelerini okumaları eski bir gelenektir.²⁸ Yine Eğridir Sultanı Dünder Bey ve oğlu Ebû İshak

²⁴ Mustafa Tahralı, “Rifâiyye”, **Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür**, Editör: Semih Ceyhan, İSAM Yayınları, İstanbul 2015, s. 285-289.

²⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 417.

²⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 425.

²⁷ Mehmet Şeker, **İbn Battûta’ya Göre Anadolu’nun Sosyo-Kültürel Ve İktisadî Hayatı İle Âhîlik**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara:1993, s. 71.

²⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 403.

Bey her gün Kur'an-ı Kerim dinlemeyi âdet haline getirmişti. Dünder Bey için “*Âdeti üzere ikindi namazını her gün Cuma Camii (Büyük Camii, Ulu Camii)’inde kılar, namazdan sonra sırtını kible yönündeki duvara dayayarak önünde yüksek tahta bir peykeye kurulmuş hafızları dinlerdi. Hafızlar Mülk, Fetih ve Amme sûrelerini öyle güzel okurlardı ki onları dinlerken gönüller coşar, tüyler diken diken olur, gözlerden yaşlar boşalırdı.*”²⁹ diyen İbn Battûta hükümdarın sarayına ancak bundan sonra döndüğünü belirtmiştir.

Yine yakın bir şehir olan Denizli’de Âhî Sinan’ın tekkesinde konaklayan İbn Battûta ve beraberindekiler yenilen yemekten sonra Kur'an-ı Kerim'den bazı bölümler okuyan hafızları dinlemiş, arkasından bütün âhîler hep birlikte “semâ” etmeye başlamıştır.³⁰

Birgi’de Yahudi kökenli olmasına rağmen yörede büyük saygı gören bir doktorun Kur'an okuyanlardan daha yukarı bir mevkide oturması üzerine İbn Battûta münakaşa çıkarmıştır. “*Nasıl oluyor da Kur'an okuyanların daha üstünde bir mevkide oturuyorsun?*” deyip sesini yükselterek şahıs hakkında hoş olmayan ifadeler kullanarak Yahudi doktora kızan İbn Battûta³¹ bu tavrıyla Kur'an okuyanlardan daha yukarıda oturmanın doğru kabul edilmediğini göstermiştir. Yine Birgi’de başka bir gün hükümdarla beraber şehre girişlerinin üçüncü günü büyük bir davet düzenlenmiş, şehrin ileri gelenleri, ordunun yüksek rütbeli subayları, şeyhler, bilginler hepsi bu şölene davet edilmiştir. Ziyafetin ardından güzel sesli hafızların okudukları Kur'an-ı Kerim dinlenmiştir.³²

Bursa’da Âhî Şemseddîn zaviyesinde konaklayan İbn Battûta Aşûre günü zaviye sahibi tarafından akşam düzenlenen büyük bir ziyafete katılmıştır. Ziyafete ordunun kurmayları ve halk davet edilmiş, beraberce iftar edilmesinin ardından güzel sesli hafızlar Kur'an okumuştur. Vaazın ardından semâ ve raksa kalkılan o gece seyyahın ifadesi ile “*müthiş*”tir. Vaaz sırasında bir derviş feryat edip kendinden geçmiş, hemen üzerine gûlsuyu dökülse de ayılmayarak hayatını kaybetmiştir. Vaizin sözlerini bitirmesinin ardından hep beraber, Kur'an-ı Kerim dinledikten sonra sabah

²⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 406-407.

³⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 409.

³¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 423.

³² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 424.

namazı kılınmış, ardından vefat eden derviş yıkanıp kefenlenmiştir.³³ Yine İbn Battûta'nın ziyaret ettiği Safranbolu şehrinde, şehir emiri Ali Bey'in huzurunda yapılan sohbetin ardından bütün davetlilerle birlikte yemek yenmiş ve *"hafızlar göz yaşartan yanık sesleri ve hayranlık uyandıran makamlarıyla"* Kur'an-ı Kerim okumuşlardır.³⁴

Görüldüğü üzere XIV. yüzyıl Anadolu'sunda halkın ve yöneticilerin Kur'an-ı Kerim'e karşı çok büyük saygısı bulunmakta, sık sık Kur'an okuma meclisleri düzenlenmekte ve bunun yaygın bir âdet olduğu anlaşılmaktadır. Kur'an-ı Kerim tekke ve zaviyelerden evlere, mescidlerden saraylara kadar her yerde ve hayatın içindedir.

b. Namaz Kılma

İbn Battûta Anadolu seyahati sırasında pek çok defa namaz ile ilgili bilgiler aktarmıştır. Bu bilgilerden anlayacağımız üzere gerek seyyahın kendisi gerek yöneticiler, gerekse Anadolu halkı namaz konusunda oldukça hassas gözükmektedir.

Seyyah Alanya'da belde kadısı Celaleddin Erzincânî ile Cuma günü birlikte namaz kıldığını,³⁵ Antalya'ya varışının ikinci günü Şeyh Şihâbeddîn Hamevî'nin yanında akşam namazını kıldığını, Denizli'de akşam namazını sultanla beraber kıldığını,³⁶ Bursa'da Ahi Şemseddîn'in zaviyesinde sabah namazı kıldıklarını, o gece vaiz Mecdüddin'in geç bir saatte verdiği vaazı dinlerken vecde gelip vefat eden dervişin cenaze namazını birlikte ifâ ettiklerini,³⁷ Gerede'de Cuma namazı kıldığını,³⁸ belirtmiş, Erzurum'da zaviyesinde karşılaştığı yaşı yüz otuzu aşmış olmasına rağmen Âhî Tûman'ın beş vakit namazını rahatça kıldığını³⁹ aktarmıştır. Bütün bu örnekler namazın Anadolu insanının hayatında önemli bir yeri olduğunu, özellikle cemaatle namaz kılmaya ayrı bir değer verildiğini göstermektedir. Namazın genelde cemaatle edâ edilmesi Anadolu halkı arasında birlik ve beraberliğin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

³³ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 429.

³⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 438.

³⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 402.

³⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 410.

³⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 429.

³⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 438.

³⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 418.

c. Dinî Günlerdeki Gelenekler

(1) Cuma Namazı Geleneği

İbn Battûta'nın Anadolu'da var olduğunu söylediği dinî gelenekler arasında cuma gününe ait olanlar da bulunmaktadır. Anadolu seyahati sırasında bazı illerde Cuma namazı kılan seyyahın aktardıklarından Cuma namazlarını şehrin merkezi camiilerinde toplu olarak kılma geleneği olduğunu görmekteyiz. İbn Battûta'nın Denizli'de yedi tane Cuma Namazı kılınan mescid bulunduğunu⁴⁰ ve Cuma namazının her mescitte kılınmadığını söylemesi önemli bir bilgidir. Nitekim günümüzde de Anadolu'nun bazı küçük beldelerinde Cuma namazının bölgenin en büyük camiisinde kılınması geleneği devam etmektedir.

İbn Battûta, Kastamonu'da şahit olduğu hükümdarın cuma günleri namaz kılma âdetini oldukça detaylı bir şekilde anlatmıştır. Buna göre; hükümdar saraya uzakça bir yerde ahşaptan yapılmış üç katlı bir bina olan Kastamonu Büyük Camii'ne her hafta at üzerinde merasimle gelerek Cuma namazını kılmaktadır. Hükümdar, devletin ileri gelenleri olan kadı, fıkıh bilginleri ve kumandanlarla birlikte alt katta; sultanın "efendi" diye anılan kardeşi, onun hademeleri, yakın adamları ve bölge halkından güvenilir insanlar orta katta; hükümdarın oğlu ve veliahdı olan şehzade ise genç köleleri, hizmetçileri ve ahali ile üst katta Cuma namazını edâ etmektedir.

Seyyahın aktardığına göre, camiideki törende önce hafızlar mihrabın önüne halka şeklinde sıralanırlar. Şehrin kadısı ve Cuma hatibi onların yakınına oturur. Bu arada Bey de mihrabın hizasında yerini alır. "Evvelâ güzel sesleriyle hafızlar Kehf Sûresi'ni okurlar, âyetleri enteresan bir tarzda tekrar ederler. Kur'an okuma bitince hatip minbere çıkar, Cuma hutbesini verir. Sonra da beraberce namaz kılınır. Farz bitince nafile rekâtların kılınmasına geçilir. Nihayet hafızlardan biri hükümdarın huzurunda aşır okur. Böylece Padişah maiyetiyle beraber câmiden ayrılır. Bir başka hafız, bu defa padişahın kardeşinin bulunduğu katta aşır okur. Onun okuyuşu bitince oradaki şehzâde de beraberindekilerle câmiden çıkar. Son olarak hafızlardan biri şehzâdenin önünde aşır okur. Onun okuyuşu bittiği zaman merasim memuru ayağa kalkarak Türk dilinde yazılmış bir manzume ile sultanı ve veliahtı över; her ikisine hayır dualar eder." ⁴¹ Şehazâde camiiden ayrılırken dışarıda kendisini bekleyen

⁴⁰ İbn Battûta, a.g.e., s. 408.

⁴¹ İbn Battûta, a.g.e., s. 440-441.

amcasının elini öptükten sonra atına binerek babasının bulunduğu konağa doğru yola çıkınca camiideki tören sona erer. Fakat tören bununla nihayete ermez, Saray'da da devam eder. Saraydaki törende ise, hükümdarın kardeşi ve oğlu huzura kabul edilirler. İlk olarak amca hükümdarın elini öper ve kendisine ayrılan yere geçer. Hükümdarın oğlu babasının elini öptükten sonra kendi dairesine çekilmek üzere huzurdan ayrılır. Hükümdar orada bulunan yakınları ile bir müddet oturup sohbet ettikten sonra ikinci vakti geldiğinde hep beraber namaz kılarlar. Ardından hükümdarın kardeşi huzura çıkarak el öpüp veda eder. Artık ertesi hafta Cuma merasimine kadar huzura giremeyecektir. Şehzade ise her sabah huzura çıkmak mecburiyetindedir.⁴²

İbn Battûta'nın bu aktardıkları Anadolu'da Cuma gününe ve Cuma namazına verilen önemi göstermekle birlikte, devletteki hiyerarşik düzeni ve hükümdarın halkının yanı sıra hanedan üyelerine karşı güç ve kudretini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

İbn Battûta Alanya'da kaleye çıkarak Cuma namazı kılmış,⁴³ Mudurnu⁴⁴ ve Gerede'de,⁴⁵ kıldığını Cuma namazlarından bahsetmiştir. Ayrıca Milas'ta halkın bir Cuma camii yaptırmaya çalıştığını ama henüz bitiremediğini,⁴⁶ Balıkesir'de Cuma namazlarını kılacak bir camiinin bulunmadığını, halkın namazlarını şehir dışında inşa edilmeye başlanan etrafı duvarlarla çevrili, üzeri henüz örtülmemiş bir mabette ağaçların gölgesinde kıldığını söylemiştir.⁴⁷ Sultan Alaeddin-i Rûmî'nin oğlu Pervane'nin Sinop'ta kendi yaptırdığı büyük camiide Cuma namazlarını kıldığını aktarır.⁴⁸ Selçuk'ta Rumlar tarafından eskiden kilise olarak kullanılan dünyada güzellik bakımından benzeri bulunmayan bir eserin şehri Müslümanlar fethedince Cuma mescidine çevrildiğini belirtir.⁴⁹

İbn Battûta'nın Cuma namazına ait verdiği bir diğer ilgi çekici bilgi ise; Antalya'da Rum ahalinin yaşadığı liman adındaki etrafı duvarlarla çevrili mahallenin kapılarının Cuma vaktinde kapatılmasıdır.⁵⁰ Bu durumun dönemin şartları

⁴² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 441.

⁴³ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 402.

⁴⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 435.

⁴⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 435.

⁴⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 412.

⁴⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 428.

⁴⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 442.

⁴⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 424.

⁵⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 403.

düşünüldüğünde erkeklerin bu saatte namazda olması sebebiyle güvenlik endişesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Bütün bu anlatılardan XIV. yüzyılda Anadolu topraklarında Cuma namazına çok önem verildiği, halkın ve yöneticilerin toplu bir şekilde namazlarını eda ettikleri görülmektedir. Özellikle Anadolu beylerinin Cuma namazı kılmaları âdeta bir devlet töreni şeklinde gerçekleşmiştir. Bu durumun iyi birer Müslüman olarak kendilerinin ibâdete önem vermelerinin yanında, halkın nezdindeki itibar ve meşruiyetlerini artırma, güçlerini yükseltme çabasından kaynaklanmış olması da muhtemeldir.

(2) Bayram Geleneği

İbn Battûta 1333 (h. 733) yılının Ramazan Bayramı'nı Denizli'de karşılamış, Bayram kutlamaları sırasında gördüklerini detaylı bir şekilde anlatmıştır. Denizli sultanı şehrin camiine askerleriyle gelmiş, âhî yiğitlerinden oluşan zanaat erbabı davul-zurna ve borularıyla, kendi mesleklerini temsil eden bayraklarıyla törene katılmış, tepeden tırnağa silah kuşanarak ihtişam yarışına girmişlerdir. Tören sırasında her sanat erbabı beraberinde getirdiği koyun, öküz ve ekmekleri taşımakta, mezarlıkta kestikleri kurbanların etlerini ekmekle beraber ihtiyaç sahiplerine dağıtmaktadır. Bayram alayı kabristandan başlamış, oradan namaz kılınan yere gidilmiştir. İbn Battûta'nın aktardıklarından Denizli halkının bayram sabahında ilk iş olarak mezarlığa gittiğini, beraberlerinde getirdikleri hayvanları burada keserek etlerini ekmekle birlikte ihtiyaç sahiplerine dağıttıklarını, daha sonra ise topluca camiiye gittiklerini öğreniyoruz. Büyük bir şenlik havasında geçmesi muhtemel bu durum bayramların yardımlaşma ve dayanışmanın artmasına katkıda bulunduğunu göstermektedir.

Seyyah Denizli'de Bayram Namazı'nı kıldıktan sonra sultanla birlikte konağına gitmiştir. Fıkıh bilginleri, şeyhler ve ahiler için ayrı bir sofraya, yoksullar, düşkünler için başka bir sofraya hazırlanmıştır. O gün hükümdarın kapısından zengin, yoksul hiç kimse geri çevrilmemiştir.⁵¹ Yine komşu şehir Manisa'da İbn Battûta bir başka bayram geleneğine şahit olmuştur. Şehre girdiğinde beldenin hükümdarı Saruhan'ı birkaç ay evvel ölmüş oğlunun türbesinde bulmuştur. Hükümdar ve eşi

⁵¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 410.

geceyi oğlunun türbesinde geçirmiştir. Bu bölgede çocukları vefat eden anne babaların bayram gecesi ile sabahını türbede geçirmeleri bir âdettir.⁵²

Bayram günlerinde yapılan merasimlerde mezarlık ve türbe ziyaretlerinin yanı sıra, misafirlere mükellef ziyafet verme âdetinin yaygın uygulama olduğunu söylenebilir. Nitekim bu uygulamalar günümüzde Anadolu’da hâlen yaygın olarak gerçekleştirilmektedir.

d. Cenaze Gelenekleri

İbn Battûta’nın detaylı bilgi verdiği Anadolu gelenekleri arasında cenaze geleneklerinin önemli bir yeri vardır. Seyyah bazı cenaze törenlerine şahit olmuş bazı cenaze törenlerine de bizzat katılmıştır.

İbn Battûta Manisa’da şahit olduğu Saruhan Bey’in çocuğunun cenazesinde yapılanları, *“Çocuğun cesedi yıkanıp hazırlanmış, kalaylı, demir kaplı tahta bir tabut içine konmuş ve cesetten çıkan kokunun kaybolması için çatısı açık bir kubbeye asılmıştır. Bir süre sonra çatı örülecek, tabut yere indirilecek, üstüne de ölünün elbiseleri örtülecektir.”* şeklinde anlatır ve daha önce pek çok hükümdar için böyle yapıldığını gördüğünü söyler.⁵³ Bu âdet Altay Türklerinin, ölüleri ağaca bırakmalarına benzemektedir. Nitekim eski Türklerde, özellikle Altay ve Sibiry Türklerinde yaygın olarak, tıpkı bugünkü Kızılderililer’de ve Avustralya yerlilerinde olduğu gibi ölü ağaca bırakılmakta, tabut havada çürüyüp yere düşünce kemikler gömülmektedir. Bu geleneğin amacının ölüyü göğe yaklaştırma veya kemikleri muhafaza etme gayreti olduğu düşünülmektedir. Böylelikle ruhun içinde olduklarına inandıkları kemikler çürüyen kısımlardan kurtulacaktır.⁵⁴

İbn Battûta’nın Eğridir’de bulunduğu sırada Ramazan ayında İshak Bey’in çocuklarından biri vefat etmiştir. Bu cenaze sırasında halkın ve beyin metaneti seyyahın dikkatini çekmiştir. Eğridir halkı Mısır ve Suriye halkının yaptığı gibi ölüye feryad-u figan etmemiş, hele Lûr⁵⁵ halkının hükümdarın evlatları ölünce yaptıkları işlerin hiçbirini yapmamıştır. Cenaze defnedildikten sonra sultan ve medrese

⁵² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 438.

⁵³ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 426.

⁵⁴ Sait Aykut, **İbn Battûta Seyahatnâmesi**, s. 455-456.

⁵⁵ Lur-i Buzurg olarak bilinen 1155-1424 yılları arasında Luristan ve Huzistan’da hüküm süren mahalli bir emirlik. Bkz. Rıza Kurtuluş, “Lur-ı Büzürg”, **DİA.**, XXVII, 225-226.

öğrencileri gelenek olduğu üzere üç gün peş peşe sabah namazının ardından mezarı ziyaret etmiştir.⁵⁶

İbn Battûta'nın Sinop'a gelişinin dördüncü günü bölgenin hâkimi İbrahim Bey'in annesi vefat etmiş, seyyah cenazeyi yakından tâkip etmiştir. İbrahim Bey cenazeyi başı açık ve yürüyerek takip etmekte diğer kumandanlar ve Memluk erler (kapıkulları) ise başlarını açarak, kaftanlarını da ters giyerek cenazeye katılmışlardır. Kadı, hatip ve hocalar ise elbiselerini ters giymiş fakat başlarını açmamış olarak cenazeye katılmışlar, başlarına sarık yerine siyah yünden yapılmış bir bez dolamışlardır. Seyyah Sinop yöresinde yasın kırk gün sürdüğünü, her gün sofralar kurulup ziyafetler verildiğini belirtmiştir.⁵⁷

Yaratıcıya dua ve ibâdet ederken, büyüklerin huzuruna çıkarken dinî ve millî bayramlarda, cenaze törenlerinde, matemlerde saygı ve mutluluk belirtisi olarak baş açmak, silahları ele veya koltuk altına almak Türklerde de yaşatılmış uygulamalardır. Sinop'ta İbn Battûta'nın şahit olduğu üzere cenaze merasimi sırasında Selçuklu Sultanları ve Türkmen beyleri arasında yaygın olan geleneğe göre başlar açılmakta, elbiseler ters giyilmekte, saçlar kesilmekte ve atların eğrileri tersine çevrilmektedir.⁵⁸ Sinop'ta İbrahim Bey'in annesinin cenaze töreninde bütün halkın başı açık olarak cenazenin arkasından yürüdüğü İbn Battûta'nın yanı sıra farklı rivayetlerde de belirtilmiştir.⁵⁹ Günümüzde de aradan yaklaşık yedi yüzyıl geçmesine rağmen benzer uygulamalara rastlanmakta, özellikle cenazede siyah giyme, 40 gün boyunca yas tutma, ölü yasında yemek verme gelenekleri oldukça yaygın olarak devam etmektedir.

İbn Battûta, Geyve ve Mudurnu bölgesindeki halkın mezarların üzerine uzaktan bakanların ev zannettiği ahşap kulübe kurma geleneğinin olduğunu ve kendisinin avare avare gezinirken bu tür birçok kulübeye rastladığını söylemektedir.⁶⁰ Bu tür mezarların eski Türklerde yaygın olan kurgan geleneğinin bir devamı olduğu düşünülebilir.

⁵⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 407.

⁵⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 444.

⁵⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 4. Baskı, 1988, s. 137.

⁵⁹ Osman Turan, **Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**, 6. Baskı, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1993, 175-176.

⁶⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 434.

e. Zikir Meclisleri ve Semâ

İbn Battûta'nın hakkında malûmat verdiği bir diğer âdet de cuma geceleri halkın tekkelerde toplanıp herkesin hazırlayabildiği kadar yemeği beraberinde getirmesi ve yenilip içildikten sonra geceyi sabaha kadar Hakk'ı anmak ve zikirle geçirmesidir. Seyyah Geyve ve Mudurnu arasındaki bir köydeki tekkede bu tür bir meclise katılmış ve bunu “*geceyi zikirle diriltmek*”⁶¹ olarak nitelendirmiştir.

Seyyahın Anadolu'da karşılaştığı önemli bir dinî uygulama da Semâ'dır. Mevlevî zikir törenine Mevlevî ayîni veya Semâ adı verilir. Tarikat mensuplarının cezbe haliyle ayakta zikretmeleri, dinî musiki ve ilahileri dinlemeleri şeklinde gerçekleştirilir.⁶² İslam dininde tartışmalı bir konu olan müzik ve dansa genelde sıcak bakılmamakla birlikte bazı tarikat ritüellerinde benzer uygulamalara rastlanmaktadır. İbn Battûta, Anadolu seyahati sırasında ziyaret ettiği muhtelif tekkelerde semâ meclislerine rastlamış ve bunları kaydetmiştir. Seyyah Bursa'da Âhî Şemseddîn'in zaviyesinde konakladığı sırada akşam büyük bir ziyafet düzenlenmiş, ahâli ve ordu kumandanları şölene davet edilmiş, beraberce iftar edildikten sonra güzel sesli hafızların okuduğu Kur'an-ı Kerim dinlenmiş, Mecdüddîn Kûnevî'nin verdiği vaazın ardından “semâ ve raksa” kalkılmıştır. “*O gece müthişti!*”⁶³ diyen İbn Battûta'nın bu durumdan memnun kaldığı görülmektedir. Yine Gölhisar'da konakladığında misafiri olduğu Âhî Sinan tarafından önce hamama götürülmüş, ardından büyük bir sofraya kurularak, meyve ve tatlılar ikram edilmiştir. Yemeğin ardından Kur'an-ı Kerim'den bazı bölümler okuyan hafızlar dinlenmiş, sonra semâ etmeye başlanmıştır. Bir sonraki gece de bu merasimin aynı şekilde tekrarlandığı belirtilmiştir.⁶⁴

İbn Battûta, âhî tekkelerinde akşamları birlikte yenilen yemekten sonra raks etme geleneğinin olduğunu Antalya'da karşılaştığı bir örnek üzerinden bize aktarır. Buna göre âhîler bir misafir olsun veya olmasın her akşam yemek zamanında bir araya gelip beraber yemek yiyip, türkü söylerler, ardından da raks ederler.⁶⁵ Burada bahsedilen raksın semâ olduğu düşünülebilir.

⁶¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 435.

⁶² Nuri Özcan, “Mevlevî Âyini”, **DİA.**, XXIX, 464-466

⁶³ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 428.

⁶⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 409.

⁶⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 404.

Anadolu’da çeşitli yerlerde semâ meclislerine şahit olan İbn Battûta’nın her ne kadar açıkça belirtmese de kullandığı ifadelerden semâyâ katılmamakla birlikte, bu Mevlevî ayininde bulunmaktan memnûniyet duyduğu anlaşılmaktadır.

f. Anadolu Şehirlerinde Bazı Dinî Yapı ve Merkezler

İbn Battûta, Anadolu seyahatinde pek çok dinî yapıdan bahsetmiş, kimi zaman fiziki özelliklerinden kimi zaman da icra ettikleri fonksiyonlar hakkında önemli bilgiler vermiştir.

Seyyah Antalya’da etrafı surlarla kuşatılmış olan şehrin tam merkezinde Müslüman ahalinin yaşadığı yerde bir Cuma Camii’nin bulunduğunu, yanında medrese, pek çok hamam, gayet düzenli kalabalık ve zengin çarşıların yer aldığını aktarır.⁶⁶ İbn Battûta’nın seyahati sırasında Yivli Minare Camii ve Âhî Yusuf Mescidi yapılmış olduğundan bahsedilen Cuma Camii’nin bunlardan birisi olması kuvvetle muhtemeldir.

Eğridir’de medrese karşısında bir Ulu Camii olduğunu söyleyen İbn Battûta camii hakkında neredeyse hiç bilgi vermez. Sadece Anadolu’nun önde gelen hükümdarlarından olduğunu söylediği Dünder Beyin oğlu Ebu İshak Bey’in her gün ikinci namazını bu camiide kıldığını belirtir.⁶⁷ *Hızırbey Camii* olarak da bilinen bu camiinin yapılış tarihi bilinmemekle beraber XIV. yüzyıl başında Hamidoğlu Hızır Bey tarafından geniş çaplı bir tadilattan geçirildiği için bu isimle anıldığı kitabesinde yer almaktadır. 1814’de çıkan bir yangında tamamen yanmış, 1820’de tekrar yaptırılmıştır. Kaynaklarda Burdur’da 1300-1301 (h. 700) yılında şehre hâkim bir yerde kendi adıyla da anılan bir camii yaptıran Feleküddin Dünder Bey’in aynı şekilde Anadolu Selçuklu sultanlarının yazlık ikâmet yeri olarak kullandıkları Eğridir’de de imar faaliyetlerinde bulunarak 1301-1302 (h. 701) yılında burada bir medrese yaptırdığı belirtilmektedir.⁶⁸ Dünder Bey medresesi ile aynı avluda karşı karşıya duran yapı, halen bütün ihtişamı ile ayaktadır.⁶⁹ İbn Battûta’nın bahsettiği Ulu Camii’nin Dünder

⁶⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 409.

⁶⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 406.

⁶⁸ Sait Kofoğlu, “Feleküddin Dünder Bey”, **DiA.**, XII, 307-309.

⁶⁹ Bkz. EK 9

Bey Medresesi ile birlikte Dündar Bey tarafından yaptırılmış olması kuvvetle muhtemeldir.

İbn Battûta, Denizli’de Cuma namazının kılındığı yedi büyük camii olduğunu söylemesine rağmen bu camiler hakkında herhangi bir bilgi vermez.⁷⁰ Bununla birlikte Ulu Camii veya Alaeddin Camii’nin bu camiler arasında yer aldığı belirtilmiştir.⁷¹

İbn Battûta, tepe üzerine kurulu olduğunu söylediği Milas’ta yeni bir Cuma Camii’nin yapılmaya başlandığını fakat henüz bitirilemediğini söyler.⁷² Günümüzde Hacı İlyas Bey Camii olarak bilinen bu camiinin yapımına 1330 yılında başlanmış ve seyyahın ziyaretinden kısa bir süre sonra 1333 (h. 732) yılında tamamlanmıştır. Hacı İlyas Camii’nin inşasının şehrin fiziki gelişiminde önemli yeri olduğu belirtilmiştir.⁷³

Selçuk Ulu Camii hakkında “*güzellik ve sanat bakımından dünyada örneği bulunmayan bir eser*” diyen İbn Battûta bu camiinin eskiden kilise olduğunu söyler. Rumların inançlarına göre mukaddes kabul edilen bu mekâna eskiden dört bir yandan ziyaretçi geldiğini fakat şehri Müslümanlar fethedince onu Cuma mescidine (Ulu Camii) çevirdiğini aktarır. “*Binanın duvarları renkli mermerden, tabanı ise beyaz mermerden yapılmıştır. Çatı kurşunla örtülü. Çeşitli ebatlarda on bir kubbesi var. Her kubbenin altında suyunu ırmaktan alan bir havuz bulunuyor. Irmağın iki tarafını cins cins ağaç, asma çardakları ve yasemin yetiştirilen tarlalar kaplıyor. Mabede tam on beş kapı açılıyor*”⁷⁴ diyen seyyah görüldüğü üzere camiinin güzelliğinden oldukça etkilenmiştir.

Anadolu’da fethedilen topraklarda var olan diğer dinlere ait yapıların camiiye dönüştürülerek kullanılması sık rastlanan bir uygulamadır. Şehre Müslümanlar tarafından fethin sembolü olan Ulu Camii veya Cuma Camii yapıncaya kadar bu yapılar halkın ibâdet edeceği mekanlar olarak kullanılmıştır.⁷⁵

Kaynaklarda Selçuk’ta İsa Bey Camii’nin Aydınoğlu İsa Bey tarafından Mart 1375 (h. 776)’da mimar *Ali b. Müşeymeş ed-Dımaşki*’ye yaptırıldığı belirtilmektedir. Sadece Aydınoğulları Beyliği’nin değil, Beylikler Dönemi mimarisinin de en önemli

⁷⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 408.

⁷¹ Tuncer Baykara, “Denizli”, **DİA.**, IX, 158.

⁷² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 412.

⁷³ Zekâi Mete, “Milas”, **DİA.**, XXX, 55.

⁷⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 424-425.

⁷⁵ Yinanç, M. Halil, **Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I**; Anadolu’nun Fethi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul, 1944, s. 181-182.

yapılarından biri olarak gösterilen câmiinin, farklı çevrelerin etkilerini bünyesinde birleştiren yapısı, revaklı avlu ve cephe mimarisiyle Osmanlı mimarisine kaynak oluşturduğu kabul edilmektedir.⁷⁶ İsa Bey Camii'nin kuzeyinde bulunan St. Jan Katedrali ile güneybatısındaki paganist kültüre ait Artemis tapınağının arasında inşa edilmesi İbn Battûta'nın behsettiği Ulu Camii'nin İsa Bey Camii'ne çevrildiğini düşündürmektedir.

İbn Battûta, Balıkesir'de şehrin yoğun bir nüfusa, zengin ve güzel çarşılarla sahip olmasına rağmen ahalinin Cuma namazı kılacağı büyük bir camiinin olmadığını fakat şehir dışında bir mabet inşa edilmeye başlandığını, camiinin duvarları örüldüğünü fakat henüz çatısının örtülmediğini söyler. Halk namazı orada kılmakta, ağaçların gölgesinde saf bağlamaktadır.⁷⁷

Bedreddin Şucâeddin Gazi I. Süleyman Bey (1300-1340)'in hükümdarlığı sırasında Kastamonu'yu ziyaret eden İbn Battûta "*Kastamonu büyük camii ahşaptan yapılmış üç katlı bir binadır.*" diyerek Kastamonu'da saraydan uzak büyük bir camiinin varlığından bahseder. Hükümdarın ve diğer devlet yetkililerinin bu camiide konumlarına göre namaz kıldıklarını söyler, fakat camii hakkında başka bilgi vermez.⁷⁸ Muhtemelen ahşap oluşundan dolayı bu camii günümüze ulaşamamıştır. Fakat şehrin kuzey-batısında, şehre 18 km mesafede Kasaba Köyünde bulunan m. 1366 yılında Candaroğlu Hükümdarı Mahmut Bey tarafından yaptırılan Mahmut Bey Camii ile İbn Battûta'nın tarif ettiği camiinin kesitleri arasında benzerlik görülmektedir. Mahmut Bey Camii'ndeki sahnın ve mahfillerin benzer şekilde kullanıldığı düşünülebilir.

İbn Battûta, Alâeddîn Camîi olarak da bilinen Sinop Ulu Camii hakkında "*Sinop'un büyük camii, gördüğümüz mabetlerin en güzelleri arasındadır. Tam ortada bir su havuzu var. Bu havuzun üzerine, dört ayağa istinat eden bir kubbe oturtulmuş. Her ayak, iki mermer sütunla beraberdir. Üst tarafta ise ahşap merdivenle çıkılan bir mahfil bulunuyor.*" demektedir ve mabedi Sultan Alaeddin-i Rûmî'nin oğlu Pervane'nin yaptırdığını, Cuma namazlarını bu camiinin mahfilinde kıldığını aktarmaktadır.⁷⁹

⁷⁶ Selda Ertuğrul, "İsa Bey Camii", *DİA.*, XXII, 476-478.

⁷⁷ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 428.

⁷⁸ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 440.

⁷⁹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 442.

Büyük Selçuklu Hükümdarı I. Alaeddin Keykubad (ö. 1237) tarafından Atabeg Ayas'a inşa ettirilen Alâeddin Camî, Trabzon Komnenosları'nın 1261 'deki işgali sırasında tamamen yıkılmış, 1268'de Muinüddin Pervane tarafından eski temelleri üzerine inşa ettirilmiştir. 1385'te Candaroğlu Celaleddîn tarafından, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda da Osmanlılar tarafından tadilattan geçirilen camii hâlen ayaktadır. Sinop'un Camiikebir Mahallesi'nde bulunan şehrin en büyük camii olan yapı günümüzde hâlâ Ulu Camii adıyla da anılmaktadır.

İbn Battûta'nın *Seyahatnâme*'sinde yer alan mimari yapıların bazılarının varlığını daha da önem kazanarak devam ettirdiğini, bazılarının esaslı değişimlerle zaman içinde âdeta yeniden inşa edildiğini, bazı eserlerin bir kısım kalıntılarının kaldığını, bazı eserlerin de tamamen yok olduğunu⁸⁰ görmekteyiz. Aradan 685 yıldan fazla zaman geçtiğini düşünürsek bu durumu tabii görmek gerekir. Fakat bazı eserlerin geçmiş dönemdeki fonksiyonlarının eskisine oranla daha da artması dikkat çekicidir.

g. Tekke ve Zaviyeler

İbn Battûta'nın Anadolu seyahatinde karşılaştığı en önemli yapılardan birisi de tekke ve zaviyelerdir. Bir yönüyle dinî yaşam alanı olan tekkeler, aynı zamanda bir eğitim kurumu oldukları gibi, bazen üretim yapılan iktisâdî işletme, bazen de yardımlaşma ve dayanışma boyutu yüksek içtimâî müesseselerdir.

“Bir şeyhin yönetiminde tasavvuf eğitiminin verildiği mekân” olarak tarif edilen tekkeler, sohbet, ibâdet, muhabbet ve hizmet merkezli dinî hayatı şiar edinen kurumlardır.⁸¹ Dervişlerin toplanıp zikir yaptığı, dinî ve tasavvufî sohbetlerin gerçekleştirildiği, kendi tasavvufî düşüncelerini diğer insanlara aktardığı bu yapılar en üst düzeyde coşku ve heyecanın yaşandığı mekanlar olmuşlardır. Nitekim seyyahımız daha önce de değinildiği üzere Geyve ve Mudurnu arasında bir köy tekkesinde böyle bir meclise katılmış, sabaha kadar Hakk'ı anan halkın geceyi zikirle dirilttiğini ifade etmiştir.⁸²

⁸⁰ Hale Akkurt, *İbn Battûta Seyahatnamesinde Yer Alan Mimârî Eserler*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 124

⁸¹ Mustafa Kara, “Tekke”, *DİA.*, XL, 368-370.

⁸² İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 435.

Tekkeler, hankâh ve zaviye olarak ikiye ayrılmış; tarikat büyüklerinden birinin şeyh postunda bulunduğu veya ileri gelenlerinden birinin kabrinin bulunduğu tekkelere “hankâh” denmiş, gelip geçen yolcu dervişler ve ihtiyaç sahiplerinin ağırlandıkları küçük tekkelere ise zaviye adı verilmiştir. Zaviyelerin önemli bir çoğunluğunun etrafındaki arazilerde bizzat dervişler tarafından tahıl, sebze ve meyve yetiştirilmiş, civardaki meralarda hayvan yetiştiriciliği yapılmıştır. Buralardan elde edilen gelirle zaviyelerin bakım ve onarımı gerçekleştirilmiş, bir kısmı ile dervişlerin ve misafirlerin masrafları karşılanmış, bir kısmı ile de hizmetlilerin ücretleri ödenmiştir.

İbn Battûta, tekke ve zaviyelerin masraflarının Anadolu beyleri ve yöneticileri tarafından kurulan vakıflarla karşılandığına dair çok orijinal ve oldukça detaylı bilgiler vermiştir. Seyyahımız Kastamonu'dan ayrıldıktan sonra karşısına çıkan adını vermediği kasabalardan birinde ülkenin en güzel ve en büyük zaviyesini gördüğünü belirtir. Hayatını Yüce Allah'a adadığını söylediği Fahreddîn Bey tarafından yaptırılan bu zaviyede konaklayan İbn Battûta buranın idaresi ve finansı ile ilgili ilginç bilgiler aktarır. Buna göre Bey, zaviyenin bakım-onarım işleri ile orada yaşayan dervişlerin idaresini oğluna vermiş, köyün tüm gelirini de bu zaviyeye vakfetmiştir. Fahreddîn Bey ayrıca zaviyenin karşısına misafirlerin herhangi bir ücret ödemededen yıkanacağı bir hamam inşa ettirmiş, köyün tam ortasında kurduğu çarşının gelirini de büyük camiin giderlerine tahsis etmiştir. Kâbe, Suriye, Mısır, Irak, İran, Horasan ve diğer beldelerden buraya gelen dervişlere, dergâha vardıkları gün, birtakım elbise ile yüz dirhem verilmesini, ayrıldıklarında ise otuz dirhem ikram edilmesini, orada kaldıkları zaman içerisinde yiyecek olarak ekmek, et, pilav, yağ ve helva verilmesini, bunun yanında Anadolu kökenli dervişlerin on dirhem harçlık, üç gün de ağırılanma haklarının bulunduğunu ferman ile belirlemiştir. Aynı şekilde Seyyah buradan ayrıldıktan sonra geceyi sessiz, yüce bir dağ başında Kastamonulu Âhî Nizâmeddin'in inşa ettirdiği bir tekkede geçirmiş, burada konaklayan yolcuların yiyecek masraflarının zaviyeye vakfedilen bir köyden karşılandığını belirtmiştir.⁸³

Görüldüğü üzere içtimâî, iktisâdî, ilmî, vb. fonksiyonları bünyesinde barındıran tekke ve zaviyeler öncelikli olarak dinî terbiye kurumlarıdır. Özellikle

⁸³ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 441-442.

medreselerin bulunmadığı bölgelerde yakın çevrelerinin dinî hayatını şekillendirmişlerdir. Hatta Anadolu’da İslam’ın hızlı yayılmasında tekkelerin oluşturduğu toplumsal dayanışma ve kardeşlik havasının etkili olduğu söylenebilir.

İbn Battûta iç içe geçmiş pek çok özelliği olan tekke ve zaviyelerin fonksiyonlarının neredeyse tamamına değinmiştir.

h. Dinî Şahsiyetler

İbn Battûta, Anadolu ziyaretinde tanıştığı bazı dinî şahsiyetler hakkında kısa bilgiler vermiştir. Daha çok tekke ve zaviyelerin dervişleri olan bu şahsiyetler dinî hüviyete sahip oldukları gibi aynı zamanda ilim dünyasından da çok uzak insanlar değildi. İbn Battûta’nın bu kimseler hakkında verdiği bilgiler çoğu zaman kısa olmakla birlikte dönemin dinî yaşantısını anlamamız açısından oldukça değerlidir.

İbn Battûta’nın Denizli’ye girdiği zaman çarşıdan geçerken onu misafir etmek için *Âhî Sinan* ve *Âhî Tûlman*’a mensup yiğitler birbiriyle münakaşa etmişse de seyyah her ikisinin tekkelerine de misafir olmuştur.⁸⁴

İbn Battûta’nın verdiği bilgilere göre âhî yiğitlerinden olan *İbn Kalemşâh*⁸⁵ Konya’da büyük bir tekkenin postnişinliğini yapmaktadır. Aynı zamanda belde kadısı olan İbn Kalemşâh misafirperverlikte öncekilerden daha iyidir ve kalabalık bir öğrenci topluluğuna sahiptir. Fütüvvet’te kendilerini müminlerin emiri Ali b. Ebû Talîb’e dayandırmakta ve bu silsile tarikat kütüklerinde bulunmaktadır. Tıpkı sufilerin hırka giyme töreni gibi bunlar da şalvar giymektedirler.⁸⁶ İbn Kalemşâh mensubu olduğu âhî tekkesinde pek çok dervişin yetişmesini sağlamış, aynı zamanda bölgenin kadılığını da yürüterek önemli bir görevi yerine getirmiştir.

İbn Battûta, Anadolu’nun çok önemli dinî şahsiyetlerinden biri olan *Mevlânâ* hakkında da önemli bilgiler vermektedir. Seyyah Konya’da Mevlânâ diye tanınan “bilginlerin kutbu, büyük ermiş” diye nitelendirdiği Şeyh Celaleddîn’in türbesi olduğunu, Anadolu halkından bir kısmının onun tarikatına bağlı olduğunu ve onlara

⁸⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 409-410.

⁸⁵ Eflâkî’de adı “Ahi Taceddin Kalemşâh” olarak geçen İbn Kalemşâh XIV. yüzyılın başlarında Konyadaki Ahilerin başı olup misafirperverliği ve hayırseverliğiyle ün yapmıştır. Konya’da günümüzde Gazialemşâh olarak bilinen mahallede onun adını taşıyan bir mescid, dergâh ve medrese yer almaktadır. Kalemî Zaviyesi XVI. yüzyıl başlarında kadar ayakta olmasına rağmen zamanla harap hale gelmiştir. Bkz. Yusuf KÜÇÜKDAĞ, “İbn Kalemşâh”, **Ahilik Ansiklopedisi**, c.2, 18-19.

⁸⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 412-413.

şeyhlerinin adıyla “Celâliye” dendiğini ifade etmiştir. İbn Battûta yaklaşık 60 yıl önce vefat ettiği için kendisi ile görüşemediği Mevlânâ ve eseri Mesnevi’nin doğuş hikayesini şöyle anlatır: “Mevlânâ gençliğinde bir müderris ve fıkıh bilgini olarak bu şehirdeki medresede talebe yetiştirmekteymiş. Bir gün tekkeye başında helva tepsisiyle biri gelir. Tepsideki helva dilim dilim kesilmiş olup her parça bir kuruşa satılmaktadır. Helvacı, Mevlânâ’nın bulunduğu yere geldiği zaman; “Tepsiyi getir!” der Mevlânâ. Adam tepsiden bir dilim alır, şeyhe sunar. Mevlânâ onu yer. Bunun üzerine helvacı başka kimseye bir şey vermeden medreseden çıkar gider. Şeyh ise onun ardından koşar; öğrencilerini yüzüstü bırakır. Talebeler bir süre beklerler; sonra şeyhlerine ne olduğunu araştırmaya başlarlar fakat nereye gittiğini hiç öğrenemezler. Yıllar sonra Mevlânâ geri döner, ancak o artık kimsenin anlamadığı Farsça şiirlerden başka bir şey söylememektedir! Bunlar, ikişer dizesi birbiriyle kafiyeli dörtlükler halinde uzun bir manzumeyi oluşturmaktadır. Eski öğrencileri şeyhlerinin bu halini de benimserler. Ağzından çıkan şiirleri yazıp kaydederler. Böylece Mesnevî adı verilen ünlü kitap meydana gelir. Bu ülke halkı Mesnevi kitabına çok değer veriyor. Onun içindeki dizelere azamî saygıyı gösteriyor, anlamaya çalışıyor; cuma günleri tekke ve dergâhlarda onu okuyorlar.”⁸⁷

Bu hikâyede anlatılan helvacı şahsın, hakkında farklı rivayetler bulunan Şems-i Tebrîzî olduğu düşünülebilir. İbn Battûta, Konya’da Mevlânâ Celâleddîn’in hocası olduğu söylenen Fakih Ahmed’in de kabrinin bulunduğunu aktarır. Bu şahsın Ahmed Şems-i Tebrîzî olarak bilinen Şemsüddîn Muhammed b. Alî b. Melikdâd Tebrîzî (ö. 645/1247) olduğu düşünülmektedir. Şemsi Tebrizi 1186 (h. 582) yılı civarında Tebriz’de doğmuş, Celâleddîn-i Rûmî ile tanıştıktan sonra onun yakın dostu ve sohbet şeyhi olmuş birkaç defa ayrılıktan sonra tam olarak bilinmeyen bir ölümle vafat etmiş ve Konya’ya defnedilmiştir.⁸⁸

Anadolu’da Mevleviliğin ne derece etkin olduğunu daha önce *Tasavvufi Hayat ve Tarikatlar* bölümünde ifade etmiştik. Mevleviler hakkında İbn Battûta’nın saygı dolu ifadeler kullandığını görmekteyiz. Bu durumun Anadolu halkının önemli bir kısmının mevleviliğe mensup olmasından ve seyyahın kendisine misafirperver

⁸⁷ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 413.

⁸⁸ Semih Ceyhan, “Şems-i Tebrîzî”, *DİA.*, XXXVIII, 511-516.

davranan bu dergâh mensuplarıyla iyi ilişkiler içerisinde bulunmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

İbn Battûta, Kayseri’de tekkesinde konakladığı *Emir Ali*’nin bölgedeki âhîlerin ileri gelenlerinden şanlı bir bey olduğunu söyler. Şehrin nüfuz sahibi ayan takımından bir grubu olan Emir Ali’nin sağlam yapılı bir tekkesi vardır. İbn Battûta, Emir Ali’nin zaviyesinin yiyeceklerinin bolluğu, kandilleri ve döşemeleriyle gördüğü zaviyelerin en güzellerinden biri olduğunu ifade eder. Dergâh mensupları ve muhipleri her gece Emir Ali’nin yanında toplanmaktadır.⁸⁹

Seyyah Amasya yakınlarında Sunusa (Sonisa)’da *Şeyh İzzeddîn* ile tanışmıştır. Şeyh İzzeddîn, Rifâî tekkesinin o zamanki postnişi olup dergâhın başındadır. Taceddîn Rifâî’nin oğlu olan Şeyh Yahya ise Şeyh Ahmed (Rifâî)’nin soyundan gelmektedir. İbn Battûta tekkelerinde kaldığı bu iki şeyhin diğerlerinden daha faziletli olduğunu söyler.⁹⁰

Seyyahatnâme’den öğrendiğimize göre “*Ferîştâ*” melek anlamına gelmektedir. Seyyahın Birgi’de tanıştığı Kadı İzzeddin Ferîştâ “temiz ahlâkı, saflığı, erdemi ve melek tabiatıyla” bu unvanı haketmiş biridir.⁹¹

İbn Battûta, İzmir’de zaviyesinde kaldığı *Şeyh Ya’kûb*’u “*Ahmediye tarikatı şeyhlerinden dindar ve kâmil bir insan*” olarak tarif eder.⁹² Şeyh Ya’kub misafirperver bir insan olup ziyafet tertip ederek tekkesinde aynı anda birçok misâfiri ağırlamayı gelenek haline getirmiştir.

İbn Battûta, İzmir’de Şeyh Ya’kûb’un misafiri iken gezgin dervişlerden yüz kadarı ile birlikte dolaşan, tanınmış biri olduğunu söylediği *Ahlathîzâde* ve *Şeyh İzzeddîn Rifâî* ile tanışır. Tekke dışında konaklayan misâfirler için şehrin valisi çadırlar kurdurmuş, Şeyh Ya’kûb ziyafet tertip etmiş, seyyah da bu şölende hazır bulunmuştur. Şeyh İzzeddîn’e şehrin valisi Ömer Bey armağan yağıdırmıştır.⁹³ Yine İbn Battûta’nın aktardığına göre Bursa’da karşılaştığı *Mecdüddîn Konevî* halka etkili vaazlar veren bir vâizdir. Altın kalpli dindar kişilerden olup sürekli oruç tutmakta ve üç günde bir iftar etmektedir. Yalnız kendi kazandığını yiyen Mecdüddîn Konevî aktarıldığına göre

⁸⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 415.

⁹⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 417.

⁹¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 419.

⁹² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 425.

⁹³ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 425-426.

bugüne kadar hiç kimseden bir buğday tanesi bile almamıştır. Sırtına geçirdiği elbiseden başka ne evi ne de malı olan bu güzel insan mezarlıkta uyumaktadır. Sohbetleri çok etkilidir ve her vaazında bir grup günahkâr önünde tövbe etmektedir. Söylendiğine göre ortalıkta kimsecikler kalmayıp herkes gidince kabristana vararak geceyi orada geçirirmiş.⁹⁴

İbn Battûta, Bursa’da dervişlerden olduğunu söylediği *Mısırlı gezgin Abdullah* ile karşılaşmış ve kendisi ile onu kıyaslamaktan geri duramamıştır. Mısırlı gezgin Abdullah’ın yeryüzünü gezdiğini, fakat Sîn (Çin), Serendîb (Seylan) adası, Fas, Endülüs ve Sudan’a (siyahlar ülkesi) kadar uzanamadığını, buna karşılık kendisinin o bölgelere gittiği için onu geçtiğini övünerek anlatır.⁹⁵

Aslen Şamlı olan *Hatip ve Fakih Şemseddîn* ile Gerede’de tanışan İbn Battûta onun yıllardır burada yaşadığını ve çoluk çocuğa karıştığını söyler. Beldenin hâkimi olan Şah Bey’in hem hatibi hem de hocası olan Fakih Şemseddîn sözünü herkese geçirmiş, geniş bir etki alanı meydana getirmiştir.⁹⁶

Kastamonu’da İbn Battûta kulağının ağır işitmesi sebebiyle “*Atruş*” diye adlandırılan şeyhin zaviyesinde konaklamıştır.⁹⁷ Talebelerinden birinin garip bir şekilde bazen havaya, bazen de yere parmağıyla bir şeyler yazması seyyahın dikkatini çekmiştir.

İbn Battûta’nın Kastamonu’da karşılaştığı başka bir âlim de oldukça yaşlı ve muhtaç olduğu anlaşılan *Dâdâ Emir Ali*’dir. “*Uzun ömürlü, altın yürekli*” dediği Dâdâ Emir Ali’yi at pazarı yakınındaki zaviyesinde ziyaret eden İbn Battûta onun sırtüstü yattığını, hizmetçilerinden birinin yardımı ile oturabildiğini, bir diğer hizmetçinin de saçlarını kaldırdığını, gözlerinin böylelikle açıldığını söyler. Fasîh bir Arapça konuşan Dâdâ Emir Ali seyyahımıza “Hoş geldin!” der. Yaşı sorulduğunda ise, “*Ben Halife Müstansırillah’ın yoldaşlarından idim. Müstansır ölünce otuz yaşlarındaydım. Şu anda yüz altmış üç yaşındayım!*” der.⁹⁸ İbn Battûta dua isteyerek oradan ayrılır.

İbn Battûta’nın bize aktardığı bu bilgilerden Dâdâ Emir Ali’nin yüz altmış üç yaşında olması ve Halife Mustansırillah’ın arkadaşlarından biri olduğunu söylemesi

⁹⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 429.

⁹⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 430.

⁹⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 438.

⁹⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 439.

⁹⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 439.

tarihi bilgilerimizle tam olarak uyuşmamaktadır. İbn Battûta'nın 1333 yılında Anadolu'ya geldiği ve Halifenin 1242 yılında vefat ettiği düşünülürse⁹⁹ Dâdâ Emir Ali'nin o tarihte 123 yaşında olması gerekmektedir. Veya Dâdâ Emir Ali'nin verdiği bilgilerde yanlışlık bulunmaktadır.

İbn Battûta, daha önce Bağdat ve Musul güzergâhında yaptığı bir gezide Mardin ve çevresine de uğramış, şehrin hâkimi Sultan Melih Salih'in vezirliğini de yapan “*çağının eşsiz bilgini ve imamı*” olarak kabul edilen *Cemaleddîn Sincarî* hakkında övgü dolu sözler kullanmıştır.¹⁰⁰ Onun Tebriz'de tahsil gördüğünü, büyük alimlerden ders aldığını ve kadılar kadısı İmam Burhaneddin Musulî'nin talebeliğini yaptığını aktarmıştır. Buna göre Derviş Fetih Musulî'ye intisap etmiş ünlü biri olan Burhaneddin Musulî, yüreği Allah sevgisiyle dolu mütevazi bir insandır. Kaba yünden mamûl, on dirhemden daha ucuz bir elbise giymekte, böyle bir sarık kullanmakta, davalara genellikle medrese dışında, daima ibâdet halinde olduğu mescidin avlusunda bakmaktadır. O kadar mütevazidir ki onu tanımayan biri uzaktan baktığında onun kadı olduğunu anlayamayıp hizmetçilerden biri olduğunu düşünür.

Bütün bu örnekler XIV. yüzyılda Anadolu topraklarında dinî hayata yön veren pek çok kıymetli insanın yaşadığını, bazılarının vezirlik mertebesine bile yükseldiğini, ilim adamlarına yöneticiler ve halk tarafından büyük saygı gösterildiğini bizlere gayet güzel bir şekilde göstermektedir. Dinî hayatın tasavvufla iç içe olduğu, dinî şahsiyetlerin daha çok tasavvuf erbabından oluştuğu da bir diğer gerçek olarak karşımızda durmaktadır.

B. İbn Battûta'ya Göre Anadolu'da İlmî Hayat

İbn Battûta, seyahati sırasında misafir olduğu medreseler ve görüştüğü ilim adamları hakkında çeşitli bilgiler aktararak XIV. yüzyıl Anadolu'sunun ilmî hayatını daha yakından tanımamıza imkân sağlamıştır. *Seyahatnâme*'de dikkat çeken eğitim kurumları ilmi hayatının merkezinde olan medreselerdir.¹⁰¹

⁹⁹ Yıldız, Hakkı Dursun, “Abbasiler”, *DİA*, I,37.

¹⁰⁰ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 339.

¹⁰¹ Corci Zeydan, *İslam Uygarlıkları Tarihi*, II, İletişim Yayınları, Çev. Nejdett Gök, 2. Baskı, 2015, s. 172.

İslam dünyasının genelinde ilk eğitim yerleri öncelikle mescit ve camiiler olmuş, zamanla eğitim ve öğretimin yaygınlaşmasıyla farklı eğitim kurumları oluşmuştur. İslam tarihinde eğitim ve öğretim kurumlarına genel bir isim olarak medrese adı verilmiştir. Bununla birlikte ilme büyük önem verilen İslam toplumlarında medreslerin yanı sıra mescid, hastane, kervansaray, tekke, zaviye, imaret ve evler eğitim-öğretim mekânları olarak kullanılmıştır.¹⁰²

Anadolu’da ilmi hayatın merkezinde olan medreseler aynı zamanda dinî hayatın da merkezinde olmuş, camiiyle iç içe varlığını sürdürmüştür. Mimari olarak da camii ve medrese birbirinden neredeyse hiç ayrılmamıştır. Medreselerin eğitim müfredatında dinî bilimlere ağırlık verilmekle birlikte, hukuk ve dil öğretiminin yanında diğer bilimlere de yer verilmiştir. Halkın ihtiyacı olan din ve ilim adamlarını yetiştiren medreseler, gerek görüldüğünde devlete personel sağlamış, özellikle yeni elde edilen toprakların mânen fethinde etkili olmuşlardır.

Anadolu’nun ilmî hayatını şekillendiren bir diğer unsur da söz konusu medreselerde görev yapan müderrislerdir. Büyük bir çoğunluğu Türk kökenli olan müderrislerin neredeyse tamamının Arapça’ya, bir kısmının da Farsça’ya vâkıf oldukları görülmektedir. Bu durum medreselerin eğitim kalitelerinin yüksekliğinden ve bazı müderrislerin eğitimlerini İslam dünyasının önemli ilim merkezlerinde yapmalarından kaynaklanmış olabilir. İbn Battûta’nın anlattıklarından ilerde detaylarına yer vereceğimiz üzere Anadolu’da az sayıda da olsa Türk kökenli olmayan fakat bölgeye yerleşmiş müderrisin bulunduğunu görmekteyiz. İbn Battûta’nın gözlemlerinden beldelerdeki küçük medrese öğrencilerinin bir kısmının da Arapça bilmediğini görmekteyiz. Bu durum merkezi yerlerdeki kurumlarda hayli yüksek olan eğitim kalitesinin küçük yerleşim yerlerinde doğal olarak biraz düştüğünü ve eğitimlerin daha çok temel dinî bilgileri kapsadığını göstermektedir. Yine İbn Battûta’dan öğrendiğimize göre Anadolu’da XIV. yüzyılda eğitim ve öğretim ücretsiz olup, gönüllü katılım gerçekleşmekte, öğrenci ve öğretmenler ilmî faaliyetlere âdetâ dinî bir vecd içinde katılmakta, ilme gösterilen saygının altında yine dinî duygular yatmaktadır.

¹⁰² Nebi Bozkurt, “Medrese”, **DİA.**, XXVIII, 323.

1. Anadolu Şehirlerinde Halkın ve Yöneticilerin İlme Yaklaşımı

İbn Battûta'nın aktardığı bilgilere göre Anadolu'da oldukça güçlü bir ilim geleneğinin olduğunu, neredeyse küçük beldelerde bile medreselerin bulunduğunu, ilim adamlarına yöneticilerin ve halkın çok büyük saygı gösterdiği anlaşılmaktadır. Öyleki bazı ilim adamlarının yaşadığı hayat standardı ve gördüğü itibar seyyahımızı çok şaşırtmış, onları hükümdarlarla kıyaslamasına yol açmıştır.

Yöneticilerin ilmi faaliyetleri desteklemesi hatta çoğu zaman bu faaliyetlere katılması Anadolu'da çok sık rastlanan bir durumdur. Özellikle Beylikler Dönemi'nde devlet adamları eğitim kurumları açarak ya da açtırarak ilme destek olmuşlardır. İslam dünyasında ilk medresenin h. 5. yüzyıl ortalarında Büyük Selçuklu hükümdarı Melikşah'ın veziri Nizamülmülk tarafından kurulduğu İslam tarihçilerinin büyük çoğunluğu tarafından kabul edilmektedir.¹⁰³ Nizamülmülk'ün başlattığı bu uygulama daha sonra gelenek halini almış, ardından gelen yöneticiler benzer medreseler inşa ettirmiştir. Türkiye Selçuklularının Anadolu'da bir şehri fethettiklerinde ilk iş olarak orada camii, medrese, zaviye inşa ettikleri belirtilmiştir.¹⁰⁴ Bu kurumlar bölgenin İslamlaştırılmasında çok önemli roller üstlenmiştir. Nitekim İbn Battûta'nın Anadolu seyahatinde sık sık medreselerden bahsetmesi,¹⁰⁵ gittiği her yerde ilim adamları ile münasebet kurması bölgede medreselerin oldukça yaygın olduğunu göstermektedir.

Herhangi bir ücret istemeden öğrencilerinin her türlü ihtiyacını karşılayan medreseler daha çok nüfuzlu devlet adamlarının ve zenginlerin korumasında kurulan vakıfların gelirleriyle hizmetlerini devam ettirmiştir.¹⁰⁶ Medreselere verilen bu desteğin arkasında ilme ve ilim adamlarına değer verilmesinin yanında devletin bekâsını koruma gayretinin de olduğu iddia edilmiştir.¹⁰⁷ Devlet adamları medreselerde Sünni inanca mensup öğrenciler yetiştirerek devleti yıkıcı unsurlardan korumaya çalışmış, müderris ve talebelere maaşlar bağlayarak üzerlerinde kendi otoritelerini kurmak istemişlerdir. Medreselerin başlarındaki yöneticileri de tâyin eden devlet bu yolla nüfuzunu koruma gayretinde olmuştur. Devletin veya erkânının

¹⁰³ Corci Zeydan, **a.g.e.**, s. 175. Medrese'nin açılış yılının 1067 (h. 459) olduğu belirtilmektedir.

¹⁰⁴ Osman Turan, *Selçuklular Târîhi ve Türk İslâm Medeniyeti*, s. 357.

¹⁰⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, I, s. 403, 406, 407, 413, 416, 419, 420, 422, 424, 438, 439.

¹⁰⁶ Nebi Bozkurt, "Medrese", **DİA.**, XXVIII, 326.

¹⁰⁷ Osman Turan, **Selçuklular ve İslâmiyet**, s. 49.

kurduğu vakıflarla ayakta kalan medreseler de kurulu düzene uymak mecburiyetinde kalmıştır.

Selçuklular devrinde açılmış olan medreseler gerek bina ve gerek öğretim bakımından, Osmanlı döneminde de devam ettirilmiştir.¹⁰⁸ İbn Battûta'nın seyahatine yakın tarihlerde Anadolu'da açılan ilk Osmanlı medresesinin Orhan Bey tarafından (1330-1332) tarihinde bir manastırdan çevrilerek İznik'te kurulan medrese olduğu belirtilir.¹⁰⁹ Bununla birlikte daha önceki dönemlerde inşa edilen medreseler neredeyse beldelere kadar yayılmıştır.

2. İbn Battûta'nın Anadolu'da Uğradığı Medreseler

İbn Battûta, Anadolu'da Antalya,¹¹⁰ Eğridir,¹¹¹ Konya,¹¹² Sivas,¹¹³ Birgi,¹¹⁴ Safranbolu¹¹⁵ ve Kastamonu'da¹¹⁶ medreselerin varlığından bahseder. Çoğu zaman medreselerin fiziki yapıları hakkında detaylı bilgi vermez. Daha çok fakih, müderris vb. ilim adamları ve bağlı bulundukları beyleri ile olan münasebetlerini aktarır.

Seyyah bu medreselerden biriyle ilgili ilginç olan bir bilgiyi de bizlerle paylaşır. Sivas'ta medrese tarzında inşa edilmiş “*Daru's-Siyâde*” (Seyyidler Konağı) denilen büyük bir bina bulunmakta, burada sadece Peygamber soyundan gelen değerli konuklar ağırlanmaktadır. Seyyid ve şeriflerle ilgili işlerle görevli olan “*Nakîbüleşraf*”¹¹⁷ da bu konakta oturmaktadır. Burada konaklayan Hz. Peygamber soyundan geldikleri için “şerif” olarak isimlendirilen misafirlerin kaldıkları süre zarfında her türlü yiyecek-içeceği, kullanacağı eşyası, aydınlatma malzemesi kendisine verilir ve yola çıkarken de yol harçlığı takdim edilir.

Birgi'de medresede Müderris Muhyiddîn tarafından verilen ders bittikten sonra müderrisin İbn Battûta için bir oda hazırlanmasını istemesi ve bu odaya mükellef bir

¹⁰⁸ A. Adnan Adıvar, **Osmanlı Türklerinde İlim**, Remzi Yayınları, İstanbul 1982, s. 15-16.

¹⁰⁹ Aşık Paşazâde, **Osmanoğulları'nın Tarihi**, Haz: Kemal Yavuz-M. A. Yekta Saraç, K Kitaplığı, İstanbul 2003, s. 101.

¹¹⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 403.

¹¹¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 406.

¹¹² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 413.

¹¹³ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 416.

¹¹⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 419,420,422,424.

¹¹⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 438.

¹¹⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 439.

¹¹⁷ Ayrıntılı bilgi için Bkz. Ş. Tufan Buzpınar, “Nakîbüleşraf”, **DİA.**, XXXII, 323.

sofra göndermesi bu mekanların aynı zamanda misafirhanelerinin de olduğunu göstermektedir.¹¹⁸

1. İbn Battûta'nın Anadolu'da Görüştüğü İlmî Şahsiyetler

İbn Battûta, seyahati sırasında görüştüğü ilmî şahsiyetler hakkında çoğu zaman kısa, bazen de oldukça tafsilatlı bilgi vermiştir. Bu ilim adamları daha çok yerel medreselerin müderrisleridir. Önemli bir kısmı İslam dünyasının öne çıkmış ilim merkezlerinde eğitim görmüştür. Bazıları ise Türk kökenli olmamasına rağmen Anadolu'ya yerleşmiş ve ilmi faaliyetlerini burada sürdürmüştür. İbn Battûta, bu ilim adamlarının neredeyse tamamından övgüyle bahsetmiştir. Bu durumun Arapça bilmelerinden ve hükümdarlarla olan ilişkilerinde kendisine yardım etmelerinden kaynaklandığını görmekteyiz. Seyyah memnun kalmadığı bazı ilim adamlarının ismini dahi verme gereği duymamıştır. Nitekim Geyve'de halka Arapça bildiği konusunda yalan söyleyen fakat sadece Farsça bildiği anlaşılan fakihin ismini vermeyen İbn Battûta ondan “*hoca*” olarak bahsetmiştir.¹¹⁹

İbn Battûta'nın hakkında bilgi verdiği bir başka ilim adamı da Antalya'da halkın konuştuklarını Arapça'ya tercüme ederek kendisine yardımcı olan *Şeyh Şihâbeddîn Hamevî* 'dir ve Antalya medresesinin şeyhidir.¹²⁰

İbn Battûta'nın aktardığına göre Eğridir'de Ulucamii karşısındaki medresede hocalık yapan *Molla Muslihiddîn*, Mısır ve Suriye'de eğitim görmüş bir molladır. Bir süre de Irak'ta kalan Muslihiddîn oldukça güzel ve akıcı Arapça konuşmaktadır. Döneminin önde gelen erdemli, nükteli ve bilgin insanlarından olan Molla Muslihiddîn seyyahımıza çok iltifat etmiş ve mükemmel bir ev sahipliği yapmıştır.¹²¹ Molla Muslihiddîn'in güzel huylarından bahseden İbn Battûta onun İshak Bey'in bir iftar davetinde Bey'in yanı başında oturmasını¹²² da nakleder. Bu ve benzeri pek çok durumdan anladığımız üzere Anadolu beylerinin nezdinde ilim adamlarına saygı gösterilmiş ve değer verilmiştir. Seyyahımızı Eğridir'de ağırlayan Molla

¹¹⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 419.

¹¹⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 432.

¹²⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 404.

¹²¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 406.

¹²² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 407.

Muslihiddîn'in kabri bu şehirde göl kenarında bulunmakta, günümüzde bölge sakinleri ve turistler tarafından ziyaret edilmektedir.

Denizli'de Âhî Sinan'ın tekkesinde konakladığı sırada bölgenin hâkimi Sultan İnanç Bey, İbn Battûta'nın yanına seyyahın “*erdemli bilgin*” dediği *Fakih Alaeddin Kastamûnî*'yi göndermiştir.¹²³ Sultan beraberinde İbn Battûta ve yanındakilere sayılarınca at ve para yollamıştır Bu örnekte ise ilim adamlarının yöneticilerin misafirlerini karşılayıp onları ağırladıklarını görmekteyiz. İbn Battûta'nın *Seyahatnâme*'de bahsettiği ilim adamlarından olan *Harezmî (Huvarezmî)* ise Milas medresesinin fakihlerinden birisidir. Selçuk hükümdarı ile görüşüp onun verdiği hediyeleri kabul etmesi sebebiyle Milas hükümdarı Şucâeddîn Orhan Bey kendisine kırılmıştır.¹²⁴ Harezmî, İbn Battûta'dan Milas Bey'i ile görüşürken kendi durumunu ona anlatmasını ve zihninde beliren kuşkuları gidermesini rica eder. İbn Battûta hükümdarın huzuruna vardığında Harezmî'yi methederek göklere çıkarır. Erdemli ve sağlam bilgi sahibi olduğunu söyler. Böylelikle hükümdarın kuşkuları zâil olur.

Bu olay bizlere Anadolu Beyleri arasında ilim adamları konusunda bir rekâbetin söz konusu olduğunu göstermektedir. Anadolu beyleri ilim adamlarına değer vermekle birlikte onların ihtiyaçlarını karşılamayı bir onur vesilesi olarak görmektedirler. Yukarıda ifade ettiğimiz üzere kendi medresesinde görev yapan müderris başka bir Bey'den yardım kabul edince Bey bu durumdan rahatsızlık duyabilmektedir.

Seyahatnâme yazarı İbn Battûta'nın hakkında detaylı bilgi verdiği ilim adamlarından birisi de Birgi'de karşılaştığı *Müderris Muhyiddîn*' dir. İbn Battûta, şehre vardığında konakladığı bağ evinde daha önceden tanıştığını söylediği Muhyiddîn isimli müderrisin burada bulunduğunu öğrenince onunla görüşmek ister.¹²⁵ Kaldığı evin sahibinin de medresede öğrenci olduğunu öğrenince şaşırır. Birlikte medreseye gittiklerinde orada olmayan Muhyiddîn bir süre sonra iyi tımar edilmiş bir katırın sırtında, önde öğrencileri, iki yanda hizmetkar ve köleleri ile birlikte medreseye gelir. Üzerinde altın işlemlerle süslü geniş ve ağır bir elbise bulunan Muhyiddîn verdikleri selamı daha kibar ve süslü kelimelerle alır. Oldukça nazik konuşarak İbn Battûta'nın

¹²³ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 410.

¹²⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 411-412.

¹²⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 419.

elinden tutar ve onu yanı başına oturtur. Bu anlatılanlar Muhyiddîn'in bölgede hali vakti yerinde ve oldukça itibarlı bir müderris olduğunu gayet güzel bir şekilde ortaya koymaktadır.

İbn Battûta, Muhyiddîn'in medresede verdiği derslerden de bahseder. Müderris önce temel ilimlerden başlar ardından branşlara girer. Ders bittikten sonra medresedeki odasının seyyah için döşenmesi emrini veren müderris ardından misafirine mükellef bir sofraya gönderir. Akşam namazından sonra kendisine haber gönderir ve bahçedeki çardağın altında bir araya gelirler. Orada kenarları çinilerle kaplı beyaz mermerden yapılmış bir arkta su gelen bir havuz vardır. Müderrisin huzurunda bazı öğrenciler oturmakta hizmetçi ve köleler ise iki tarafta dikilmektedir. Müderris ise nakışlı kumaşlarla kaplı sedire kurulmuştur. Onu bu halde gören İbn Battûta "*Padişahlardan birinin huzurundayım galiba*"¹²⁶ demekten kendini alamaz. Seyyahı gören müderris ayağa kalkar, onun elini tutarak sofraya buyur eder ve yanı başındaki sedire oturtur. Bu satırlardan anlayacağımız üzere Anadolu'daki bazı ilim adamları ancak pâdişahlarla kıyaslanabilecek bolluk ve refah içerisinde yaşamaktadır. Daha sonraki günlerde yine Birgi'de yaşanan bir başka olay bize Anadolu'daki ilim adamlarının sultanların sözünü dinlemek için onların ısrar etmelerini bekleyecek kadar itibar sahibi olduklarını göstermektedir. Birgi sultanı Aydınoğlu Muhammed müderristen şehirde bulunduğunu öğrendiği İbn Battûta'yı kendisinin bulunduğu yaylaya götürmesi için vekilini şehre göndermiştir. Fakat müderris İbn Battûta'ya bu daveti hemen kabul etmemesini tavsiye etmiş, hükümdarın ikinci bir çağırıcı daha göndermesi gerektiğini söylemiştir.¹²⁷ Başlı başına bu olay bile ilim adamlarının itibarının ne kadar yüksek olduğunu göstermektedir.

Fakih Muhyiddîn daha sonraki günlerde Birgi Sultanı Aydınoğlu Muhammed ile İbn Battûta arasında tercümanlık yapmıştır. Seyyah bu görüşmeden; "*Hükümdar bir gün ikindiden sonra bulunduğumuz mıntıkaya geldi. Müderris efendi baş köşede, hükümdar onun sağında ben de müderrisin sol tarafında otuyordum. Bu şekil oturuş, Türklerin fıkıh bilginlerine gösterdiği saygının en açık ifadesidir.*"¹²⁸ şeklinde bahsetmiştir. Görüldüğü üzere Anadolu fakihlerinin yöneticiler nezdinde gördüğü

¹²⁶ İbn Battûta, a.g.e., s. 419.

¹²⁷ İbn Battûta, a.g.e., s. 420.

¹²⁸ İbn Battûta, a.g.e., 421.

itibar İbn Battûta'nın da dikkatini çekmiştir. Aydınoğlu Muhammed Bey seyyahı Hz. Peygamber'in hadislerinden bir seçki hazırlamasını istemiş, seyyahın hazırladığı seçki müderris tarafından hükümdara sunulmuş, Hükümdar da bu eserin Türkçe açıklamasının yazılmasını müderrise emretmiştir. Anadolu beylerinin İslam'a bağlılığını ve hizmet etme gayretini gösteren bu olay dikkat çekici olup sonraki yıllarda da devam eden bir çaba olmuştur. Günümüzde İbn Battûta'nın hazırladığı Fakih Muhyiddîn'in Türkçe'ye tercüme ettiği bu kitaba ulaşılammış olması¹²⁹ üzüntü vericidir.

Manisa'da *Muslihiddîn* adında iyi kalpli, fazıl bir hoca ile tanışan İbn Battûta onunla ata bindiğini ve durumunu bildirmek üzere birlikte beyin huzuruna çıktıklarını aktarır.¹³⁰

İbn Battûta, İznik'te fıkıh bilgini, *Hacı Alâeddîn Sultan Öyûkî* ile tanışır. “*Fazilet erbabının ve cömertlerin başı*” olduğunu söylediği Öyûkî'nin ziyaretine her gittiğinde mutlaka kendisine birtakım hediyeler hazırladığını söyler. “*Sureti hoş, ahlakı güzel bir adam*” olarak vafettiği fakih Hacı Alâeddîn Sultan Öyûkî onu sultan Orhan bey'in eşi Nilüfer Hatun'a götürür. Orhan Bey'in hanımı onlara iyi davranarak ikramda bulunur, yardım eder.¹³¹ Aslen Şamlı olan hatip ve fakih *Şemseddîn* ile Gerede'de tanışan İbn Battûta onun yıllardır burada yaşadığını ve çoluk çocuğa karıştığını söyler. Beldenin yöneticisi olan Şah Bey'in hem hatibi hem de hocası olan Fakih Şemseddîn sözünü herkese geçirmiş, geniş bir nüfuz alanı meydana getirmiştir.¹³² Fakih Şemseddîn'in Gerede hükümdarının hatibliğinin yanı sıra hocalığını da yapması onun toplumda saygı görmesini sağlamıştır. Bu durum bize hükümdarların âlimlerin öğrencisi olmaktan çekinmediklerini, ilme ve ilim adamlarına son derece yakın olduklarını göstermektedir.

İbn Battûta, Safranbolu'da meşhur müelliflerden olan ve şehrin kadılığını da yapan *Hacı Alâeddîn Muhammed* ile tanışmış, birlikte yemek yemiştir. Hacı Alâeddîn Muhammed aynı zamanda şehrin hâkimi Ali Bey'in kâtipliğini de yapmaktadır.¹³³

¹²⁹ Çetin, Abdülbaki, “On Dördüncü Yüzyıla Ait Anonim Hadis Kitabı Olarak Bilinen Türkçe Eser Üzerine”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, XIX, 2006, s. 110.

¹³⁰ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 426-427.

¹³¹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 431.

¹³² İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 438.

¹³³ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 438.

Kastamonu’da *Fenikeli Sadreddîn Süleyman* ile de karşılaştığını söyleyen İbn Battûta onun “*hatırı sayılır derinlikte bir müderris*” olduğunu ve at pazarındaki medresesinde kendisini misâfir ettiğini söyler.¹³⁴ Seyyahın verdiği bu bilgilerden Sadreddîn Süleyman’ın Kastamonu’da medresesi olan gayet derin bilgiye sahip, iyi bir ilim adamı olduğu anlaşılmaktadır. Yine Kastamonu’da dönemin önde gelen bilginlerinden olduğunu söylediği *Taceddîn Sultan Öyûkî* ile karşılaşan İbn Battûta onu “*Ders okutan, müftülük eden önder alim*” olarak nitelendirir. Öyûkî, Irakeyn¹³⁵ ve Tebriz’de okumuş, bir müddet oralarda kalmış, Dımaşk’ta da eğitim görmüş, Mekke ve Medine’de uzunca bir süre bulunmuştur.¹³⁶ Bu bilgilerden XIV. yüzyılda ilim adamlarının ilim tahsili için İslam dünyasının çeşitli bölgelerine giderek oralarda belli süre ilim tahsil ettiğini ve daha sonra memleketlerine döndüklerini söylememiz mümkün gözükmektedir. Eskisi gibi olmamakla birlikte günümüzde de bu gelenek sürmektedir.

İbn Battûta, Sinop’ta hem hükümdarın naibi hem de hükümdarın hocası olduğunu söylediği *Kâdî İbn Abdürrezzâk*’ın konağında misafir olmuştur.¹³⁷ Görüldüğü üzere beylerin ilim erbabının talebeliğini yapması münferit bir olay olmayıp, beyler arasında yaygın bir uygulamadır.

Sonuç olarak Anadolu’nun pek çok noktasında ilim adamları kendilerini ziyaret eden seyyahımıza özel ilgi göstermiş, onu ağırlamış, yöneticilerle olan münasebetlerinde kendisine çok yardımcı olmuştur. Bu durumun seyyahın ilim adamları tarafından alim, manevi yönü güçlü, takva sahibi olarak görülmesinden ve âdeta “kutsal bir misafir” olarak addedilmesinden kaynaklandığı düşünülebilir.

¹³⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 439.

¹³⁵ Kuzeybatı İran kesimi (Irak- 1 Acem) ile Bağdat ve yöresine (Irak-1 Arap) Irakeyn denmiştir. Bkz. Feridun Emecen, “Irakeyn Seferi”, **DİA.**, XIX, 116.

¹³⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 439.

¹³⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 443.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İBN BATTÛTA'YA GÖRE ANADOLU ŞEHİRLERİNDE İÇTİMÂÎ-İKTİSÂDÎ HAYAT

A. Anadolu'da İctimâî Hayat

1. Anadolu Şehirlerinde Günlük Yaşam

İbn Battûta'nın *Seyahatnâme*'de aktardığı pek çok olay günümüz araştırmacılarına XIV. yüzyılda Anadolu'nun içtimâî hayatını yakından tanıma imkânı vermektedir. Tarih boyunca pek çok millete ev sahipliği yapmış, kültürel zenginliğini uzun yıllar koruyabilmiş olan bu coğrafya, söz konusu dönemde yeni bir hareketliliği yaşamaya başlamıştır. Bölgede var olan irili ufaklı Türk beylikleri yavaş yavaş güçlenerek kendi devletlerini kurma gayreti içerisine girmiştir. Bir taraftan Bizans İmparatorluğu ile diğer taraftan komşu beyliklerle mücadele içerisinde olan Türkler sonradan geldikleri bu topraklarda varlıklarını kalıcı hale getirme çabasında girmişlerdir.

Böyle bir atmosferde bölgede hâkim güç olan Türkler¹ ile onların yönetimi altında yaşayan Rum², Ermeni³ ve az sayıda Yahudi⁴den oluşan gayr-i müslimler arasında karşılıklı anlayış ve hoşgörüye dayanan bir güç dengesinin oluştuğunu görmekteyiz. Halkın geneli Türkçe⁵ konuşmakla birlikte Arapça,⁶ Farsça,⁷ Rumca⁸ ve Ermenice⁹ bilenler de mevcut olup birbirlerinin dilini öğrenmişlerdir. Aynı şehirde farklı mahallelerde yaşayan milletler zamanla birbirlerine yakınlaşarak kaynaşmaya başlamışlardır. İbn Battûta'dan yaklaşık seksen yıl önce 1253'de Anadolu'dan geçen seyyah Rubruck William bölgedeki Müslüman sayısının nüfusun onda biri olduğunu

¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 400,402,404,408,418,427,428,430,431,433.

² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 400,403,408,422,424,425,428,433,442.

³ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 418.

⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 403,423.

⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 404,418,421,430,431,432,434,436,441.

⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 406,409,416,432,433,434,435,436,439.

⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 413,432.

⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 403,408,433.

⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 418.

söylemiştir.¹⁰ İbn Battûta'nın anlattıkları ile çelişen bu durum bize Anadolu'da etnik ve dinî dönüşümün yaşandığını, halen süren göçlerle birlikte Müslüman nüfusun çok hızlı arttığını düşündürmektedir.

İbn Battûta, Anadolu'da dünyanın en leziz yemeklerin pişirildiğini, Anadolu halkının en temiz kıyafetleri giyen “*dünyanın en güzel insanları*” olduğunu aktarmaktadır. O'na göre bu insanlar Allah Teâlâ'nın yarattığı kullar içinde “*en şefkatli*”leridir. Bu yüzden; “*Bolluk ve bereket Şam diyarında, sevgi ve merhamet ise Rum'da!*”¹¹ denmiştir. İbn Battûta'nın Anadolu coğrafyası ve halkı hakkındaki bu güzel intibalarının altında kendisine gösterilen ilgi ve alâkanın fazlalığı, yapılan ikramların bolluğu ve verilen hediyelerin çokluğu yatmakla birlikte, seyyahın bölge insanının ahlakının güzelliğinden etkilendiği de anlaşılmaktadır. Bu durum bizlere Anadolu'da oldukça yaygın ve etkin olan tasavvufi yapıların bölge insanını olumlu yönde şekillendirdiğini düşündürebilir. Anadolu'da âhîlik müessesinin hem mensuplarının sevk ve idâresinde hem de yakın çevrelerinin her türlü ihtiyacının giderilmesinde ciddi katkılar yaptığı anlaşılmaktadır. Öte yandan İbn Battûta müreffeh gördüğü Anadolu'da insanların fakir de olsalar gündelik hayatlarında temel ihtiyaçlarını kolaylıkla karşılayabilmelerinden etkilenmiş gözükmektedir. Tarım ve hayvancılığa dayalı üretim yapılan, ticaretin yaygın olduğu söz konusu devirde Anadolu halkı belli bir hayat standardını yakalamıştır.

İbn Battûta'nın Anadolu şehir ve köylerini “*mâmur ve bakımlı*” görmesi dikkat çeken bir husus olmuştur. Söz konusu refahın Türklerin cömertlerinin ve Âhî liderlerinin en küçük yerleşim birimlerine zâviye vb. hayır kurumları imâr etmeleri yoluyla gerçekleştiği ifâde edilmiştir.¹² Buna göre devletin herhangi bir girişimi olmadan inşa edilen zâviye, camii, medrese, dârü's-şifâ, kütüphane, köprü, han, çeşme, vb. yapılar Türklerin iman ve ruh zenginliğini ortaya koymaktadır.

Bölgede maddi refahın yanı sıra manevi refah da önemsenmiştir. Anadolu'nun içtimâî hayatında dinî ve ilmî şahsiyetler kendilerine saygı duyulan etkin unsurlar konumundadır. Toplum oldukça dindar gözükmekte, günlük hayatını dinî inançlarına

¹⁰ David Waines, **a.g.e.**, Alfa Yayınevi, İstanbul:2012, 74.

¹¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 400.

¹² Muallim Cevdet, **İslam Fütüvveti ve Türk Ahîliği İbn Battuta'ya Zeyl**, İşaret Yayınları, İstanbul:2008, s. 38-39.

göre şekillendirmektedir. Buna karşılık özellikle gayri müslimlerle birlikte yaşanan bölgelerde İslam dininin kabul etmediği muhtelif davranışların yaşandığı görülmektedir.

İçtimâî hayatta her ne kadar Moğollar her zaman önemli bir tehlike olarak insanları huzursuz etse de günlük hayatta güvenlik konusunda çok fazla sıkıntı çekilmemektedir. Zaman zaman hırsızlık vak'alarına rastlanmakta, her toplumda görülebilen sorunlar yaşanabilmektedir.

Bütün bunlardan bölgenin içtimâî hayatının canlılığını, insanların ufak tefek sorunları bulunmakla birlikte ciddi bir sosyal yardımlaşma ve dayanışma ortamı içerisinde genelde mutlu bir şekilde hayatlarını sürdürdüklerini çıkarmamız mümkündür.

2. Âhîliğin Anadolu'nun İçtimâî Hayatındaki Etkileri

İbn Battûta, Anadolu'nun içtimâî hayatında en çok âhîlerden etkilenmiş gözükmektedir. Öyleki Anadolu'nun seyyah üzerinde bıraktığı en kalıcı izlenimin ahilik teşkilatı ile ilgili olduğu iddia edilmiş, Ahilik "*Anadolu'nun özü olan iyiliğin özel bir örneği*" olarak görülmüştür.¹³ Arapça "*ahiyye*" kelimesinin tekili olan "*ahî*" kelimesinin "*kardeşim*" anlamına geldiğini söyleyen seyyah¹⁴ âhîlerin Anadolu'ya yerleşmiş Türkmenlerin bulundukları bütün köy, kasaba ve şehirlerde teşkilatlandığını belirtir. Âhîler, "*şehirlerine gelen yabancıları-misafir etme, onlarla ilgilenme, yiyeceklerini ve konaklayacakları yeri sağlama, onları eşkiyanın ve vurguncuların ellerinden kurtarma, şu veya bu sebeple haydutlara katılanları temizleme*" gibi konularda görev almaktadır¹⁵ ve benzerlerine dünyada rastlanmaz. Âhîliğin XIII. yüzyılın ilk yarısından başlayarak XIX. yüzyılın ortalarına kadar Anadolu, Balkanlar ve Kırım'da yayılan, bölge halklarına sanat ve meslek eğitiminin yanı sıra ahlakî ve dinî eğitim veren bir kurum olduğu¹⁶ belirtilmektedir. Seyyahın aktardıklarına göre Türkler nezdinde Âhî, "*sanatının ve zanaatının erbâbını toplayan ve işi olmayan genç*

¹³ David Waines, **a.g.e.**, s. 78.

¹⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 403.

¹⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 404.

¹⁶ Mehmet Şeker, "İbn Battûta'nın Seyhatnamesinde Kastamonu'da Kültür Hayatı ve Âhîlik", **Anadolu'nun Fethi'nden Milli Mücadele'ye Sosyo-Kültürel Yapısıyla Kastamonu**, Kastamonu Valiliği, Kastamonu 2018, s. 173.

bekarları da bir araya getiren adam” olarak görülür. Âhî, önder kişi olarak başa geçtiğinde bir tekke yaptırarak içini halı, kilim, kandil gibi gerekli eşyalarla donatır. Ona tâbi olan âhiler iâşelerini sağlamak için gün boyunca çalışırlar ve elde ettikleri kazancı ikindiden sonra topluca getirip başkana verirler. Bu yönüyle ahilik bir meslek birliği gibi görülebilir. Elde edilen gelirle tekkenin ihtiyaçları giderilir, beraber yaşamak için gerekli yiyecek ve meyveler satın alınır. Bölgeye bir yolcu geldiğinde tekkede misafir edilir, alınan yiyeceklerden ikram edilir. Bu durum yolcunun ayrılışına kadar devam eder. Bir yabancı ve misafir olmasa da yemek zamanında bir araya gelip beraber yemek yiyen “fityan” (yiğitler) geceyi birlikte semâ ederek geçirir, sonraki sabah yine işlerine giderek ikindiden sonra kazandıkları ile geri dönerler.

Çok beğendiği âhiler hakkında her fırsatta övgü dolu cümleler kullanan İbn Battûta, dünyada onlardan daha ahlâklı ve erdemlisini görmediğini belirtir. Şiraz ve İsfahan ahalisinin davranışlarını biraz âhîlere benzeten seyyah, âhîlerin misafirlere daha fazla ilgi ve saygı gösterdiğini, sevgi ve kolaylıkta da Şiraz ve İsfahanlılardan daha ileri düzeyde olduklarını söyler.¹⁷

İbn Battûta, henüz yeterince tanımadığı âhîlerle karşılaştığında şaşkınlık yaşamıştır. Antalya'ya varışlarının ikinci gününde fityan denilen âhî gençlerinden biri Şeyh Şihabeddin Hamevî'nin yanına gelerek seyyahı ve yanındaki dostlarını yemeğe davet etmiş, adamı yoksul birine benzeten seyyah, *“Bizi ağırlayacak gücü yoktur; onu zor durumda bırakmak istemiyoruz!”* demiştir. Bu laf üzerine gülen şeyh, adamın âhî yiğitlerinin önderlerinden olup, cömertliğiyle tanındığını, iki yüz kadar derici zanaatkâra önderlik ettiğini, gündüz kazandıklarını geceleyin yaptırdıkları tekkede harcadıklarını söylemiştir. Akşam namazını kıldıktan sonra yanlarına tekrar gelen adamla birlikte gittikleri zâviye İbn Battûta'yı hayretler içerisinde bırakmış, şaşkınlığını, *“Muhteşem bir zâviyeyle karşılaştık! Burası Anadolu'nun en güzel halı ve kilimleriyle döşenmiş, Irak camından mamûl sayısız avizeyle aydınlanmış pırıl pırıl bir mekandır. Oturma salonunda beş tane ‘beysûs’ vardır. Beysus bakırdan yapılmış üç ayaklı bir şamdan türüdür.”*¹⁸ sözleriyle aktarmıştır. Görüldüğü üzere âhî teşkilatları bulundukları bölgede misafir ve yolcuların en önemli yardımcıları olmuştur. Âhîlerin Anadolu'nun içtimâî hayatındaki fonksiyonlarını misafir ağırlama ile sınırlı kabul

¹⁷ İbn Battûta, a.g.e., s. 404.

¹⁸ İbn Battûta, a.g.e., s. 405.

etmek yanılığ olacaktır. Âhîler misafir ağırlamanın yanısıra zorbaların hakkından gelmiş, kötülöklere karşı durup ortadan kaldırmış, zalim ve edepsiz tabakasıyla mücadele etmiş böylece toplumda huzur ve güveni sağlamaya çalışmışlardır.¹⁹ Bu yönüyle ahiler polis ve zabıta görevi de ifa etmişlerdir. Bununla birlikte âhîler *Seyahatnâme*'den öğrendiğimize göre her şeyden evvel insanların ahlâki eğitimlerine önemli katkılar yapmışlardır.

Anadolu'da şehirlerin yanı sıra köylerde ve uç bölgelerde teşkilatlanarak önemli bir nüfuz elde eden ahiler arasında devlet adamları, asker, kadı, müderris, tarikat şeyhi vb. etkin isimler yer almıştır. Özellikle devlet otoritesinin iyice zayıfladığı dönemlerde iktisadî ve siyasî yönden etkin olan âhiler her ne kadar siyâsi bir güç olmasalar da, merkezî otoritenin zayıflaması ile siyasî ve askerî güç haline de gelmişlerdir.²⁰ Nitekim Âhîler seyyahın Kayseri'de bizzat şahit olduğı üzere bilhassa bölgede hükümdar olmadığında şehirde idareyi ellerine almış, bir nevi hükümet görevi ifâ etmişlerdir. Âhî, gücü ölçüsünde misafiri ağırlamakta, giyinme ihtiyacını karşılamakta, misafirin altına binek bile vermektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Âhîler kimi zaman *“davranışları, buyrukları ve ata binişleriyle tıpkı bir hükümdar gibi”*²¹ hareket etmektedirler. Âhîlerin gösterdiği bu tutum kendilerine duyulan güvenden ve toplum içerisinde kendi itibarlarını çok önemsemelerinden kaynaklanmış gözükmektedir. Bu durumdan genelde devlet yöneticilerinin rahatsız olmadığı, hatta teşvik ettikleri anlaşılmaktadır. Bazen de ahiler kadı, postnişin, bey vb. vasıflarla devlet teşkilatında memur olarak bizzat görev almışlardır.²²

Öte yandan âhîliği ve fütüvvet teşkilatını hükümet tarafından oluşturulmuş resmi bir kurum olarak görmenin doğru olmadığı, bu yapıları Türk milli ruhunun doğurduğu ifade edilmiştir.²³ Şehirlerin bu muhafız zümreye ihtiyaçları olduğu için ortaya çıkmışlardır. Bazı müelliflerin bu kurumları Batınî-İsmaililer'e nispet etmelerine İbn Battûta'nın *Seyahatnâme*'de aktardıkları ile karşı çıkılmış, dünyada tahrip ve bozgunculuktan başka işi olmayanların bu tür hayır kurumları ile aynı türden

¹⁹ Mehmet Şeker, **a.g.e.**, s. 81.

²⁰ Ziya Kazıcı, “Ahilik”, **DİA**, I, 540-541.

²¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 415-416.

²² Dursun Ali Tökel, **a.g.m.**, s. 885-897.

²³ Muallim Cevdet, **a.g.e.**, 187.

sayılamayacağı belirtilmiştir. İbn Battûta bizlere bu kurumların ne kadar önemli ve güzel işler yaptıklarını²⁴ gayet tafsilatlı bir şekilde anlatmıştır.

3. Yiyecek İçecek Kültürü

İbn Battûta, Anadolu seyahati boyunca uğradığı şehirlerde genellikle bölgenin yönetici ve ilim adamları tarafından çok önemli bir misafir olarak ağırlanmış, bazen onuruna davetler düzenlenmiş, pek çok defa irili ufaklı tekke ve zâviyelerde misafir edilmiş, nadiren de olsa sıradan halkla aynı sofrayı paylaşmıştır. Bütün bu meclislerde yiyip içtikleri hakkında kimi zaman detaylı bilgiler paylaşan seyyah, zaman zaman da çarşı ve pazarlarda alışveriş yaparak bölgenin yiyecek içecek kültürü hakkında önemli deneyimler yaşamıştır.

Seyyahın verdiği bilgilere göre Anadolu’da yiyecek içecek kültürü oldukça geniş olup, gıda bol ve ucuzdur. Halk açlık sıkıntısı çekmemekte, uygun fiyata yiyecek içecek alabilmektedir. Zengin veya fakir farketmeden herkes tarafından misafirlere çok büyük önem verilmekte, elden geldiğince bolca ikramlarda bulunmaktadır. Anadolu’da yiyecek içecek maddelerini oldukça ucuz bulan İbn Battûta, Kastamonu’da iki dirheme iri bir koyun satın alınabildiğini, yine iki dirheme kendisi ile birlikte on iki kişiden oluşan beraberindekilere gün boyunca yetecek kadar ekmek bulabildiğini söyler.²⁵ İki dirhemlik bal aldığına herkese yettiğini, bir dirhemlik kestane ile ceviz aldıklarında hepsi yese bile arttığını anlatan seyyah, kış mevsiminin en soğuk günlerini geçirdikleri halde bir yük odunu tek bir dirheme satın alabildiklerini memnuniyetle belirtir. Burada dikkat çeken husus bir koyun ile on iki kişinin doyduğu ekmeğin fiyatının aynı olmasıdır. Günümüz fiyatları ile karşılaştırıldığında et ücretinin oldukça ucuz olduğu anlaşılmaktadır. Bu ucuzluğun söz konusu dönemde hayvancılığın çok yaygın olmasından kaynaklanması muhtemeldir. Aynı durum diğer yiyecekler için de geçerli gözükmemekte dolayısıyla çiftçilik yaygın icra edilen bir meslek olarak görülmektedir.

²⁴ Ayrıntılı bilgi için Bkz. Mehmet Şeker, **İbn Battûta’ya Göre Anadolu’nun Sosyal-Kültürel ve İktisadî Hayatı İle Ahîlik**, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1993.

²⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 439.

Seyyahın yine Kastamonu’da yaşandığını aktardığı başka bir olay tarım ürünlerinin fiyatının düşüklüğünü göstermektedir. İyiliksever Sultan Süleyman tarafından şehre yarım gün uzaklıktaki bir kasabanın buğday ve arpa hasadı tümüyle seyyaha hediye edilmiş, fakat seyyah fiyatlar çok düşük olduğu için müşteri bulamamış ve ürünü kendilerine arkadaşlık eden bir hacıya bırakmıştır.²⁶

İbn Battûta, Anadolu halkının Ramazan gecelerinde oruçlarını “*uğurlu olur*” düşüncesiyle Hz. Muhammed (sav)’in âdetine uymak için “*tirit*”le açtıklarını söyler. Seyyahın aktardığına göre Ramazan’da iftar sofrasına ilk olarak küçük tabaklara konan, şeker ve yağla ezilmiş, mercimekten yapılan tirit gelmekte, bu yemek diğerlerine tercih edilmekte, o yendikten sonra öteki yemeklere geçilmektedir.²⁷ Bu olay bize Anadolu insanının yemek tercihlerinde bile Hz. Peygamber’in tavsiyelerini önemseyecek kadar dini bütün olduklarını göstermektedir.

İbn Battûta, Anadolu’da yeme içme kültürüne dair bir diğer ilginç geleneğe Denizli’de rastlar. Seyyah Ramazan Bayramı sabahı camiiye gittiğinde her zanaat erbabının beraberinde koyun, öküz ve ekmek getirdiğini, mezarlıkta kesilen kurbanların ekmekle birlikte fakir fukaraya dağıtıldığını görür.²⁸ Nitekim dinî bayramlarda ortak sofraların kurulması, herkese yemek ikramının yapılması halen devam eden Anadolu gelenekleri arasındadır.

Yemeğin birlikte yenilmesi, ailenin, teşkilatların, cemiyetlerin yemekte bir araya gelmesi Anadolu’nun bir diğer geleneğidir. Nitekim İbn Battûta Âhîlerin bir misafir olmasa da yemek sırasında bir araya gelerek beraber yemek yediklerine şahit olmuş²⁹ aynı şekilde Birgi’deki medresede talebe ve hocaların her gece birlikte yemek yediklerini belirtmiştir.³⁰

İbn Battûta’nın aktardıklarından öğrendiğimize göre yemek, Anadolu’da bazen bir devlet töreni de olabilmektedir. Kastamonu hükümdarı Süleyman Bey âdeti üzere ikindiden sonra umumi meclis kurmaktadır. Her ikindi sonrası sofralar hazırlanmakta, sarayın kapıları açılmakta, yolcu, köylü, şehirli ve yabancı kim varsa buyur edilmekte, hiç kimse geri çevrilmemekte, herkese bir şeyler ikram edilmektedir. Ayrıca her sabah

²⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 440.

²⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 407.

²⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 410.

²⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 404.

³⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 420.

erkenden özel divan kurulmakta, önce padişahın oğlu huzura gelip babasının elini öpmekte ardından devletin üst düzey görevlileri huzura çıkarak birlikte yemek yemektedir.³¹

Anadolu’da yiyecek içecek kültürü ile ilgili *Seyahatnâme*’de aktarılan bir diğer bilgi de haftada bir gün ekmek pişirilmesi ve insanların hafta boyunca bu ekmeği tüketmesidir. Seyyah Anadolu’da ekmeğin piştiği gün, kadınların erkeklerle kendilerine sıcak ekmek ve nefis yemekler göndererek dua istediklerini belirtir.³² Bu bilgidен Anadolu’da taze ekmeğin her zaman bulunmadığı için kıymetli kabul edildiğini anlayabiliriz. Nitekim halen Anadolu’nun bazı kırsal bölgelerinde ekmek hafta boyunca yetecek kadar haftada bir kez pişirilmekte ve yeni pişen ekmek çevredekilere ikram edilmektedir.

Misafire ikram edilen yemekte baharat ve sebze kullanılmadığını gören Birgi hükümdarı, derhal yağ, baharat vb. maddelerin oraya getirilmesini ve haznedarın cezalandırılmasını emretmiştir.³³ Bu olay bize misâfire ikramın ne derece önemsendiğini gösterdiği gibi yemeklerde baharat, sebze ve yağ gibi malzemelerin kullanımının gerekli görüldüğünü, bunların bulunmadığı yemeğin makbul sayılmadığını anlatmaktadır.

Seyahatnâme’den Anadolu’da pirinç ve buğday tarımının yapıldığını, bu tahılların koyun tulumları içerisinde saklandığını³⁴ da öğrenmekteyiz.

İznik’te meyvenin her türlü ve cevizin bulunduğunu söyleyen İbn Battûta, kestanenin de gayet bol ve ucuzluğundan bahseder. Kocaman, çok tatlı, rengi açık, kabuğu ince ve her üzüm tanesinde tek çekirdek olan “bekar üzümü”nün benzerini başka hiçbir yerde görmediğini ifade eder.³⁵ Günümüzde yörede bu isimde bir üzüm çeşidi bulunmaktadır. Sinop’ta ise dağın eteklerinden gürül gürül suların aktığını bahçelerde çoğunlukla üzüm ve incir yetiştirildiğini,³⁶ Selçuk’ta da asma çardakları ve yasemin yetiştirilen tarlaların³⁷ bulunduğunu söyler.

³¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 440.

³² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 401-402.

³³ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 421.

³⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 421.

³⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 431.

³⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 442.

³⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 425.

Seyyah Göynük'te meyvelik ve bağ olmadığını fakat safran üretildiğini okuyucuları ile paylaşır.³⁸ Kastamonu'da ise erik, elma, kayısı ve şeftalinin bulunduğunu ve kurutulan bu meyvelerin suda haşlanarak tüketildiğini söyler. Bu bilgi Anadolu'da yemeklerin yanında halen sıkça tüketilen “*hoşaf*”ın söz konusu dönemde de varlığını ortaya koymaktadır.

İbn Battûta, Antalya'da ise halkın “*kameruddin*” adını verdiği bir kayısı tükettiğini ve bu kayısının tadının çok güzel olduğunu belirtmektedir. Yine burada yetiştirilen bademin de lezzetli olduğu için kurutularak Mısır'a gönderildiğini ve Kahire çarşılarında pahalı kuruyemişlerden biri olarak saygın bir yerinin bulunduğunu aktarmıştır.³⁹

4. Giyinme Kültürü

İbn Battûta az da olsa Anadolu halkının kıyafetleri ve giyinme kültürü hakkında da bazı bilgiler vermiş, üretilen tekstil ürünlerinden bahsetmiştir.

Seyyah Konya'da büyük bir tekkenin postnişinliğini yapan kendisi de âhî yiğitlerinden olan İbn Kalemşâh isimli belde kadısının dergâhında konakladığında tıpkı sufilerin hırka giyme geleneğine sahip olması gibi bunların da “*şalvar*” giydiğini⁴⁰ belirtmiştir.⁴¹ Yine Antalya'da karşılaştığı bir fityânın sırtında “*yıpranmış bir elbise*”, başında da “*keçe külah*”⁴² olduğunu söyler. Onun zâviyesine gittiklerinde ise sırtlarında “*kaba*” (kaban), ayaklarında “*mest*”⁴³ bulunan, bellerinde iki arşın uzunluğunda bıçak taşıyan, başlarını yün bir takkenin üzerine oturttukları bir arşın uzunluğunda iki parmak genişliğinde uzun serpuşlarla kapatan bir grup delikanlı ile karşılaşır. Burada dervişler akşamları zâviyelerde toplandıklarında başlarındaki serpuşlarını çıkarıp önlerine koymakta, onun yerine “*Zerdâni*” cinsinden bir takke

³⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 431.

³⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 403.

⁴⁰ Şalvar giymek ahîliğin önemli ritüellerinden biri olup, Ahîliğe girişin şerbet içmek (şürb), şed veya peştemal kuşanmak ve şalvar giymekle gerçekleştiği belirtilmiştir. Bkz. Ziya Kazıcı “Ahîlik”, **DİA.**, I, 541.

⁴¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 412.

⁴² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 404.

⁴³ Giyenlere bir gün süreyle (seferî halde üç gün) abdest alırken ayakları yıkamadan sadece ıslak elle sıvazlayarak abdest alma kolaylığı sağlayan, aşık kemiklerini örten, genellikle meşin veya nubuk gibi yumuşak deri cinslerinden yapılan ayakkabı. Bkz. “Mest”, **DİA.**, XXIX, 337.

giymektedir.⁴⁴ Birgi’de ise Müderrris Muhyiddîn’in üzerinde altın işlemelerle süslü geniş ve ağır bir elbise görmüştür.⁴⁵ Bu bilgiler bizlere Anadolu’daki dervişlerin o dönemde de tıpkı bugünkü gibi kendilerine özel kıyafetler giydiklerini, ilim adamlarının kılık kıyafetlerinin de oldukça ihtişamlı olabildiğini göstermektedir.

İbn Battûta’nın aktardığı bilgilerden bölgede ipekten mamûl ürünlerin oldukça fazla kullanıldığını görmekteyiz. Nitekim seyyaha Selçuk’ta “*nah*” adı verilen sırma işlemeli, ipek bir elbise, İzmir’de ise Bağdat, Tebriz, Nişabur ve Çin ’de dokunan bir tür ipekli kumaş olan “*kemha*”dan yapılma iki kat elbise hediye edilmiştir.⁴⁶ Birgi’de hükümdarın sarayındaki yirmi kadar boylu poslu yakışıklı gencin üzerlerinde de ipek elbise vardır.⁴⁷ Hükümdarın hizmetçilerine ipek elbise giydirmesi kendi zenginliğini ve şânını gösterme gayretiyle açıklanabilir. Ayrıca Balıkesir sultanının İbn Battûta’ya ipekten mamûl bir giysi göndermesi⁴⁸ ipeğin o zaman da kıymetli olduğunu ve değerli misafirlere hediye edidiğini göstermektedir. Bu bilgi bize pek çok fakih tarafından İslam dininde erkeklerin ipekten mamûl ürünler kullanması haram olarak görülmesine rağmen, söz konusu dönemde ipeğin erkekler arasında revaçta olduğunu göstermektedir. Yine seyyahtan öğrendiğimize göre Anadolu’da muhtelif yerlerde çok yüksek kalitede kumaş, halı ve kilim gibi tekstil ürünleri dokunmakta hatta bunlar ihraç edilmektedir. Nitekim Denizli’de dünyada eşi benzeri olmayan “*Lâdikî-Dûngûzli*” diye bilinen altın işlemeli pamuk elbiseler dokunmaktadır.⁴⁹ Bu yörede üretilen pamuğun kaliteli oluşu ve iyi eğrilmesi sebebiyle bu elbiseler uzun süre dayanmaktadır. Şehirde bu işi çoğunluka Rum kadınlar yapmakta ve bunlar sultana vergi vermektedir. Aynı şekilde Erzincan’da “*Erzencânî*” diye bilinen nefis kumaşlar dokunmaktadır.⁵⁰ Nitekim İbn Battûta’dan yaklaşık yarım asır önce bu bölgeden geçen Marco Polo, Erzincan’da Buhara işi “*buchareme*” ve “*bambagia*” (pamuk) üretildiğini ifade etmiştir.⁵¹ Bergama Hükümdarı Yahşî Han, İbn Battûta’ya “*Kudusî*” denilen

⁴⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 405. Her ne kadar İbn Battûta zerdâni takkenin şeffaf, sarı ince ipekten yapılmış güzel bir başlık olduğunu söylese de bu tabire sonraki kaynaklarda rastlayamadık.

⁴⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 419.

⁴⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 425.

⁴⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 422.

⁴⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 428.

⁴⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 408.

⁵⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 418.

⁵¹ Mahmut H. Şakiroğlu, “Marco Polo”, **DİA.**, XXVIII, 42.

aba gibi sert bir kumaştan yapılmış bir elbise göndermiştir.⁵² Aksaray’da ise koyun yünüyle dokunan halı ve kilimler “*Aksarâyî*” diye tanınmakta ve benzerlerine başka diğer yerlerde rastlanmamaktadır. Üretilen mallar Suriye, Irak, Hindistan, Çin ve diğer Türk ülkelerine ihraç edilmektedir.⁵³

Seyyahın aktardığı bilgilerden öğrendiğimize göre bazı bölgelerdeki gayri müslümlerin kıyafetleri de farklıdır. Nitekim Denizli’de Rum erkekler beyaz veya kırmızı renkte uzun külahlar giymekte, kadınlar ise başlarına koca koca sargı dolamaktadır. Bu kıyafetlerden dolayı onlar kolayca ayırt edilebilmektedir.⁵⁴ Daha önce cenaze geleneklerinden bahsederken de aktardığımız üzere Anadolu’da cenazelerde elbiseleri ters giyme âdetine rastlanmaktadır. Nitekim Sinop’ta bir cenazede şehrin beyi ile birlikte kumandan ve kapukulları kaftanlarını ters giyip başlarını açmışlar, yargıç, hatip ve hocalar ise elbiselerini ters giyip başlarını açmamışlar, sarık yerine kafalarına siyah yünden yapılmış bir bez dolamışlardır.⁵⁵ Cenazelerde siyah giyme âdeti halen ülkemizde oldukça yaygın olmasına rağmen elbiseyi ters giyme geleneğinin ise unutulduğu görülmektedir.

5. Konaklama, Isınma ve Aydınlanma Kültürü

İbn Battûta, Anadolu ziyaretinde daha önce pek çok defa ifade ettiğimiz üzere genelde tekke, dergâh ve zâviyelerde konaklamış, bazen saraylarda, bazen de yolcular için yapılmış özel konaklarda ağırlanmıştır. Bununla birlikte seyyah sıradan insanların evlerine de misafir olmuştur. Konaklamalarının çoğunda ücret ödememiş hatta hediyeler almış, bir defasında da yağın yoğun kar ve soğuk sebebiyle yaşlı bir Hristiyan kadının evinde para ile gecelemiştir.⁵⁶ Seyyahın ifadelerinden önemli yapıların çoğunun taştan inşa edildiği anlaşılmaktadır. Ahalinin yaşadığı evlerin ise genelde ahşaptan yapıldığı anlaşılmaktadır. Bunların dışında seyyahımız bazen açık havada bazen de çadırda konaklamak zorunda kalmıştır. Nitekim Birgi de yaylada “*harkâh*” adı verilen kubbe şeklinde bir çadırda gecelemiş ve onu şöyle anlatmıştır:

⁵² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 427-428.

⁵³ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 414.

⁵⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 408.

⁵⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 444.

⁵⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 433.

“*Harkâh, ağaç kalaslarının yan yana getirilmesiyle kurulur, üzeri keçeyle örtülür. Tepesinde ışık ve hava girmesi için ‘bâdhenç’ denilen bir delik bırakılır, istenirse bu delik kapatılabilir; çadır tıpkı ev gibidir.*”⁵⁷ O gece çok soğuk olmasına ve dışardaki atının telef olmasına rağmen seyyah üşüdüğünden bahsetmemiştir.

Anadolu’nun bir başka konaklama usûlü de sıcak bölgelerde yazları yaylaya gitme geleneğidir. Nitekim Birgi hükümdarı Aydınoğlu Muhammed seyyah şehre vardığında o günlerdeki şiddetli sıcaklar nedeniyle civardaki yüksek ve serin olan yaylalardan birine çıkmıştır.⁵⁸ Seyyah’tan hükümdarın gayet serin olduğu için her yaz söz konusu yaylaya gitmeyi alışkanlık haline getirdiğini öğrenmekteyiz. İbn Battûta ziyaret ettiği hükümdarla sıklıncaya kadar yaylada kalmıştır. Aynı şekilde Bergama Sultanı Yahşi Bey’de seyyahın ziyareti sırasında şehirde değil yayladadır.⁵⁹ Yine İbn Battûta Manisa’dan Bergama’ya doğru yola çıktığında geceyi orada yayla kuran bir Türkmen obasında geçirmiştir. Hükümdarlar ve halk arasında yaygın olduğunu gördüğümüz bu gelenek halen ülkemizin değişik bölgelerinde devam etmektedir.

Konaklama ile ilgili *Seyahatnâme*’den öğrendiğimiz bir diğer bilgi de insanların sıcak yaz gecelerinde evlerin damlarında uyumasıdır. Nitekim seyyah ikinci vakti Birgi’ye vardığında yolda karşılaştığı halktan bir adama âhîlerin dergâhını sormuş, fakat adam onu kendi evinin bulunduğu bağa götürmüş ve üzeri dallarla örtülü damda misafir etmiştir. Bu gelenek Anadolu’da halen yaygın bir şekilde devam etmektedir.

Anadolu’da sık rastlanan bir diğer konaklama âdeti de yazları sayfiye yerlerine gitmektir. Nitekim Denizli’de İnanç Bey’in oğlu Murad Bey, meyvelerin henüz olmaya başladığı günlerde şehir dışında ikamet ettiği bir bağda seyyahı misafir etmiştir.⁶⁰

İbn Battûta, yaz aylarında başladığı Anadolu seyahatinde kış mevsimini de yaşamış, yoğun kar yağışı ve tipide yolculuk yapmıştır. Bu sırada uğradığı tekke, zâviye ve evlerde genelde odun ile ısındığını anlamaktayız. Nitekim Bolu’da bir âhi tekkesine vardıklarında ocakları yanar halde bulmuşlar, hemen üstlerindeki

⁵⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 420.

⁵⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 419.

⁵⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 427.

⁶⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 419.

çıkarak tek kat elbiseyle kalmış ve ateşin karşısında ısınmışlardır.⁶¹ Buradaki âdet gereği tekkenin bütün bölümlerinde ocaklar kış boyunca sürekli yanmaktadır. Dergâhın her bölümüne ayrı ayrı ocak inşa edilmiş, dumanın tekke içine yayılmaması için her ocağa da baca yapılmıştır. Böylelikle duman bu bacalardan dışarı çıkmakta tekke içine yayılmamaktadır. Bunlara “*bahârî*” adı verilmiştir. Görüldüğü üzere İbn Battûta uzun uzadıya dergâhın ocaklarını ve bacalarını anlatmıştır. Bu durum seyyahın bu sistemi yeni görmesinden ve beğenmesinden kaynaklanmış gözükmektedir.

Anadolu’da söz konusu dönemde aydınlanma ihtiyacı için farklı malzemelerin kullanıldığını yine İbn Battûta’dan öğreniyoruz. Bazen konakladığı yerlerde “*her gece hükümdar tarafından gönderilen mumları*” yakarak aydınlandığını söyleyen seyyah⁶² bazı meclislerin ise Irak camından mamûl sayısız avizeyle aydınlatıldığını ve mekânın “pırıl pırıl” olduğunu aktarır. Antalya’da uğradığı bir zâviyede oturma salonunda bulunan beş tane “beysûs” un ortalığı çok iyi aydınlatıldığını söyleyen seyyah bu aleti şöyle anlatır: “*Beysûs bakırdan yapılmış üç ayaklı bir şamdan türüdür. Bu şamdanın baş tarafına yine bakırdan yapılma cam gibi parlak ve ince bir kandil yeri açılmıştır. Ortasında fitilin çıkması için bir boru bulunuyor. Bu tüpçük, süzölmüş saf içyağıyla doludur. Yanı başında yine yağ dolu bakır kaplar bulunmaktadır. Fitili düzeltmek için bir de makas var.*”⁶³ Seyyah’dan öğrendiğimize göre beysûsun bakımıyla vazifeli olan kişiye de “*çerağcî*”⁶⁴ denmektedir. İbn Battûta daha sonra uğradığı şehirlerden Erzincan’da da aydınlanma için kendi ülkesindeki ayaklı çıradanlıklara benzettığı “beysus” isimli şamdanların üretilip kullanıldığını⁶⁵ söylemiştir.

Bu satırlardan anladığımız üzere aydınlanma ihtiyacını gidermek için o dönemde de tıpkı günümüzde olduğu gibi şartlara ve ekonomik duruma göre farklı çözümler geliştirilmiştir.

⁶¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 437.

⁶² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 424.

⁶³ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 405.

⁶⁴ Çerağ Farsça kandil anlamına gelmektedir. Bkz. Nebi Bozkurt, “Kandil”, **DİA.**, XXIV, 299. Çerağcı bazı tarikatlerde Şeyhle birlikte on dört kişiden oluşan hizmetnişinler arasında gösterilir. Bkz. Şenay Yola, “Cerrâhiyye”, **DİA.**, VII, 418.

⁶⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 418.

6. Köle ve Cariyelik

Seyahatnâme'de en dikkat çeken husulardan birisi de Anadolu'da "köle" ve "cariye"⁶⁶ alım satımının söz konusu tarihlerde gayet yaygın bir şekilde görüldüğü, yönetici, ilim adamı vb. kesimlerin ihsanda bulunacakları kişilere köle hediye etme geleneklerinin bulunduğu. Nitekim İbn Battûta'ya Birgi Emiri *Mihail* adında bir Rum köleyi hediye etmiş,⁶⁷ İzmir'de Umur Bey evindeki son köle olan *Nikola* adında bir Rum cüceyi seyyaha hediye olarak göndermiştir.⁶⁸ Birgideki Müderris Muhyiddin'in medreseye bir katırın sırtında köleleri iki yanında olarak gelmesi⁶⁹ İbn Battûta'nın dikkatini çekmiştir. Manisa'da atları sulamak için dışarı çıkan köleler Foça'ya firar edince ertesi gün kendilerinden şüphelenen bir grup Türkmen tarafından yakalanarak atlarla birlikte geri getirilmiştir.⁷⁰ İznik'te kırk günlük ikametinin ardından seyyah yola beraberinde cariye ve birkaç köle ile çıktığını belirtmiştir.⁷¹ Balıkesir'de Margalîta adında bir Rum cariye satın alan İbn Battûta,⁷² Bolu'da terkisine bindirdiği cariyesi nehirden geçerken suya düşüp ölüm tehlikesi atlatınca bundan üzüntü duymuştur.⁷³ Yine seyyahın belirttiğine göre Kastamonu'da Şehzade Cevad genç köleleri ile her hafta Cuma namazlarını mescidin üst katında kılmakta⁷⁴ Denizli kadısının ise hamamlarda "çalışan" cariyeleri bulunmaktadır.⁷⁵

Bütün bu örnekler köle ve cariyelerin Anadolu içtimâî hayatının pek çok alanında yer aldıklarını ortaya koymaktadır. İbn Battûta köle ve cariyelerine karşı merhametli davranmış, bazen satın almış, bazen hediye kabul ederek bu durumu normal görmüştür. Seyyahın kendini köle ve cariyelerinden üstün gördüğü anlaşılmaktadır.

⁶⁶ Köle; kul, bende, halayık, esir. Cariye: Kadın köle Bkz. Mehmet Âkif Aydın, "Köle", *DİA.*, XXVI, 237-246.

⁶⁷ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 420.

⁶⁸ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 425.

⁶⁹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 419.

⁷⁰ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 426-427.

⁷¹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 431.

⁷² İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 428.

⁷³ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 437.

⁷⁴ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 440.

⁷⁵ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 408.

7. Gelenek ve Görenekler

a. Selamlaşma

İbn Battûta, Anadolu'da selamlaşmaya dair ilginç bir tecrübe yaşamış, Karaman'da Karamanoğlu Bedreddîn ile av dönüşü şehir dışındaki karşılaşmalarını şöyle anlatmıştır: *“Atımdan indim; o da bineğinden indi. Selam verdim. Selamımı alıp beni kucakladı. Bu ülkede hükümdarların şöyle bir âdeti var: Uzaktan gelen biri onunla karşılaştığında beriki bineğinden iniyorsa o da iniyor! Gelen yolcunun gösterdiği saygı, bu sultanların da saygılı davranmalarını gerektirecek bir memnuniyete kapı aralar! Selamın at üzerinde verilmesi iyi karşılanmaz. Memnuniyetsizliğe, ardından da yolcunun felaketine sebep olur!”*⁷⁶ Buradan anlaşılacağı üzere Anadolu'da kişiler birbirleri ile karşılaştıklarında saygı göstergesi olarak bineklerinden inmekte, kendisine selam verilen de bu selamı bineğinden inerek almaktadır. Kişinin sosyal statüsü ne kadar yüksek olursa olsun bu âdete uymaktadır. Binek üzerinde selam vermenin memnuniyetsizliğe ve yolcunun felaketine sebep olacağı düşünülmektedir.

Bu geleneği bir kez ihmal eden seyyah bunun bedelini ağır ödemiştir. Aydınoglu Muhammed'in oğlu Hıdır Bey ile daha önce Birgi'de görüşen İbn Battûta şehir dışında kendisiyle tekrar karşılaştığında onu at üzerinde selamlayınca Bey bu durumdan hiç hoşlanmayarak onu hediyesiz bırakmıştır.⁷⁷ Türklerin âdeti gereğince yolcu, selam vermek için atından inmeli. Bu takdirde karşıdaki Bey bile olsa atından inip selamı alır ve bu hareketi çok beğenir. Bu geleneğin altında yatan ana unsurun seyyahın da belirttiği üzere karşılıklı saygı ifadesi olduğu düşünülebilir. Bir kimse karşılaştığı diğer kimseye bineğinden inerek ona duyduğu saygıyı göstermekte, buna karşılık diğer şahıs ta selamı bineğinden inerek almakta böylelikle saygı gördüğü kişiye aynı saygıyı iade etmektedir.

b. Misafir Ağırlama

İbn Battûta'nın seyahati sırasında Anadolu'da gittiği her şehirde büyük bir hüsnü kabul ile karşılandığını, kendisine hediyeler verildiğini, ikramlarda

⁷⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 414.

⁷⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 425.

bulunulduğunu görmekteyiz. En zengininden en fakirine, en üst düzey yöneticisinden sıradan halka kadar hangi kapıyı çalarsa çalsın büyük bir misafirperverlikle karşılaşan, bazen de kendisini misafir etmek için yarışıldığını gören seyyah bu durumdan oldukça memnun kalmıştır.

İbn Battûta, Anadolu’da pek çok yerde misafir olarak ağırlandı. Seyyah Antalya’da âhî tekkesine vardığında kendisine ve beraberindekilere çeşit çeşit yemek, meyve ve tatlı sunulmuş,⁷⁸ Denizli’de Sultan İnanç Bey ile iftar etmiş,⁷⁹ Kayseri’de kendisini ayakta karşılayan Sultan Alâeddîn Ertenâ Bey’in hanımı Togay Hatun’un huzurunda yemek yemiş,⁸⁰ Karaman’da Karamanoğlu Bedreddîn Bey kendisine gümüş tabaklar içerisinde leziz yemekler göndermiş⁸¹, Sivas’ta Alâeddîn Ertenâ Bey konakladığı tekkeye yemekler göndermiş,⁸² Birgi’de konakladığı müddet içinde her gece Birgi sultanı Aydınoğlu Muhammed beraberindekilere meyve ve yemek göndermiş, Tire’de Âhî Muhammed’in zâviyesinde kendisine ikramda bulunulmuş,⁸³ Mekece’de bir fakihin evinde yemek ikramında bulunulmuş,⁸⁴ Geyve ve Mudurnu arasında bir Türkmen köyünde yemek ikram edilmiş,⁸⁵ Mudurnu yakınlarında bir tekkede son derece aç iken dervişlerle oraya getirdikleri yemeği paylaşmış,⁸⁶ Bolu’da bir Tekke’ye vardıklarında Âhî tarafından çeşitli yemek ve meyvelerden ikram edilmiş,⁸⁷ Safranbolu’da şehir emiri Ali Bey kendisine yemek ikramında bulunmuştur.⁸⁸ Artırılması mümkün olan bu örnekler bize XIV. yüzyıl’da Anadolu’da misafire ikram etmenin ne derece önemsendiğini, âdeta ilahi bir görev gibi kabul edildiğini göstermektedir. Halen Anadolu topraklarında misafiri “Tanrı Misafiri” olarak görme anlayışı son derece yaygındır.

Anadolu insanının misafirperverliğini gösteren, İbn Battûta’nın önce korkmasına sonra da işin aslını öğrenince sevinmesine yol açan bir olay seyyah ve beraberindekiler Denizli’ye girdiklerinde yaşanır. Şehrin çarşısından geçerken

⁷⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 406.

⁷⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 410.

⁸⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 415.

⁸¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 414.

⁸² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 416.

⁸³ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 424.

⁸⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 431.

⁸⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 433.

⁸⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 435.

⁸⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 437.

⁸⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 438.

dükkânlardan çıkan bazı insanlar yolcuların hayvanlarını çevirerek dizginlerine sarılır, aniden ortaya çıkan başka bir grup ise onları durdurur. Birbirleri ile çekişmeye başlayan iki grubun münakaşaları uzayınca içlerinden bir kısmı hançerlerini çekip diğerlerine saldırmaya bile kalkar. İbn Battûta ve beraberindekiler anlam veremedikleri bu olay karşısında konuşulanları anlamadıkları için korkmaya başlar, daha önce kötü ünlerini duydukları yol kesen eşkiya oldukları söylenen Germiyanlılar ile karşılaştıklarını zannederek kaygılanırlar. Arapça bilen, hacca gitmiş bir adamın yardımı ile bu şahıslardan kendilerini ilk karşılayanların Âhî Sinan'ın adamları, sonradan ortaya çıkanların ise Âhî Tûman'ın gençleri olduğunu, her iki tarafın da kendilerini misafir etmek istediği için çekiştiklerini öğrenirler. “*Gösterdikleri yüksek misafirperverliğe şaşmamak mümkün değil*”⁸⁹ diyen İbn Battûta, işin kur'a çekmek suretiyle halledilmesiyle rahatlar. Buna göre seyyah ve beraberindekiler kim kazanırsa önce onların tekkesine misafir olacaklardır. Kur'a sonucunda Âhî Sinan'a misafir olacakları anlaşılınca bunu haber alan Âhî Sinan kendi arkadaşlarından bir grupla onları karşılar. Hemen yiyecek ikram edilir, biraz dinlendikten sonra misafirler hamama götürülür. Âhî, seyyahın bütün hizmetini bizzat kendisi görür. Diğer âhîlerden üç, dört kişi de seyyahın beraberindeki bir arkadaşına hizmet eder. Hamamdan çıktıktan sonra yeniden büyük bir sofra kurulur, muhtelif meyve ve tatlı ikram edilir. Ertesi gün hükümdarın ziyaretinden kaldıkları tekkeye döndüklerinde ise kendilerini bir sürpriz karşılamıştır. Âhî Tûmân ile arkadaşları onları beklemektedir. Onlarla birlikte tekkelerine giderler, diğer âhîler gibi onlar da yemek ikram edip hamama götürürler, hamamdan çıkınca gülsuyu ikram ederler. Tekkeye geldiklerinde meyve ve tadı nefis yiyecekler ikram ederler.⁹⁰

İbn Battûta, Sivas'a yaklaştığında ilk olarak bazısı yaya, bazısı atlı olan kalabalık bir grup halindeki Âhî Bıçakçı Ahmed'in yoldaşları tarafından karşılanır. Ardından Âhî Çelebi'nin yoldaşları karşılarına çıkar. Âhîlerin ileri gelenlerinden ve rütbe Bıçakçı'dan üstün olan Âhî Çelebi, kendilerinde misafir olmasını istese de ilk gelenlerin önceliği ve ricasından dolayı bu mümkün olmaz. Ahiler misafir ağırlamakla övünmekte, ilk gelenler kendi tekkelerinde misafir olduğu için diğerlerinden kendilerini üstün görmektedir. Tıpkı diğer âhî dergâhlarında yapıldığı gibi yatacak

⁸⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 409.

⁹⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 409-410.

yerleri, yiyecekleri ve hamamları hazırlanarak en güzel şekilde üç gün boyunca ağırlanırlar.

Görüldüğü üzere Anadolu’da misafir ağırlamak, birbiriyle yarışılacak, ağırlandığında diğerlerine üstünlük taslanacak, hatta misafiri elinden almak isteyenlere silah çekilecek kadar değerlidir.

Misafire yapılan ikramın ne kadar önemsendiğini gösteren bir diğer örnek de Kastamonu’nun bir kasabası olan Taşköprü’de Fahreddin Bey tarafından yapılan bir zâviyedeki uygulamadır. Bu zâviyede Kâbe, Suriye, Mısır, Irak, İran, Horasan ve diğer beldelelerden gelen bütün dervişlere konakladıkları süre boyunca yiyecek olarak ekmek, et, pilav, yağ ve helva sunulması fermana bağlanmış,⁹¹ bunun giderlerinin karşılanması için bulunduğu köyün geliri vakfedilmiştir. Ayrıca bu zâviyede konaklayan “*Anadolu kökenli dervişlerin on dirhem harçlık, üç gün de ağırlanma hakları*” vardır. İbn Battûta misafirlere gösterilen bu ilgiden oldukça memnun gözükmektedir. Aynı şekilde Sivas’ta medrese tarzında inşa edilmiş “*Daru 's-Siyade*” (Seyyidler Konağı) denilen büyük bir binada sadece Peygamber soyundan gelen konuklar ağırlanmaktadır. Misafir kalanlara konakladıkları süre boyunca yiyecek, içecek, mum ve kullanacağı eşyalar verilir, yola çıkarken de yol harçlığı takdim edilir.⁹²

Benzer bir uygulama da Sinop’ta yapılmakta, dağın eteklerinde Peygamberimizin mübarek arkadaşlarından Bilal-i Habeşi’nin kabrinde⁹³ kurulu olan tekkede misafirlere ve gelen geçen herkese yemek verilmektedir.⁹⁴

Birgi’de kendisiyle görüştüğü Hükümdar görüşmenin ardından İbn Battûta ve beraberindekilere koyun tulumları içinde un, pirinç ve yağ göndermiştir.⁹⁵ Orada misafir oldukları süre zarfında Türklerde var olan âdet üzere kendilerine her gün bu şekilde azık gelmiş ve bunlarla yemeklerini hazırlamışlardır.

Seyyahın bize aktardıklarından öğrendiğimiz bir diğer bilgi de Anadolu’da misafirliğin süresinin en az üç gün olarak kabul edildiğidir. Erzurum’da yaşı neredeyse yüzotuzu aştığı söylenen Âhî Tûmân’ın zâviyesinde konaklayan İbn Battûta tekkeye

⁹¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 441.

⁹² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 416.

⁹³ İbn Battûta bu konuda yanılmıştır. Söz konusu kabir Seyyid İbrahim Bilal Türbesi olup kendisi sahabeden değildir.

⁹⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 442.

⁹⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 421.

geldiğinin ikinci gününde yola çıkmak istediğinde kendisine gücenilerek engel olmaya çalışılmış, üç günden evvel ayrıldıkları takdirde itibarlarının yok olacağını söylenmiştir. “*Konukluk en aşağı üç gün olmalı!*”⁹⁶ dendiği için seyyah ve beraberindekiler Erzurum’da üç gün misafir kalmıştır.

c. Hediye Verme

Daha önce değişik vesilelerle ifâde ettiğimiz üzere İbn Battûta’ya ziyaret ettiği beyler pek çok defa hediye vermiş, seyyah bu hediyeleri büyük bir memnuniyetle karşılamış, cömertleri övmüş, cimri gördüklerini yermiş bu âdeti “*Bu ülke beylerinin âdetleri arasında yolculara ilgi göstermek, onlarla tatlı dilli konuşmak, ufak-tefek hediyeler vermek vardır.*”⁹⁷ şeklinde anlatmıştır. Seyyah kimi zaman “*yüz miskal ağırlığında altın, bin dirhem gümüş, bir takım elbise, at ve Mihail adında bir Rum köle... Adamlarımıza da elbise ve para*”⁹⁸ şeklinde çeşitli hediyeler almıştır.

Hediye verme geleneğinin yaygın olmakla birlikte, hediye kabul etmenin bazen suç olarak algılandığı görülmektedir. Daha önce de aktardığımız üzere, İbn Battûta’nın “*çeşitli ilimlerde uzman, erdemli insan*” olarak nitelendirdiği Fakih Harizmî Selçuk’a giderek o bölgenin hükümdarı ile görüştüğünde kendisine verilen hediye kabul edince kendi bölgesinin hükümdarı Milas beyi ona kırılmıştır.⁹⁹ Harizmî, İbn Battûta’dan Bey ile görüşerek zihninde beliren kuşkuları gidermesini rica etmiştir. Bu durumun en önemli sebebinin beylerin himayeleri altındaki ilim adamlarına başkaları tarafından hediye verilmesini kendileri için itibar kaybı olarak görmesi ve bunu yapan şahsı âdeta kendisine ihanet etmiş olarak kabul etmesi olduğu söylenebilir.

d. Hastalıkların Tedavisinde Kaphca Kullanımı

İbn Battûta’nın *Seyahatnâme*’de aktardığı bir diğer âdet de hastalıkların tedavisinde kaphca suyunun kullanımı ile ilgilidir. Seyyah, Bursa’ya vardığında burada şehrin dışında sıcak akan ve büyük bir göle dökülen bir memba gördüğünü söyler.¹⁰⁰ Onun üzerine erkek ve kadınlara ait olmak üzere iki hamam yapılmıştır.

⁹⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 418.

⁹⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 410.

⁹⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 424.

⁹⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 411-412.

¹⁰⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 428.

Hastalar uzak diyarlardan gelip bu kaplıcada şifa bulmaktadır. Ayrıca burada Türkmen hükümdarlarından biri tarafından yaptırılan, yolcuların konaklayacağı bir zâviyede gelen herkesin yeme içme ihtiyacı üç gün boyunca karşılanmaktadır. Bazı hastalıkların tedavisinde kaplıca suyunun kullanılması geleneği hem Bursa şehrimizde hem de Anadolu'nun pek çok şehrinde halen devam etmektedir.

e. İçtimâî Hayatta Düzen

İbn Battûta'nın aktardığı bilgilerden Anadolu'da içtimâî hayatta hiyerarşik bir düzenin bulunduğunu, merâsimlerde, törenlerde, sohbet meclislerinde, hatta yemek yerken bile insanların bu konumlarına göre yer aldıklarını görmekteyiz.

Bu tür düzen bazen camiilerde namaz kılarken bile söz konusudur. Kastamonu'da ahşaptan yapılmış üç katlı büyük camii bulunmaktadır. Buradaki düzeni seyyah şöyle anlatır: *“Hükümdar, devletin ileri gelenleri, kadı, fıkıh bilginleri ve kumandanlar alt katta; sultanın “efendi” diye anılan kardeşi, onun hademeleri, yakın adamları ve yöre ahalisinden güvenilir kişiler orta katta; hükümdarın oğlu ve veliahdı olan Şehzade Cevad ise genç köleleri, hizmetçileri ve ahali ile üst katta Cuma namazı kılarlar. Hafızlar mihrap önünde halka şeklinde dizilirler. Şehrin kadısı ile Cuma hatibi de onların yanına oturur.”*¹⁰¹

Hükümdarların bulunduğu ortamda bile bazen baş köşeye ilim erbabı oturabilmektedir. Nitekim Birgi'de müderris efendi baş köşede, Bey onun sağında, İbn Battûta'da müderrisin sol tarafında oturmuştur. Böyle oturuşun sebebi Türklerin fıkıh bilginlerine büyük saygı duymasıdır.¹⁰² Yine Denizli'de Sultan İnanç Bey'in huzurunda fıkıh bilginleri, şeyhler ve âhîler için ayrı bir sofra kurulurken, yoksul ve düşkünler için farklı bir sofra hazırlanmıştır.¹⁰³

İçtimâî hayatta yöneticiler ile halk arasında hiyerarşik bir düzen olduğu gözlemlenmekle birlikte bu düzende kişiler arasındaki ilişkiler oldukça sıcak ve samimidir. Toplumda bazı kişiler çeşitli sebeplerle saygı görmekte, fakat bu kişiler kendilerine saygı gösteren kesimle iç içe yaşamaktadır.

¹⁰¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 443.

¹⁰² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 421.

¹⁰³ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 440.

B. Anadolu’da İktisâdî Hayat

1. Anadolu Şehirlerinde İktisâdî Durum

Bazı akademik çalışmalarda İbn Battûta’nın herhangi bir ticari faaliyetle uğraşmadığı ve sadece ihtiyaçları doğrultusunda alış-veriş yaptığı için eserinde Anadolu’nun ekonomik hayatı hakkında detaylı bilgilere yer vermediği belirtilirken¹⁰⁴, kimi araştırmacılar tarafından da beylikler döneminde özellikle Göller Bölgesi’nin iktisâdî durumu hakkında en geniş malûmat veren seyyah olduğu iddia edilmektedir.¹⁰⁵ Birbirine taban tabana zıt olan bu görüşler yakından incelendiğinde görülecektir ki, seyyah seyahatleri sırasında “sosyal ve kültürel” duruma daha fazla ilgi göstermiş,¹⁰⁶ fakat bu alanın çok boyutlu olması yorumlara zenginlik katmıştır.

Çok detaylı olmamakla birlikte, farklı vesilelerle seyyahın *Seyahatnâme*’de sık sık bizlerle paylaştığı izlenimlerinden anladığımıza göre 1333 yılında Anadolu’nun iktisâdî hayatı oldukça canlıdır. Daha önce de ilgili bölümlerde bahsettiğimiz üzere seyyah Anadolu’nun zenginliğinden ve halkın refahından etkilenmiş, fiyatların çok ucuz olduğunu, iktisâdî anlamda herhangi bir sıkıntı çekilmediğini, aranan her malın kolayca bulunabildiğini belirtmiştir. Zaman zaman kervanların yolu kesilse de kurulan pek çok çarşıda tacirler güvenle ticaret yapabilmekte, hatta gıda, tekstil, maden vb. ürünler uzak ülkelere ihraç edilmektedir. Yolcuların ve kervanların güvenliğini sağlamak için yollar, köprüler, kervansaraylar ve hanlar yapılmış, ticari faaliyetlerin önündeki engeller ortadan kaldırılmıştır.¹⁰⁷

Bir bölgedeki iktisâdî durumu etkileyen pek çok unsurdan bahsetmemiz mümkün olmakla birlikte; coğrafi konum, iklim şartları, bölgenin büyüklüğü, yer üstü ve yer altı kaynakları, ulaşım imkânları, nüfus yoğunluğu, nüfusun etnik ve dini kökeni, bireylerin eğitim seviyesi, siyâsî istikrar, üretim ve tüketim alışkanlıkları öne

¹⁰⁴ Suat Karaman, *İbn Battûta’ya Göre XIV. Yüzyılda Anadolu*, Kozmos Yayınları, İstanbul 2015, s.77.

¹⁰⁵ İlhan Erdem, “XIII. Asrın İkinci Yarısı İle XIV. Asrın İlk Yarısı Arasında Göller Bölgesinin Siyasi, İktisadi ve Kültürel Vaziyetine Genel Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1995, S.28, C.17, s. 60.

¹⁰⁶ Muhammed Ali Budak, *Seyahatnamelere Göre Ortaçağ’da Batı Anadolu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s. 210.

¹⁰⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 245.

çıkan etkenler arasında sayılabilir. Kimi coğrafyalarda iktisâdî hayat bazı dönemlerde oldukça canlı iken, yine aynı coğrafyada aradan çok geçmeden büyük bir durgunluk yaşanabilmektedir. İktisadî hayatı şekillendiren bileşenlerin oldukça değişken olabileceğini gösteren bu durum, İbn Battûta'dan öğrendiğimize göre XIV. yüzyılda Anadolu için de söz konusu olmuştur. Bu yüzyılın ortalarında Anadolu'da oldukça hareketli bir iktisâdî hayat söz konusu olmasına rağmen yüzyılın başlarında durum oldukça farklı gözükmemektedir. Önemli ölçüde arazi kaybına uğrayan, askeri gücünü yitiren Bizans hâkimiyeti'nin iyice zayıflamasıyla bölgede istikrar yok olmuş, nüfus azalmış ve bunun neticesinde de iktisâdî hayat bozulmuştur. Bu sırada Türkler askeri alanda elde ettikleri başarılar ve ele geçirdikleri ticaret yolları ile güçlenmeye başlamış, beylikler devletleşme sürecine girmiş, bütün bunların sonucu olarak yeni şehirler kurulmaya başlamıştır. Artan nüfus ve ticaret Anadolu şehirlerini iyice canlandırmıştır. İbn Battûta'nın aktardıklarından öğrendiğimize göre Anadolu'da Türklerle başlayan bu yeni hareketlilik iktisâdî hayatı da etkilemiştir. Aradan yarım yüzyıl bile geçmemesine rağmen Anadolu beyliklerinin askerî, dinî, ilmî, içtimâî ve iktisâdî faaliyetleri neticesinde halkın refahının ciddi oranda yükselmesi oldukça dikkat çekicidir. Anadolu'da XIV. asırda başlayan bu refahın XV. asrın ilk yarısına kadar sürdüğü ve halkın iktisâdî anlamda oldukça müreffeh bir hayat geçirdiği belirtilmiştir.¹⁰⁸

Anadolu şehir hayatının söz konusu gelişimi ve nüfus yoğunluğunun artmasında “ticaret” ve “sanayi”nin gelişmesinin en etkili unsurlar olduğu¹⁰⁹ belirtilmiştir. Coğrafi konumu nedeniyle Doğu ve Batı arasında köprü konumunda olan Anadolu önemli bir ulaşım ağı üzerinde bulunması sebebiyle gerek kara gerekse deniz üzerinden yapılan ticaretin ana yolları üzerinde olmuş, bu durum ekonomik hayatı sürekli canlı tutmuştur.

Anadolu şehirlerinin XIV. yüzyıldaki iktisâdî durumunu daha detaylı inceleyebilmek için; ticaret, çarşı pazarlar, tarım, hayvancılık, sanayi, madencilik, ihracat vb. konuları daha yakından incelemek gerekmektedir.

¹⁰⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 255.

¹⁰⁹ Mehmed Fuad Köprülü, **a.g.e.**, s. 59.

a. Ticaret

Anadolu şehirlerinde iktisâdî durumu ele alırken incelenmesi gereken unsurlardan birisi ticarettir. Anadolu'nun coğrafi olarak hem merkezî bir konumda bulunması hem de denizlerle çevrili olması iktisâdî faaliyetler açısından ona avantaj kazandırmıştır. Doğu ve Batı arasındaki ticaret yolları üzerinde olması Anadolu ticari hayatının canlılığındaki önemli unsurlardan biri olarak gösterilmiştir. Antalya ve Sinop'un XII. yüzyıl başlarında alınmasının bölgede dış ticaret açısından bir canlılığı başlattığı belirtilir.¹¹⁰ XIV. yüzyılda İran'da İlhanlıların çökmesi ile ticaret yolları düzeninde değişiklikler yaşanarak politik ve ticari ağırlık merkezi Batı Anadolu'ya kaymaya başlamıştır. Böylelikle Anadolu şehirleri ticari merkezleri haline gelmeye başlamıştır. Bu yüzyılda dünya ticaret yolları şebekesinde ortaya çıkan köklü değişiklikler zinciri ile Bursa gibi bazı Anadolu şehirlerinin Asya ticaretinin merkezi haline geldiği iddia edilmiştir.¹¹¹ Buna göre Tebriz'den başlayan ticaret yolu, Erzincan-Sivas şehirleri üzerinden Konya'ya, Moğol döneminde ise İskenderun körfezindeki Ayas'a uzanmıştır. Konya'dan yola çıkan kervanlar Denizli üzerinden Efes veya Antalya limanlarına varmıştır. Bu canlılık kervan yolları üzerinde kervansarayların ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Anadolu'nun bütün sahil şeridinin Türkler'in eline geçmesi ile menfaatlerini önceleyen İtalya devletlerinin, bölge ticaretini ellerinde tutabilmek amacıyla uç beyliklerinin her türlü şartlarını kabul etmek zorunda kaldığı, uç beyliklerinin de bu fırsatları en iyi şekilde değerlendirerek zenginleştiği, böylelikle XIV. yy.'da Türklerin Doğu Akdeniz ve Yakın Doğu ticaretinde söz sahibi olduğu¹¹² ifade edilmektedir.

Ticaret yolları hem bireylerin hem de kervanların ana ulaşım güzergâhları olmuştur. Nitekim İbn Battûta'nın 1333 yılında İznik'ten Kastamonu'ya giderken izlediği yolun İpek Yolu'nun Anadolu'nun kuzeybatı kesiminden geçen güzergâhı

¹¹⁰ İsmet Kayaoğlu, "Anadolu Selçukluları Devrinde Ticari Hayat", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Ankara: 1981, C. 24, s. 368.

¹¹¹ Halil İnalcık, **a.g.e.**, C.1, s. 270.

¹¹² Cafer Çiftçi, **XIV. Yüzyılda Anadolu Uc Beyliklerindeki İktisadî Hayat Üzerine Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997, s. 89.

olduğu ifade edilmiştir.¹¹³ Seyyahın takip ettiği İznik, Mekece, Yenice, Geyve, Göynük, Mudurnu, Bolu, Gerede, Borlu üzerinden Kastamonu'ya ulaşan bu güzergâh Bursa-Karadeniz bağlantısının sağlandığı eski yoldur. Hatta bu yol Bizans döneminde doğudan İznik'e giden eski anayoldur.

Bölgede ticaretin ne derece önemli bir unsur olduğunu gösteren ilk veri İbn Battûta'nın Anadolu yolculuğuna Lazkiye'de Martelmîn adlı bir Cenevizlinin büyük bir ticaret gemisi olan “*korkora*”sına binerek “*Türk ülkesi*”ne yöneldiğini söylemesidir.¹¹⁴ Elverişli bir rüzgarla on günlük seyahatin ardından Anadolu'nun ilk şehri olan Alanya'ya ulaştıklarında gemi sahibi ikramda bulunarak seyyahın navlun ücreti almamıştır. Görüldüğü üzere tacirlerin Anadolu topraklarından çeşitli ülkelere ticaret amaçlı seferleri mevcuttur.

Seyyah *Seyahatnâme*'de pek çok defa Anadolu'daki ticari hayatla ilgili bilgiler vermiş, yapılan ticaret, üretilen ve satılan ürünler, tacirler, fiyat vb. konularda fiyat bilgilendirmede bulunmuştur. Bu bilgilerden öğrendiğimize göre, Alanya ahalisi tümüyle Türkmenlerden oluşan deniz kıyısında bir şehir olup, Kahire, İskenderiye ve Suriye tacirleri buraya gelip alışveriş etmektedir. Bu bölgenin kerestesi bol olduğu için buradan yüklenen balyalar İskenderiye, Dimyat ve öteki Mısır limanlarına gönderilmektedir.¹¹⁵ Söz konusu dönemde Gümüşhane gümüş madeni çıkarılan gayet bakımlı ve büyük bir şehir olup Irak ve Suriye'den tacirler buraya gelerek mal almaktadır.¹¹⁶ Büyük ve güzel bir şehir olan Konya'nın meyvesi bol olup kamaruddîn denilen kayısı türü yetiştirilerek Mısır ve Suriye'ye ihraç edilmektedir.¹¹⁷ Antalya'nın bağ ve bahçeleri çok olup meyveleri lezzetlidir. Halkın kameruddin adını verdiği bir çeşit kayısı çok nefistir. Bademi lezzetli olduğu için kurutularak Mısır'a gönderilmekte, Kahire çarşılarında nadir ve pahalı kuruyemişlerden biri olarak saygın yerini bulmaktadır. Sıcak yaz günlerinde bile soğuk ve lezzetli olan gözeleri herkes tarafından bilinmekte ve sevilmektedir.¹¹⁸ Denizli'de iyi eğrilen ve uzun süre dayanan

¹¹³ Hüseyin Çınar-Mehmet Bulut-İlker Yiğit, “Tarihi İpekyolu'nun Kuzey Anadolu Güzergahı”, **Medeniyetler Güzergahı Anadolu**, İZU Yayınları, İstanbul:2014, s. 129.

¹¹⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 400.

¹¹⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 402.

¹¹⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 417.

¹¹⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 412.

¹¹⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 403

yöre pamuğundan dünyada eşi benzeri olmayan altın işlemeli pamuk elbiseler dokunmaktadır. Lâdikî, Dungûzlî şeklinde tanınan bu kumaşları ekseriyetle şehirde çok sayıda var olan Hristiyan nüfustan Rum kadınlar dokumaktadır.¹¹⁹ Göynük'te safran ticareti yapılmakta,¹²⁰ Erzincan'da Erzencânî diye bilinen nefis kumaşlar dokunmakta, bakır madeni çıkarılmakta, bakırdan çeşitli ebatlarda kapacak ve “beysus” denilen şamdanlar yapılmaktadır.¹²¹ Aksaray'da yörenin koyun yünüyle dokunan halı ve kilimlerin benzerlerine başka hiçbir yerde rastlanmamakta, Aksarayî diye tanınan bu ürünler Suriye, Irak, Hindistan, Çin ve diğer Türk ülkelerine ihraç edilmektedir.¹²²

Seyyahın İzmir'de Umur Bey tarafından kendisine Bağdat, Tebriz, Nişabur ve Çin'de dokunan bir tür ipekli kumaş olan “kemha”dan yapılma iki kat elbise hediye edildiğini söylemesi¹²³ bu malların uluslararası ticaretinin yapıldığını göstermektedir.

İbn Battûta'nın Selçuk'ta¹²⁴ ve Balıkesir'de de cariyeler alması¹²⁵ o dönemdeki ticari çeşitliliği göstermektedir. Öte yandan İbn Battûta'nın Anadolu'daki fiyatların düşüklüğüne dair verdiği bilgiler de dikkat çekicidir. Kastamonu sultanı Süleyman Bey şehre yarım gün uzaklıktaki bir kasabanın buğday ve arpa hasadının tamamını seyyaha hibe etmiş ancak fiyatların çok düşük olması sebebiyle İbn Battûta müşteri bulamadığından ürünü kendisine arkadaşlık eden bir hacıya bırakmıştır.¹²⁶ Seyyah bugüne kadar dolaştığı onca ülke arasında Kastamonu kadar ucuz bir yeri görmediğini söyler.¹²⁷ Fiyatların düşük olmasını ülkede ürünlerin ucuz olması ve alım gücünün yüksekliği şeklinde yorumlamak mümkün olmakla birlikte, tarım ürünlerinin yeterli gelir getirmeyecek derecede kıymetsizliğine yormak da mümkün gözükmektedir. *Seyahatnâme*'nin genelindeki bilgiler ışığında Anadolu'da fiyatların her alanda düşük, fakat halkın alım gücünün ise temel ihtiyaçlarını kolaylıkla karşılayacak ölçüde yeterli olduğunu söylememiz mümkündür.

¹¹⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 408.

¹²⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 433.

¹²¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 418.

¹²² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 414.

¹²³ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 425.

¹²⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 425.

¹²⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 428.

¹²⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 440.

¹²⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 439.

Anadolu topraklarında Türklerin iktisâdî faaliyetleri artırmak amacıyla birçok koruyucu ve teşvik edici tedbirlere başvurduğu, denizlere ulaşmak için Sinop ve Antalya'yı fethetmelerinin ardından ülkenin giriş ve çıkış limanlarında ticari işlemleri geliştirmek için bu şehirlere büyük sermayeli tüccar yerleştirdiği bildirilmiştir.¹²⁸ Ayrıca gelen yabancı tacirlere imtiyazlar verilmiş, gümrük işleri kolaylaştırılmış, tüccarın malı yollarda soyguna uğradığı, denizde battığı veya herhangi bir zarar gördüğü takdirde âdeti devlet sigortası uygulanarak malları devlet hazinesinden tazmin edilmiştir. Ticaret kervanları yol güvenliğinin sağlanması için bazı yollar, askeri birliklerle korunmuş, kervanlar müslim-gayrı müslim, zengin-fakir herkese kapılarını açmıştır. Bütün bunlar Türklerin Anadolu'yu kısa sürede önemli bir ticaret merkezi haline getirmelerini sağlamıştır.

b. Çarşı ve Pazarlar

Seyahatnâme'de 70 şehir çarşısı ile 16 pazardan bahseden¹²⁹ İbn Battûta'nın Anadolu'nun çarşı ve pazarları hakkında verdiği bilgiler dikkat çekicidir. Seyyahın aktardıklarına göre, Antalya şehir merkezinde gayet düzenli plânıyla kalabalık ve zengin çarşılar bulunmakta ve Antalya'nın Hristiyan tüccarları "mina" (liman) adıyla anılan etrafı surlarla çevrili bir semtte oturmaktadırlar.¹³⁰ Isparta'da gayet zengin çarşılar bulunmakta, Eğridir'de şirin ve zengin çarşılar yer almaktadır.¹³¹

Dünyada eşi benzeri olmayan altın işlemeli pamuk elbiseler dokunan Denizli'de şirin çarşılar vardır.¹³² Konya'nın muntazam çarşılarında seyyahın dikkatini çeken husus ise her zanaat erbabının belirli bir yerde toplanması olmuştur.¹³³ Çok düzenli ve bakımlı olan Sivas geniş caddelere sahiptir ve çarşıları insanla dolup taşmaktadır.¹³⁴ Amasya'nın cadde ve çarşıları gayet geniştir.¹³⁵ Erzincan'da ise gayet

¹²⁸ İsmet Kayaoğlu, a.g.m., s. 372-373.

¹²⁹ Serdar Karabulut, *İbn Battûta Seyahatnâmesi'nde Adı Geçen Çarşı ve Pazarlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 61.

¹³⁰ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 403.

¹³¹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 406.

¹³² İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 408.

¹³³ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 412.

¹³⁴ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 416, Ebû'l Fidâ, *a.g.e.*, s.306.

¹³⁵ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 417.

muntazam ve canlı çarşılar vardır.¹³⁶ Balıkesir kalabalık bir nüfusa, zengin ve şirin çarşılarla sahip önemli bir şehirdir.¹³⁷

Muazzam bir şehir olan Bursa'nın güzel çarşıları vardır.¹³⁸ Gerede'de büyük bir çarşı bulunmakta,¹³⁹ Mudurnu çarşısında gelen bütün yolcuların hayvanlarını bıraktığı bir "tavla" bulunmaktadır.¹⁴⁰ Kastamonu'nun kasabalarından birinde var olan çarşının geliri büyük camiinin giderlerine ayrılmıştır.¹⁴¹

Anadolu'da bir diğer ticari unsur da pazarlardır. Çeşitli merkezlerde çoğunlukla süreli bazen de sürekli kurulan bu pazarlar genel amaçlı olabildikleri gibi çeşitli alanlardaki belli ürün gruplarının satıldığı yerler de olabilmektedir. Nitekim İbn Battûta, Kastamonu'da at pazarının bulunduğunu belirtmektedir.¹⁴²

İbn Battûta'nın çarşılarla ilgili verdiği bilgilerin büyük oranda günümüzle uyduğunu görmekteyiz. Söz konusu şehirlerin nerdeyse tümünde ticari hayat hali hazırda büyük ölçüde canlıdır. Bu durum Anadolu'da iktisâdî hayatın bileşenlerinde çok ciddi değişimlerin olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

c. Tarım ve Hayvancılık

İbn Battûta'nın Anadolu seyahatini gerçekleştirdiği ortaçağın son dönemlerinde dünya üzerinde insanlar tarıma dayalı bir hayat sürmektedir. Orta Asya'dan bölgeye göç eden Türkmen toplulukları arasında hem göçebeler hem de köy ve şehirlerde yaşayan yerleşik gruplar bulunmaktadır.¹⁴³ Ege Bölgesi'ne kadar ilerleyerek köyler kuran Türkmenler, yerleşik hayata geçerek Orta Asya'dan getirdikleri alışkanlıkları ve merkezi otoritenin teşviği ile ziraatle uğraşmaya başlamışlardır. Bölgedeki göçebeler ise zorunlu ihtiyaçlarını temin edebilecek kadar tarımla meşgul olmakla birlikte daha çok hayvancılıkla uğraşan bu sebeple sürülerini

¹³⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 418.

¹³⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 424.

¹³⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 428.

¹³⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 437.

¹⁴⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 435.

¹⁴¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 441.

¹⁴² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 439.

¹⁴³ Fuad Köprülü, **Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu**, s. 50.

doğurabilmek için sürekli hareket halinde olan gruplardır.

Anadolu beyliklerinde toprağın mutlak sahibi devlet idi. Dirlik sahibi devletin ona verdiği hizmeti görmekle, onu işleyen beraberindekiler de söz konusu toprağı ekip biçmekle mes'uldü. Sorumluluklarını yerine getirmeyen dirlik sahiplerine el çektirilir, köylünün elinden toprak alınırdı. Anadolu beyliklerinde arazi idaresi tıpkı Selçuklular da olduğu gibi ikta (tımar) mülk ve vakıf şeklinde uygulanmış, toprak devletin mülkü görülmüş, geçici tapularla toprağı işleyen halk resm (vergi) vermiş ve elindeki yerleri ekip biçmekle mükellef görülmüştür. Toprak ancak ekilmeye devam edildiği müddetçe kişilerin elinde kalmıştır.¹⁴⁴ Bu sistem sayesinde devlet ücret ödmeden büyük bir orduyu barındırabilmiş, halkın devlet ile olan bağı korunmuş, içtimâî düzen tesis edilmiş, tarımsal üretimin devamlılığı sağlanmıştır.

Anadolu beylikleri halkın tarımla uğraşmasını çeşitli sebeplerle teşvik etmiştir. Bu sebeple Anadolu'da zırâî ürünlerde kıtlık çekilmemiştir. Özellikle köylerde üretilen hububat ve diğer ürünlerin fazlası şehirlerde ve gönderildikleri uzak ülkelerde tüketilmiştir. İbn Battûta'nın haftada bir kere o hafta boyunca yetecek kadar ekmek pişirme geleneğinin bulunduğunu söylemesi,¹⁴⁵ bizlere Anadolu'da en temel besin kaynağının ekmek olduğunu ve buğday ekiminin yaygın olduğunu göstermektedir. Bayramlarda fakir fukaraya dağıtılanlar arasında ekmek de vardır. Yine İbn Battûta'dan öğrendiğimize göre buğdayın dışında tarımı yapılan bir diğer hububat da arpadır.¹⁴⁶ Fakat onun da fiyatı oldukça düşüktür. Bu iki esas mahsul dışında susam, nohut, safran, pirinç ve pamuk yetiştirilmekte ve dışarıya satılmaktadır.¹⁴⁷

İbn Battûta'nın muhtelif defalar Anadolu topraklarında pek çok nehrin varlığından bahsetmesi bölgenin genelde sulak bir arazi olduğunu göstermektedir. Yolu Anadolu'dan geçen pek çok seyyah bu toprakların verimliliğinden ve yetiştirilen ürünlerin bolluğundan bahsetmiştir. Tarıma elverişli topraklar uygun iklimle birleşince ürün yelpazesi çok geniş olabilmektedir.

İbn Battûta'ya göre; daha önce belirttiğimiz gibi Antalya'da bağ ve bahçeler

¹⁴⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s. 240-241.

¹⁴⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 400-401.

¹⁴⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 440.

¹⁴⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 247.

çoktur, meyveler lezizdir ve yöre halkının kamaruddîn adını verdikleri bir çeşit kayısı yetiştirilmektedir.¹⁴⁸ Selçuk'ta ırmağın iki tarafında farklı türlerde ağaçlar, asma çardakları, yasemin yetiştirilen tarlalar bulunmakta,¹⁴⁹ Denizli'de pamuk yetiştirilmekte,¹⁵⁰ Konya'da meyve bol olup, sayısız nehir ve çayları, eşsiz bahçeleri bulunmakta ve kamaruddîn denilen kayısı yetiştirilmektedir.¹⁵¹ Akarsu ve bahçelerle çevrili Aksaray'da meyve bahçeleri, bağlar bostanlar şehrin içine kadar yayılmıştır,¹⁵² Niğde'de bol meyve yetiştirilmektedir.¹⁵³ Amasya bağ ve bostanlarla kaplı meyvelik ve ağaçlık bir şehir¹⁵⁴ olup, Tire bağlık ve bahçelik sulak bir şehirdir. İznik'te meyvenin her türlü ile ceviz ve kestane bolca bulunmakta,¹⁵⁵ yörede yetişen rengi açık, kabuğu ince, kocaman ve çok tatlı olan bekar üzümünün benzeri başka yerde bulunmamaktadır. Bir üzüm tanesinin tek çekirdeği vardır. Göynük'de sadece safran yetişmekte,¹⁵⁶ Sinop'ta yetişen meyvelerin çoğunun üzüm ve incir olduğu söylenmektedir.¹⁵⁷ Seyyahın verdiği bilgilere göre Anadolu'nun meyveleri arasında erik, elma, kayısı, şeftali de bulunmaktadır.¹⁵⁸

Bütün bu verdiğimiz örnekler ışığında Anadolu'nun oldukça verimli bir toprak olduğunu, pek çok ürünün yetiştirildiğini söylememiz mümkün gözükmemektedir. Tarihi kaynaklardan edindiğimiz bilgiler de Anadolu'nun önemli bir tarımsal üretim merkezi olduğunu göstermektedir.

Tarımın güçlü olduğu alanlarda hayvancılığın da yaygın olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Anadolu'da yetiştirilen hayvanlar arasında koyun, sığır,¹⁵⁹ keçi ve at¹⁶⁰ bulunmaktadır. Koyun tulumları içinde un, pirinç ve yağ saklama geleneği bize koyunun çok bulunan bir hayvan olduğunu düşündürmekte,¹⁶¹ aynı şekilde koyunun

¹⁴⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 403.

¹⁴⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 424-425.

¹⁵⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 408.

¹⁵¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 412.

¹⁵² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 414.

¹⁵³ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 415.

¹⁵⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 417.

¹⁵⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 431.

¹⁵⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 433.

¹⁵⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 442.

¹⁵⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 436.

¹⁵⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 410.

¹⁶⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 425-426-427.

¹⁶¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 421.

iki dirheme satın alınabilmesi, yünüyle halı ve kilimler dokunması¹⁶² bu düşüncüyü güçlendirmektedir.¹⁶³

Anadolu'da hayvancılığın yaygın olduğunu gösteren bir diğer bilgi Kastamonu bölgesinde yetişen iğdiş atlar ve katırlar ile Arap atlarından üstün görülen Germiyan atlarının yüksek fiyatla Bizans'a satıldığı bilgisidir.¹⁶⁴ Bin altına kadar değer biçilen bu atlar özellikle Latin tüccarlar tarafından Avrupa'ya çok miktarda sevk edilmiştir.

Anlaşıldığı üzere Anadolu'da XIV. yüzyılda ticareti yapılan malların başında tarım ürünleri ve hayvancılık gelmektedir. Coğrafi yapı ve iklim şartlarına uygun olarak tahıl tarımı yaygın olarak gerçekleştirilmiş, buğday, pirinç ve pamuk ekilmiştir. Ayrıca limon, portakal, muz gibi Akdeniz bölgesi ürünleri de yaygın olarak yetiştirilmiştir. Hayvancılıkta at ve sığırın önemli yeri olmuş, koyun, keçi çok yaygın olarak yetiştirilmiş, Tiftik keçisi İslam ülkelerine ihraç edilmiştir.¹⁶⁵ Tarım ve hayvancılık faaliyetleri hem Anadolu insanının pek çok ihtiyacını doğrudan karşılamış hem de temel ticaret ürünleri olarak gelir kazandırmıştır.

d. Sanayi, Madencilik ve İhracat

Anadolu'da Haçlı Seferlerinden sonra yarım asır süren dahili sükûn neticesinde ziraat ve sanayinin gelişmesiyle servetin arttığı belirtilmiştir. Eskiden beri ziraat ve muhtelif sanatların ilerlemesi sebebiyle gerek işlenmiş ürünler gerekse basit maddeler Anadolu dışına çok miktarda ihraç edilmiştir.¹⁶⁶ Nitekim bir esnaf cemiyeti olarak kabul edilen Ahilerin Anadolu'nun her tarafında teşkilatlanması bu gelişmişliği gösteren bir durum olarak değerlendirilebilir.

İbn Battûta *Seyahatnâme*'de Anadolu'da bazı bölgelerde var olan sanayi hakkında çok detaylı olmayan kısa bilgiler vermiştir. Bu bilgiler ışığında hayvancılığın bölgede oldukça yaygın olması sebebiyle koyun ve keçilerden elde edilen yünlerin işlenerek dokumacılık sektörünün oluştuğunu görmekteyiz. Daha önce de farklı vesilelerle belirttiğimiz üzere özellikle Denizli ve çevresinde dünyada eşi benzeri

¹⁶² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 414.

¹⁶³ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 439.

¹⁶⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 250.

¹⁶⁵ İsmet Kayaoğlu, **a.g.m.**, s. 368.

¹⁶⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, 245-247.

olmayan altın işlemeli pamuk elbiseler dokunmuş, yöre pamuğunun kaliteli oluşu ve iyi eğrilmesi sebebiyle “*Lâdikî-Dûngûzî*” diye tanınan bu kumaşlar uzun süre dayandıkları için büyük talep görmüştür.¹⁶⁷ İbn Battûta Bursa’da vâiz Mecdüddîn’in sohbetinde vefat eden eli ve ayağı özürlü bir adama annesinin yün eğirerek baktığını belirtmiştir. Bu bilgi bize Bursa yöresinde yün eğirmenin aile geçindirebilecek gelir getirdiğini göstermektedir.¹⁶⁸ Yine Erzincan’da “*Erzencânî*” diye bilinen nefis kumaşlar dokunmuştur.¹⁶⁹ Birgi’de karşılaştığı bir müderrisin tıpkı padişahlar gibi nakışlı kumaşlarla kaplı bir sedire kurulduğunu¹⁷⁰ söyleyen seyyah, Birgi Sultanı’nın salonunun çevresinin de üzerleri kumaş döşeli sedirlerle kaplandığını¹⁷¹ bize aktarır. İzmir’de Umur Bey seyyaha Bağdat, Tebriz, Nişabur ve Çin ’de dokunan bir tür ipekli kumaş olan “*kemha*”dan yapılma iki kat elbise, Selçuk hükümdarı Hıdır Bey “*nah*” adı verilen sırma işlemeli ipek bir elbise,¹⁷² Bergama hükümdarı Yahşi Han ise “*Kudûsî*” denilen aba gibi sert kumaştan yapılmış bir elbise¹⁷³ hediye etmiştir. Kaynaklarda belirtildiği üzere Anadolu’da dokumacılık ve tekstil sanayi ürünü olarak Germiyan, Denizli ve Alaşehir’in kırmızı kumaşları ile beyaz renkteki sarık tülbentleri oldukça makbul görülmüş, bu kumaş ve tülbentler bütün çevre hükümetlere ihraç edilmiştir.¹⁷⁴ Bütün bu örnekler yörede kumaşın hayatın pek çok alanında kullanılan değerli bir malzeme olduğunu göstermektedir. Anadolu’da Bursa ile Konya arasında ve Adana ile Silifke ve yöresinde yetiştirilen önemli mahsullerden olan pamuk, Doğu’dan Avrupa’ya ihraç edilen Mısır, Suriye ve Kıbrıs pamukları ile rekabet edebilecek seviyede görülmüştür.¹⁷⁵

Anadolu’nun bir diğer ihraç malzemesi de “*çok nefis*” olarak nitelendirilen Iğdır ve Aksaray kilimleri olup Suriye, Mısır, Irak, Hint ve Çin’e kadar gönderilmektedir.¹⁷⁶ İbn Battûta koyun yünüyle dokunan bu halı ve kilimlerin

¹⁶⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 408.

¹⁶⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 429.

¹⁶⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 418.

¹⁷⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 419.

¹⁷¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 422.

¹⁷² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 425.

¹⁷³ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 427-428.

¹⁷⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 249.

¹⁷⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 252.

¹⁷⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 252.

“*Aksarâyi*” diye tanındığını ve benzerlerine başka hiçbir yerde rastlanmadığını söyler.¹⁷⁷

Anadolu coğrafyasında XIII, XIV. asırlar ve XV. asrın ilk yarısında dışarıya ihraç edilen ürünler daha çok Karadeniz kenarındaki Trabzon ve Sinop’la Samsun arasındaki Farya iskelelerinden gönderilmiştir. Ayrıca Fatsa kasabası, Marmara havzasında Bursa iskelesi ve batı Foça, İzmir, Selçuk, Milet, güneyde Antalya, Alanya ve Ayas kasaba ve limanları ihracatın gerçekleştiği diğer noktalardır. İç Anadolu’nun en önemli piyasaları ise Sivas, Kayseri ve Konya olarak gösterilmektedir.¹⁷⁸

Anadolu’da çıkarılan kıymetli madenlerden birisi de gümüştür. İbn Battûta Gümüşhane’de gümüş madeninin çıkarıldığını, Irak ve Suriyeli tüccarların bu madeni almak için şehre geldiklerini söyler.¹⁷⁹ Fakat kaynaklarda bu madenin söz konusu dönemde Gümüşhane’nin yanı sıra, Kütahya’nın Gümüş Köyü, Ulukışla’daki Lalova ve Gümüş köyleri ve Amasya’nın Gümüşhacı köyü olmak üzere başlıca dört bölgede çıkarıldığı belirtilmiştir. XIV. asrın ilk yarısında faaliyette olan bu gümüş madenleri daha sonra terk edilmiş sadece Gümüşhane madeni Osmanlılar tarafından tekrar işletilmiştir. Selçuklular ve Anadolu beylikleri bastırdıkları gümüş paraları bu madenlerden çıkartmış ve ihtiyaç fazlası gümüşü ülke dışına ihraç etmiştir.¹⁸⁰

İbn Battûta’nın aktardığına göre Anadolu’da Erzincan’da çıkarılan bakır madeni de meşhur olup kap kakak yapımında yaygın olarak kullanılmaktadır.¹⁸¹

XI. yüzyıl ortalarında Batı Anadolu’da Selçuk Levant ticaretinin merkezi konumunda idi. Beyliklerle ticarete büyük önem veren Venedik konsolosları bu şehre yerleşmiş, dünyanın her tarafından tüccarlar bu bölgeye gelmiştir. İtalyanlar bu pazarlardan pamuk, pirinç, buğday, safran, bal mumu, yün, kenevir, üzüm, şap, mazı ve esir temin etmekte, Denizli’de dokunan kıymetli pamuklar, Balıkesir’de dokunan kıymetli ipek kumaşlar burada satılmakta idi. İran ve Anadolu üzerinden gelen ham ipek ve ipekli kumaşlar da Büyük Menderes yoluyla Selçuk’da Batılı tüccara ulaşmakta, buna karşılık batılı tacirler de Anadolu’ya kıymetli yünlü kumaşlar ithal

¹⁷⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 414.

¹⁷⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 247.

¹⁷⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, 417. Uzunçarşılı İbn Battûta’nın bu madeni almak için tüccarın Mısır ve Şam’dan geldiklerini söylediğini iddia eder. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s. 254.

¹⁸⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 253-254.

¹⁸¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 418.

etmekteydi. Artan bu ticareti kolaylaştırmak için Balat Selçuk ve Manisa'da Türkmen beyleri tarafından Napoli paraları tipinde Latince harflerle “*gigliati*” denilen gümüş paralar bastırılmıştır. Söz konusu devirde Anadolu ile en çok ticari münasebette bulunan Avrupalılar Venedikliler, Cenevizliler, Floransa, Napoli ve Anjou devletleridir.¹⁸² Müslüman devletlerden Anadolu ile en çok ticari bağlantısı olan Suriye'de bulunan devlet ise Mısır Memlûk Devleti olarak gösterilir. Şam, Halep ve İskenderiye şehirleri Anadolu ihracat ürünlerinin ilk depoları konumundadır. Suriye ise Mısır ve Mezopotamya, Hind ve Güney Arabistan ile İran ve Orta Anadolu arasında vasıta olan memleketler olarak görülmüştür.¹⁸³

e. Ulaşım

İbn Battûta'nın aktardıklarından XIV. asırda Anadolu'da söz konusu devirde bireylerin kara üzerindeki ana ulaşım aracının at olduğu anlaşılmaktadır. Seyyah pek çok defa ata binmekten bahsetmiş,¹⁸⁴ sıradan halktan, ilim adamına, askerlerden yöneticilere kadar herkesin ulaşımında at kullandığını ifade etmiştir. Atlar söz konusu devirde o kadar kıymetlidir ki itibar sahibi devlet erkânı tarafından muhataplarına verilen değer in ifadesi olarak hediye edilmektedir. Nitekim seyyaha birçok defa hükümdarlar tarafından at hediye edilmiştir.¹⁸⁵

İbn Battûta'nın İznik'te atı hastalanınca buradaki ikametini kırk gün kadar uzatması söz konusu devirde iyi atlara ne kadar çok değer verildiğini gösteren bir örnektir.¹⁸⁶ Anadolu'da atlar değerli oldukları için aynı zamanda hırsızlığı da yapılan hayvanlardır.¹⁸⁷ Öte yandan Birgi'de yaylada konakladıkları bir gece şiddetli soğuk sebebiyle atının telef olması seyyahı üzmüştür.¹⁸⁸

Seyyahın yolculuğu sırasında başına atlarla ilgili bazı ilginç hadiseler de gelmiştir. Manisa'da bayram namazından sonra atlarını sulamaya gönderdiğinde seyyahın kölesi yol arkadaşının kölesiyle birlikte firar etmiş, firarileri bulmak için

¹⁸² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 254-255.

¹⁸³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 255.

¹⁸⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 402,407,414,416,420,425,431,440,441.

¹⁸⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 410,415,416,417,424.

¹⁸⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 431.

¹⁸⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 427.

¹⁸⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 420.

hükümdar seferber olup adam görevlendirmişse de kaçaklar atlarla birlikte ancak ertesi gün bulunabilmiştir.¹⁸⁹

İbn Battûta'dan öğrendiğimiz bir diğer bilgi ulaşımında güvenliği sağlamak için yolcuların yanına atlı muhafızların verilmesidir.¹⁹⁰ Yolculara atlı muhafızlar eşlik etmekte ve onları belli bölgelerden geçerken korumaktadır. Atlar bu coğrafyada hayatın o kadar içindedirler ki bazen de hayat kurtarmaktadırlar. İbn Battûta Mudurnu civarında zorlu kış şartlarında iyi bir ata sahip olmanın ne derece önemli olduğunu gösteren bir olay yaşamıştır. Yoğun kar yağışı ve tipi nedeniyle yollar kapanınca nereye yöneleceğini bilmez bir halde iken; *“Benim atım gayet güçlü ve yörük olduğundan onun sırtında kendimi rahat hissettim, kendi kendime: ‘Ben kurtulursam arkadaşlarımı da kurtarabilirim!’ dedim. Dostlarımı Allah'a ısmarlayıp sürdüm bineğimi.”* diyerek yola koyulmuştur. Gerçekten de bir süre sonra güçlü atı sayesinde yerleşim yerlerine ulaşarak hem kendisini hem de arkadaşlarını kurtarmıştır.¹⁹¹ Başlı başına bu örnek bile ulaşımında ve insan hayatında atların ne derece hayati bir rolü olduğunu göstermektedir.

Yine seyyahtan öğrendiğimize göre kendilerine itibar gösterilen bazı ilim sahipleri ulaşımında iyi tımar edilmiş katır da kullanılabilmektedir.¹⁹² Özellikle uzun yolculuklarda kişilerin ulaşımında deniz yolu pek çok avantaj sağlamakta fakat beraberinde de riskler barındırmaktadır. Nitekim İbn Battûta Anadolu'dan ayrılışını; *“Deniz yoluyla Kırem'e (Kırım) gitme imkânı doğsun diye bu şehirde (Sinop) kırk gün kadar kaldık. Sonunda bir Rumun gemisini kiralayabildik ama uygun rüzgârı bulmak için onbir gün daha eğleştik ve nihayet denize açıldık. Üçüncü gün denizin tam ortasında müthiş bir fırtına bastırdı, ölümle burun buruna geldik.”*¹⁹³ şeklinde anlatır. Gemileri karaya oturan seyyah ölümünden zor kurtulmuştur.

Üç yanı denizlerle çevrili olan Anadolu'da özellikle ülkeler arası ticarete doğal olarak deniz yolları da yoğun olarak kullanılmıştır. Nitekim seyyah Anadolu'ya *Martelmin* adlı bir Cenevizlinin Lazkiye limanından bindiği *“korkora”* tipi ticaret

¹⁸⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 426-427.

¹⁹⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 433.

¹⁹¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 434.

¹⁹² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 419.

¹⁹³ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 462.

gemisiyle gelmiştir.¹⁹⁴ Detaylarını daha önce ilgili bölümde verdiğimiz üzere Anadolu’da yetişen pek çok ürün gemiler vasıtasıyla uzak ülkelere ihraç edilmiş, ihtiyaç duyulan ürünler de ithal edilmiştir. Gemilerle yapılan ticarete hububat, meyve ve diğer ziraî ürünler konu olduğu gibi, değerli madenler, kereste gibi ağır tonajlı ürünler de gemilerle taşınmıştır. Ticareti kolaylaştıran gemiler orta çağda toplumların birbirleri ile daha kolay ilişki kurmalarını sağlamış, kültürlerin yakınlaşmasına da zemin hazırlamıştır.

Ticaretin yanında gemilerin savaşlarda da önemli olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu devirde gemiler deniz savaşlarının en etkin araçları konumundaydı. İyi bir donanmaya sahip olan ülkeler hızla güçlenmekteydi. Seyyahın kendisine anlatılanlardan aktardığına göre küffar donanması Sinop’a baskın yaptığında, demir bir burguyla suya dalan Gazi Çelebi düşman teknelerinin diplerini tek tek delmiş ve o hengâmede bütün gemiler suya batmış, şehir işgal edilmekten kurtulmuştur.¹⁹⁵

Anadolu’da ulaşımın bir diğer şekli ise göl ve nehirler üzerinde tekne ve sallarla yapılan ulaşım. Nitekim İbn Battûta Eğridir’den bahsederken; *“Orada suyu tatlı bir göl bulunuyor. Bu gölde dolaşan teknelerle iki günde Akşehir, Beyşehir gibi köy ve kasabalara gitmek mümkündür.”*¹⁹⁶ ifadesini kullanmaktadır.

Geyve yakınlarında Sakarya nehri kıyısına geldiklerinde seyyah ve beraberindekiler su üzerindeki ulaşımın her zaman çok kolay olmadığını gösteren olay yaşamışlardır. *“Deli bir nehir”* dediği Sakarya’nın adının cehenneme nispet edilerek verildiğini söyleyen seyyah, burada nehri geçmeye çalışan bir kadının başına gelenlerden oldukça korkmuştur. Bu korku o derece güçlüdür ki İbn Battûta nehirden Allah’a sığınarak; *“Allah korusun bizi ondan! Kadın ırmağı geçmeye başladı. Tam ortada hayvanın ayağı sürçtü; az kalsın sulara gömülecekti, hizmetçiler kurtarmaya çalıştılar. Ama nehir azgındı; aldı, götürdü her ikisini. Irmak kenarında bir grup insan derhal atladılar suya, hatunu kurtardılar. Kadının bu dünyadan göçmesine ramak kalmıştı, hizmetkari bulduklarında o çoktan ruhunu teslim etmişti.”* şeklinde anlatmıştır. Seyyah ve beraberindekiler daha aşağıdaki halatlarla birbirine bağlanmış, dört odundan ibaret olan nehir salını bulmuş, salın üzerine hayvanların semerlerini ve

¹⁹⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 400.

¹⁹⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 443.

¹⁹⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 406.

eşyalarını koymuşlardı. Bu şekilde insanlar salın üstünde, hayvanlar ise yüzerek nehri geçmişlerdi.¹⁹⁷

İbn Battû'ta'nın aktardıklarından anladığımıza göre söz konusu devirde gerek bireylerin gerekse ticari malların ulaşımında kara yolunda etkin olarak atlar kullanılırken, özellikle ülkeler arası ulaşım ve ticarete deniz ulaşımında gemilerden yaygın olarak yararlanılmıştır. Bu devirde ulaşım iklimin oldukça belirleyici olduğunu söylememiz mümkün gözükmemektedir. Coğrafi şartlar da aynı şekilde ulaşım üzerinde etkileyici unsurlar arasındadır. Zor şartlara rağmen oldukça hareketli ve yoğun bir ulaşım faaliyetinden bahsedebilmemiz söz konusudur.

2. Anadolu Şehirlerinde Bazı Meslekler ve Meslek Birlikleri

a. Meslek Birliği Olarak Âhîlik

İbn Battûta âhîleri tanıtırken işe “ahıyye” kelimesinin anlamından başlayarak, bu kelimenin Arapça (kardeş) anlamına gelen “ah” kelimesine müttekellim ya'sı eklenerek “ahi” (kardeşim) şekline geldiğini¹⁹⁸ söyler. Seyyaha göre âhîler Anadolu'ya yerleşmiş, Türkmenlerin yaşadığı köy, kasaba, şehir vb. her yerde teşkilatlanmışlardır. Âhîler bulundukları yere gelen yabancıları misafir eder, onlarla ilgilenir, yiyeceklerini ve konaklayacakları yeri sağlar, onları eşkiyalardan ve vurgunculardan kurtarır, haydutlara katılanları temizler. Bu gibi konularda o kadar iyidirler ki dünyada eşine rastlanmaz.

İbn Battûta, âhî'nin “*sanatının ve zanaatının erbabını toplayan ve işi olmayan genç bekarları bir araya getiren adam*” olduğunu belirtir.¹⁹⁹ Ona göre âhîler Anadolu'da henüz evlenmemiş olan sanat ve meslek sahibi gençlerden seçilmiş kendisine reislik payesi verilmiş önder kişilerdir ve bu kişinin yönetimindeki topluluğun temsil ettiği harekete de “Fütüvvet” denilir. Buna göre, önder olan şahıs bir tekke inşa ettirerek gerekli halı, kilim, kandil vb. eşyalarla orayı donatır. Onun

¹⁹⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 431-432.

¹⁹⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 403.

¹⁹⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 404.

arkadaşları da işlerini sağlayacak parayı kazanmak gayesiyle gün boyu çalışırlar. İkinci namazının ardından bütün kazandıkları parayı hep birlikte başkanlarına getirirler. Bu para ile tekkenin beraber yaşamak için zorunlu olan yiyecek, içecek, meyve vb. her türlü ihtiyacı giderilir. Daha önce ilgili bölümde de değindiğimiz üzere, o beldeye gelen misafirler tekkede misafir edilir ve ayrılıncaya kadar her türlü ihtiyacı karşılanır. Akşam olduğunda bir araya gelen yiğitler (fityan) beraber yemek yer, ibâdet eder, raks ederler. Seyyah, Şiraz ve İsfahan ahalisinin davranışlarının ahileri biraz andırmakla birlikte yolculara daha fazla ilgi ve saygı gösteren Anadolu âhîlerinden daha ahlaklı ve erdemlisini dünyada görmediğini belirtir.

İbn Battûta'nın bu anlattıklarından öğrendiğimize göre XIV. yüzyılda Anadolu'da "Ahilik" ile "Fütüvvet" âdeti iç içe geçmiş kavramlardır. Nitekim fütüvvetin adabının yüzyıllar boyunca Anadolu Türk halkının karakterini belirlediği iddia edilmiştir. Seyyahın kastedtiği fütüvvetin "*sanat ve zenaat alanındaki cömertlik ve yüksek insanlığı*" ifade ettiği belirtilmiştir.²⁰⁰ Fütüvvet sahiplerini "âhî" (kardeşim) olarak çağıran Türk âhîler sanat ve mesleklerini gündüz boyunca icra etmekte, fazlasını güçsüzlere, zayıflara ve misafirlere harcamaktadırlar. Onlar bu sebeple "*sanat cömertleri ve meslek yiğitleri*" olarak görülmüşlerdir.²⁰¹

Görüleceği üzere Âhîlerin en temel özelliği meslek sahibi olmalarıdır.²⁰² Nitekim Antalya ziyaretinin ikinci gününde kendilerini davet etmeye gelen fityan denilen âhî gençlerinden birini İbn Battûta yoksula benzetince, onun derici tayfasının ustalarından cömertliğiyle tanınmış biri olduğunu ve kendisine bağlı iki yüz kadar meslektaşı bulunduğunu hayretle öğrenmiştir.²⁰³ Yine İbn Battûta'dan öğrendiğimize göre Denizli'deki Âhî zaviyelerinin mensuplarının bir kısmının çarşıda farklı meslek sahibi olarak dükkânları bulunmakta veya bu ahiler ticaretle meşgul olmaktadır.²⁰⁴ Aynı şekilde Sivas'ta Âhî Ahmet bıçakçılık yapmaktadır.²⁰⁵ Ziraatle meşgul olan âhîler olduğu gibi, kumandan olan ve ilimle meşgul olanlar da mevcuttur.

²⁰⁰ İnalçık Halil, **Devlet-i 'Aliyye**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 40.

²⁰¹ Muallim Cevdet, **a.g.e.**, s. 31-32.

²⁰² Mehmet Şeker, **a.g.e.**, s. 72.

²⁰³ İbn Battûta, **a.g.e.**, 404-405. İbn Battûta'ya göre Anadolu âhiliği'ni inceleyen Mehmet Şeker eserinde bu şehrin Antalya değil, Alanya olduğunu belirtir. Bkz. Mehmet Şeker, **İbn Battûta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal-Kültürel ve İktisadî Hayatı İle Ahilik**, s. 72.

²⁰⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 409.

²⁰⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 416.

Âhîler meslek erbabından oluşmakta, bir nevi meslek birliği olan bu teşkilat mensupları sadece iş hayatını değil bütün içtimâî hayatlarını birlikte geçirmektedirler. Ahilik pek çok fonksiyonu bulunan bir kurum olmakla birlikte gerek kuruluş şekli gerekse işleyişi itibari ile her şeyden önce aynı meslek mensuplarının bir araya gelerek hayatı paylaştığı bir “meslek birliği”dir. XIV. yüzyıldan sonra ahîlerin “organize esnaf birlikleri” haline geldiği ve daha çok iktisadî faaliyetleri ile dikkat çektiği belirtilir.²⁰⁶ Nitekim âhîliğin Murad Hüdavendigar döneminde siyasi sebeplerle yasaklanmasına rağmen, tamamen yok olmayarak esnaf teşkilatında yaşamakta olan zihniyetini bedesten ve loncalarda, tezgâh ve dükkanlarda devam ettirdiği, Tanzimat’a kadar sanatkâr zümrelerinin işlerini fütüvvet nizamnamesiyle yürüttüğü iddia edilmiştir.²⁰⁷

İbn Battûta’nın ahiler hakkında verdiği bilgilerin “görgüye dayanan” ilk gözlemleri barındırdığı, “hem orijinal hem de oldukça fazla” olmaları sebebiyle önemli kabul edilmektedir.²⁰⁸ Bu bilgilerin ahiliğin oluştuğu dönemde bir görgü şahidinin gözlemlerine dayanması sebebiyle doğruya en yakın bilgiler olduğu düşünülmektedir.

b. Meslek Birlikleri

İbn Battûta, Anadolu’nun uğradığı her şehirde kendisini çok iyi ağırladıkları için öncelikle ahi zaviyesinin olup olmadığını sormuş,²⁰⁹ eğer varsa orada kalmak istemiştir. Âhîlerin önemli bir kısmı farklı vasıfları olmakla birlikte aynı zamanda meslek erbabıdır. Seyyahın aktardığına göre Anadolu’da; Antalya,²¹⁰ Burdur,²¹¹ Eğridir, Denizli,²¹² Peçin,²¹³ Konya,²¹⁴ Aksaray,²¹⁵ Niğde,²¹⁶ Sivas,²¹⁷ Gümüşhane,²¹⁸

²⁰⁶ Ziya Kazıcı, “Ahilik”, *DİA*, I, 541.

²⁰⁷ Muallim Cevdet, *a.g.e.*, s. 487.

²⁰⁸ Mehmet Şeker, *a.g.e.*, s. 71.

²⁰⁹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 418-433.

²¹⁰ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 405.

²¹¹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 417.

²¹² İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 409.

²¹³ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 412.

²¹⁴ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 412.

²¹⁵ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 414-415.

²¹⁶ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 415.

²¹⁷ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 416.

²¹⁸ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 417.

Kayseri,²¹⁹ Erzincan- Erzurum,²²⁰ Tire,²²¹ Manisa,²²² Balıkesir-Bursa,²²³ İznik-Gürle,²²⁴ Geyve,²²⁵ Yenice,²²⁶ Mudurnu,²²⁷ Bolu,²²⁸ Kastamonu- Sinop,²²⁹ yörelerinde pek çok âhî bulunmaktadır. Bu bilgilerden Anadolu’da ahi teşkilatının oldukça yaygın olduğu anlaşılmakla birlikte bazı kaynaklarda İbn Battûta’nın bu teşkilatın onda birinden azına şahit olduğu, gerçekte âhîlerin çok daha yaygın olduğu²³⁰ ifade edilmiştir.

c. *Seyahatnâme*’de Geçen Meslekler

İbn Battûta eseri *Seyahatnâme*’nin muhtelif yerlerinde ticari hayatın önemli unsuru olan meslek erbabı hakkında çeşitli bilgiler verir. Genelde oldukça kısa olan bu bilgiler söz konusu dönemde içtimâî ve iktisâdî hayatın detaylarını göstermesi açısından son derece kıymetlidir.

Anadolu iktisâdî hayatına dair İbn Battûta’nın en çok bahsettiği unsur tacirlerdir. Seyyah pek çok defa hem yerli,²³¹ hem de yabancı tüccarın²³² ticari faaliyetleri hakkında bilgi vermiş, bu mesleği Anadolu’da yaşayan Müslüman Türklerin yanında Hristiyan vb. diğer dini unsurların da yaptığını²³³ belirtmiştir. Tacirler yaptıkları işin gereği sürekli hareket halinde oldukları için gerek farklı toplumlar arasında gerekse aynı toplum içinde etkileşimi artırmışlardır. Özellikle uzak diyarlar arasında yapılan ticaret ile tarihi İpekyolu örneğinde olduğu gibi insanlık tarihindeki farklılıklar zenginliğe dönüşmüş, insanlar ve şehirler birbirine bağlanmıştır. Böylece farklı millet ve toplulukların mimariden sanat ve edebiyata,

²¹⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 415.

²²⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 418.

²²¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 424.

²²² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 426.

²²³ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 428.

²²⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 430.

²²⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 432.

²²⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 433.

²²⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 435.

²²⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 437.

²²⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 442.

²³⁰ Muallim Cevdet, **a.g.e.**, 485.

²³¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 412., Muallim Cevdet, **a.g.e.**, s. 31-32.

²³² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 402-414-417.

²³³ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 403.

ticaretten bilimsel ve teknolojik gelişmelere kadar birçok alanda dünya medeniyetine katkılarda bulunulmuştur.²³⁴

İbn Battûta'nın Anadolu'da var olduğundan bahsettiği bir diğer meslek erbabı “*derici*”lerdir. Antalya'da kendisini misafir etmek isteyen âhî gençlerinden birini İbn Battûta önce yoksula benzetmiş, fakat onun derici ustalarından cömertliğiyle tanınmış biri olduğunu ve kendisine bağlı iki yüz kadar meslektaş bulundğunu hayretle öğrenmiştir.²³⁵ Görüldüğü üzere dericilik ve ayakkabıcılıkla uğraşan bu ustaların sayısı Antalya'da ciddi sayılabilecek bir rakama ulaşmıştır. Bu durum âhîlerin meslek birliklerinin ne kadar yaygın ve kapsayıcı olabildiğini göstermektedir.

“*Bıçakçı*”lığın bir diğer Anadolu mesleği olduğunu İbn Battûta'dan öğreniyoruz.²³⁶ Seyyah ve beraberindekileri Sivas'a girdiklerinde bir kısmı yaya bir kısmı atlı olan kalabalık bir grup halindeki Bıçakçı Ahmed'in yoldaşları karşılamıştır.

Anadolu'da “*doktor*”luğun çok kıymetli görülen bir meslek olduğunu seyyahattan öğreniyoruz.²³⁷ Birgi'de ihtiyar bir Yahudi doktora hükümdar ve yöre halkı kendisine muhtaç olunduğu için fazla saygı göstermekte, o bir meclise girdiğinde ayağa kalkarak hürmet gösterilmektedir. Bu duruma ve Yahudi birinin Kur'an okuyanlardan daha yukarıda bir mevkide oturmasına kızan İbn Battûta sesini yükseltince Hükümdar bile bu davranışı karşısında hayret etmiştir. Bu bilgi doktorluğun o dönemde az bulunan bir meslek olduğunu, insanların doktora muhtaç oldukları için onlara saygıda kusur etmediklerini göstermesi açısından ilginçtir.

İbn Battûta, Anadolu halkının geneli Arapça bilmediği için seyahati sırasında zaman zaman “*tercüman*” ihtiyacı hissetmiştir. Nitekim İznik'teki uzunca ikametinin ardından şehirden ayrılırken yanında Türkçe'yi düzgün konuşan kimse olmadan tercümansız yola çıkmaktan endişelenmiş gözükmektedir.²³⁸ Yine İbn Battûta'nın yolculukları sırasında kılavuz kullandığını belirtmesi²³⁹ Anadolu'nun bir başka mesleği hakkında bize bilgi vermektedir. Buna göre şahıs ve kervanlar ücret karşılığında gerek yol emniyetini sağlamak gerekse doğru yolu bulmak için “*kılavuz*”

²³⁴ Mehmet Bulut, **Tarihi İpekyolu'nun Kuzey Anadolu Güzergahı**, İZU Yayınları, İstanbul 2014, s. 1.

²³⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 404-405.

²³⁶ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 416.

²³⁷ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 423.

²³⁸ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 431.

²³⁹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 433-434.

kiralamaktaydı. Bu şahıslar hizmetleri karşılığında ücret almakta, bazen de seyyahın Mudurnu yolunda başına geldiği üzere hak ettiklerinin üstünde para talep etmekteydi. Yine seyyahın masraflar için verdikleri paranın bir kısmını kendisine ayıran bu kılavuzu “*tefeci*”ye benzetmesi bu devirde var olan bir başka meslek hakkında ipuçları vermektedir. Aslında kendisi zengin olan ve çevre halkından birçoğunu borçlandırmış bu adam, seyyahın tabiri ile “*neredeyse tefeci*”dir.²⁴⁰

Bir diğer Anadolu mesleği ise “*helvacı*”lıktır. Nitekim İbn Battûta, Mevlâna ile bir helvacının karşılaşmasını anlatır ve Mevlana’nın medreseden çıkıp giden helvacının ardından koşup gittiğini talebelerinin şeyhlerine ne olduğunu araştırdıklarını ama nereye gittiğini hiç öğrenemediklerini hikâye tadında okuyucularına aktarır.²⁴¹

İbn Battûta’nın Birgi’de başına gelen bir diğer ilginç olaydan “*taşçılık*” mesleğinin Anadolu’daki yaygın mesleklerden biri olduğu anlaşılmaktadır.²⁴² Birgi’de hükümdar seyyaha hiç gökten düşen taş görüp görmediğini sormuş, İbn Battûta ne gördüğünü ne de işittiğini söyleyince hükümdar şehrin dışına düşen simsiyah, sert ve cilalı gibi gözüken bir kayayı huzura getirmiştir. Yaklaşık bir kantar ağırlığındaki bu taş hükümdarın emriyle dört “*taş ustası*” vurmaya başlamış, herkes demir balyozlarla dörder defa vurduğu halde hiçbir şey olmadığı görülmüştür. Bunun üzerine hükümdar taşın götürülüp yerine konulmasını emretmiştir.

Yine İbn Battûta’nın aktardıklarından öğrendiğimize göre “*askerlik*” insanların geçimlerini sağladıkları yaygın mesleklerden biridir ve hükümdarların gücü sahip oldukları askerlerle ölçülür.²⁴³ Bir diğer meslek ise Anadolu zaviyelerini aydınlatan “*beysus*” denilen üçayaklı bakır şamdanın bakımıyla vazifeli olan “*çerağci*”liktir. Bu şamdanın baş tarafına bakırdan yapılmış cam gibi parlak ve ince bir kandil yeri açılmıştır. Ortasında fitilin çıkması için bir boru yer alır. Bu küçük tüp, süzölmüş saf içyağıyla dolu haldedir, hemen yanı başında yine yağ dolu bakır kaplar ve fitili düzeltmek için bir de makas bulunur. Çerağci bu şamdanın işlerini görerek ortamın devamlı aydınlık kalmasını sağlar.

²⁴⁰ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 436.

²⁴¹ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 413.

²⁴² İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 423.

²⁴³ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 402,410,411,426,430,443.

Bir eğitim görevlisi olan “*Müderri*s” Anadolu zaviyelerinin önemli unsurları arasında yer alır.²⁴⁴ Zaman zaman müderrislere gösterilen ilgi oldukça yüksek olmuş, hükümdarlarla kıyaslanacak seviyelere ulaşmıştır. Bu durum ilme ve ilim erbabına verilen değeri göstermektedir.

Günümüzde hakimlik ile eşleştirilebilecek olan “*kadılık*” bölgenin hukuk otoritesi olmakla birlikte aynı zamanda dinen ve ilmen saygı duyulan insanıdır.²⁴⁵ İbn Battûta seyahati esnasında daha kolay diyalog kurduğu kadıların misafiri olmuştur.

²⁴⁴ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 413,419,421,422,423,424,438,439 Ayrıntılı bilgi için Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 3. Baskı, 1988, s. 55-80.

²⁴⁵ İbn Battûta, **a.g.e.**, s. 402, 409,412,416,419,422,428,438,440,443. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı**, Ankara, 3. Baskı, 1988, s. 83-126.

SONUÇ

İslam dünyasının en önemli seyyahlarından biri olarak kabul edilen İbn Battûta, XIV. yüzyılda dünyanın pek çok bölgesine yaptığı seyahatleri sırasında 1333 yılında Anadolu topraklarına da uğramış ve izlenimlerini *Rihle (Seyahatnâme)* adını verdiği eserinde kaleme almıştır. Söz konusu dönemin zorlu şartları altında gerçekleşen bu seyahatte İbn Battûta Anadolu'nun önde gelen bey, sultan, kadı, müderris, kumandan vb. pek çok ismi ile tanışmış, bölgede yaşayan halkla yakın temasta bulunmuş, onların siyâsî, dinî, ahlakî, ilmî, içtimâî ve iktisâdî hayatları hakkında değerli bilgiler vermiştir. Benzer kaynakların çok az olması sebebiyle söz konusu dönemi doğru bir şekilde anlayabilmemiz için oldukça kıymetli olan bu bilgiler arasında Anadolu'nun fiziki ve coğrafi yapısı, iklim şartları, şehirlerin konumları, mimârî özellikleri, üretim alanları, toplumun etnik yapısı, inanç, örf, âdet ve gelenekleri, bireylerin meslekleri, günlük hayatları, yaşayış biçimleri, yeme içme alışkanlıkları, konuştukları dil, vb. pek çok unsur yer almaktadır.

İbn Battûta'nın bizlerle paylaştığı bu bilgiler ışığında Anadolu şehirlerindeki siyâsî, dinî, ilmî, içtimâî ve iktisâdî hayatı değerlendirdiğimizde ortaya çıkan sonuçlar son derece dikkat çekicidir. Anadolu halkı ve yöneticileri ile birebir ilişki kurarak elde edilen bu tecrübeler yaşanmış olaylara dayandıkları için benzersiz kıymete sahiptir.

Seyyahın aktardığına göre Anadolu'da söz konusu dönemde tarım ve hayvancılığa dayalı üretim yapılmakta, ticari faaliyetler yürütülmekte, halk temel ihtiyaçlarını kolaylıkla karşılayabilmektedir. Nitekim İbn Battûta'nın Anadolu şehir ve köylerini “*mâmur ve bakımlı*” görmesi dikkat çeken bir husustur. Öyle ki bazı bölgelerde tarım için özel sulama sistemleri geliştirilmiş, hatta bazı şehirlerde suyun evlere kadar dağıtımını sağlayan tesisatlar kurulmuştur.

İbn Battûta'nın verdiği bilgilerden anlaşıldığı üzere, Anadolu halkının günlük hayatında dini uygulamaların önemli bir yeri vardır. Anadolu halkı namaz konusunda da oldukça hassas gözükmekte, özellikle cemaatle namaz kılmaya riayet etmektedir. Bazı Anadolu beylerinin Cuma namazını âdeta bir devlet töreni şeklinde kılması, iyi birer Müslüman olarak ibâdete önem verdiklerini göstermekle birlikte, halk nezdindeki itibar ve meşruiyetlerini artırma gayretinde olduklarını da düşündürmektedir.

Seyahati sırasında pek çok defa tekke, zaviye ve dergâha uğrayan seyyah dönemin dinî hayatının tasavvufî yapılar tarafından şekillendirildiğini gösteren muhtelif bilgiler vermiştir. Bu bilgilerden anladığımız üzere tarikatlerin bazıları en ücra noktalara kadar yayılmış, kendi teşkilatlarını kurmuş, kurumlarını oluşturmuş ve kendi geleneklerini topluma kabul ettirmiştir. Dinî hayatın bir diğer önemli unsuru da hiç şüphesiz Âhîlik teşkilatıdır. Bir yönüyle meslek birliği olarak görülebilecek bu yapı aynı zamanda yörenin içtimâî ve dinî hayatını şekillendirmektedir. Yine İbn Battûta'dan öğrendiğimize göre Kur'an-ı Kerîm okumak ve dinlemek âdeti günlük hayatın bir parçasıdır. Dönemin içtimâî ve dinî hayatı ile ilgili dikkat çekici bir diğer husus ise söz konusu dönemde var olan bazı uygulamaların günümüzde de benzer şekillerde devam etmesidir.

Seyyahtan öğrendiğimize göre Anadolu'da bu devirde eğitim ve öğretim ücretsiz olup, gönüllü katılım gerçekleşmektedir. Oldukça güçlü bir ilim geleneği mevcut olup neredeyse küçük beldelede bile medreseler bulunmakta, yöneticiler ve halk ilim adamlarına çok büyük saygı göstermektedir. Bazı ilim adamlarının yaşadığı hayat standardı ve gördüğü itibar hükümdarlarla kıyaslanacak ölçüde yüksektir.

İbn Battûta'nın seyahati sırasında Anadolu'da gittiği her şehirde büyük bir hüsni kabul ile karşılandığını, kendisine hediyeler verildiğini, ikramlarda bulunulduğunu görmekteyiz. Seyyahın Anadolu coğrafyası ve halkı hakkındaki güzel intibalarının altında kendisine gösterilen ilgi ve alâkanın fazlalığı, yapılan ikramların bolluğu ve verilen hediyelerin çokluğu yatmakla birlikte, bölge insanının ahlâkının güzelliğinden de etkilendiği görülmektedir.

Seyyahın aktardığı bilgilerden en ilgi çekici olanlardan birisi de Anadolu beyleri arasında ciddi bir rekabetin varlığıdır. Bu rekabet duygusu o kadar güçlüdür ki herhangi bir bey kendi koruması altındaki ilim adamı komşu beyden hediye kabul etmesine bile tepki göstermektedir.

Anlaşıldığı üzere İbn Battûta'nın *Seyahatnâme*'si XIV. yüzyılda Anadolu şehirlerindeki siyâsî, dinî, ilmî, içtimâî ve iktisâdî hayatı bizlere aktaran çok değerli bilgileri ihtiva etmekte, Anadolu ve Türk tarihini inceleyen araştırmacılara oldukça kıymetli ayrıntılar sunmaktadır. Üzerinde yaşadığımız topraklarda Türklerin nasıl yerleşip güçlendiğini anlayabilmemiz için söz konusu tarihler iyi incelenmesi gereken bir dönemdir.

KAYNAKÇA

- Adıvar,
Adnan: (1982). **Osmanlı Türklerinde İlim**, 4. Baskı, İstanbul, Remzi Yayınları.
- Akkurt, Hale: (2011). **İbn Battûta Seyahatnâmesinde Yeralan Mimârî Eserler, (Yüksek Lisans Tezi)**, Sakarya, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alptekin,
Coşkun: “Artuklular”, **DİA**, III, 418-419.
- Aşçı, Bahar: (2013). “Medeniyetler İçin Coğrafya’nın Önemi ve Bereketli Hilal”, **21. YÜZYIL**, Sayı: 54, 41-45.
- Aşık
Paşazâde: (2003). **Osmanoğulları'nın Tarihi**, Haz: Kemal Yavuz-M. A. Yekta Saraç, İstanbul, K Kitaplığı Yayınları.
- Aycan, İrfan: (2000). “*Geçmişten Günümüze Tarih Boyunca Gerede*”, **Geçmişten Geleceğe Gerede**, Gerede Belediyesi Yayınları, 11-16.
- Aydın,
Mehmet Âkif: “Köle”, **DİA**, XXVI, 237-246.
- Aykut, Sait: (2000). “Tancalı İbn Battûta ve Seyahatnâmesi”, **İbn Battûta Seyahatnâmesi**, Yapı Kredi Yayınları, C: I, XXI-LXI.
- : “İbn Battûta”, **DİA**., XIX, 361-368.
- Babinger,
Franz-
Köprülü,
Mehmet Fuad: (1996). **Anadolu'da İslâmiyet**, Çev: Ragıp Hulusi, İstanbul, İnsan Yayınları.
- Başkan,
Yahya: (2017). “Karaman Oğulları Beyliği”, **Anadolu Beylikleri El Kitabı**, Grafiker Yayınları, 279-300.

Baykara, “Denizli”, **DİA**, IX, 155-159.
Tuncer:

-----: “İnançoğulları”, **DİA**, XXII, 263-264.

Bozkurt, Nebi: “Medrese”, **DİA**, XXVIII, 323-327.

-----: “Kandil”, **DİA**, XXIV, 299-300.

Budak, (2015). **Seyahatnâmelere Göre Ortaçağ’da Batı Anadolu,**
Muhammed (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa, Celal Bayar
Ali: Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Buzpınar, Şit “Nakîbüleşraf”, **DİA**, XXXII, 322-324.
Tufan:

Cârim, Fuat: (1966). **Marko Polo ve İbn Battûta**, İstanbul, İstanbul Matbaası
Yay., Nuruosmaniye.

Cevdet, (2008). **İslam Fütüvveti ve Türk Âhîliği İbn Battûta’ya Zeyl**,
Muallim: İstanbul, İşaret Yayınları.

Ceyhan, “Şems-i Tebrîzî”, **DİA**, XXXVIII., 511-516.
Semih:

Çakmakçı, (2006). “*İbn Battûta Seyahatnâmesi’nde Türkçe Kelimeler*”,
Cevdet: **AÜİFD**, 47, Sayı:1, 159-168.

Çevik, (2015). **İbn Battûta Seyahatnâmesi**, Bilge Kültür Sanat Yay.,
Mümin: İstanbul.

Çetin, (2006). “On Dördüncü Yüzyıla Ait Anonim Hadis Kitabı Olarak
Abdûlbaki: Bilinen Türkçe Eser Üzerine”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**,
XIX, 109-123.

- Çetinoğlu,
Ferhat: **Bağımsız Gerede Beyliği**, (Derleme),
Url:
<http://www.gerede.net/Default.aspx?Sayfa=MakaleOku&moKayit=78> Erişim Tarihi: 02.02.2018
- Çınar,
Hüseyin,
Bulut,
Mehmet,
Yiğit, İlker: (2014). “Tarihi İpekyolu’nun Kuzey Anadolu Güzergahı”,
Medeniyetler Güzergahı İpekyolu, İZU Yayınları, 123-150.
- Çiftçi, Cafer: (1997). **XIV. Yüzyılda Anadolu Uc Beyliklerindeki İktisadî Hayat Üzerine Bir Araştırma, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Bursa, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dunn, Ross E.: (2004). **The Advantures of Ibn Battuta (İbn Battûta’nın Dünyası)**, Çev: Yeşim Sezdirmez, İstanbul.
- Ebü’l Fidâ: (2017). **Takvim’ül Büldan (Ebü’l Fidâ Coğrafyası)**, Çev: Ramazan Şeşen, İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2. Baskı.
- Daş, Mustafa: (2017). “Menteşe Oğulları Beyliği”, **Anadolu Beylikleri El Kitabı**, Grafiker Yayınları, 165-173.
- Durgut, Vedat: (2017). “Karasi Oğulları Beyliği”, **Anadolu Beylikleri El Kitabı**, Grafiker Yayınları, 187-199.
- Emecen,
Feridun: (2017). “Saruhan Oğulları Beyliği”, **Anadolu Beylikleri El Kitabı**, Grafiker Yayınları, 153-163.

-----: “Saruhanogulları”, **DİA**, XXVI, 170-173.

-----: “Nilüfer Hatun”, **DİA**, XXXIII, 124.

Ertuğrul,
Selda: “İsâ Bey Camii”, **DİA**, XXII, 476-479.

Erdem, İlhan: (1995). “XIII. Asrın İkinci Yarısı İle XIV. Asrın İlk Yarısı Arasında Göller Bölgesinin Siyasi, İktisadi ve Kültürel Vaziyetine Genel Bir Bakış”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, 51-63.

İbn Battûta, (2004). **Rihletü İbn Battûta (Tuhfetü’n-Nüzzâr fî-Garâi’bi’l-Ebû Abdullah Emsâr ve Acâ’ibi’l-Esfâr)**, (nşr. Abdülhâdî et-Tâzî), (Çev. A. Sait Muhammed b. Aykut), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, C. I-II.
Abdullah b. Muhammed
b. İbrâhîm el
Levâtî et-
Tâncî:

İnalcık, Halil: (2009). **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, İstanbul, Eren Yayıncılık, C.I.

-----: (2009). **Devlet-i ‘Aliyye, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları**.

İplikçioğlu,
Bülent: “Anadolu”, **DİA**, III, 109.

İpşirli,
Mehmet: “Anadolu”, **DİA**, 128.

Karadeniz,
Hasan Basri: (2011). **Osmanlılar İle Anadolu Beylikleri Arasında Psikolojik Mücadele**, İstanbul, Yeditepe Yay.

- Kafesoğlu, İbrahim: “İbn Battûta”, İstanbul, **İslam Ansiklopedisi**, V. Cilt I. Kısım, 1977, 708-711.
- Kallek, Cengiz: “Miskal”, **DİA**, XXX, 182-183.
- Kara, Mustafa: “Tekke”, **DİA**, XL, 368-370.
- Karabulut, Serdar: (2011). **İbn Battûta Seyahatnâmesi’nde Adı Geçen Çarşı ve Pazarlar, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaman, Suat: (2015). **İbn Battûta’ya Göre XIV. Yüzyılda Anadolu**, Kozmos Yayınları, İstanbul.
- Karaman, Suat: (2015). **İbn Battûta’ya Göre XIV. Yüzyıl Anadolu Kültür Hayatı, (Sonradan Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)**, Karabük, Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kayaoğlu, İsmet: (1981). “Anadolu Selçukluları Devrinde Ticari Hayat”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C:24, 359-373.
- Kazıcı, Ziya: “Ahîlik”, **DİA**, I, 540-542.
- : “Feleküddin Dündar Bey”, **DİA**, XII, 307-309.
- : “Hamidoğulları”, **DİA**, XV, 471.
- Koprıman, Kâzım Yaşar: “Baybars I”, **DİA**, V, 221-223.

Kurtuluş, Rıza: “Lur-ı Büzürg”, **DİA**, XXVII, 225-226.

Küçük, Cevdet: “Erzurum”, **DİA**, XI, 322.

Küçük, Sezai: (2015). “Mevleviyye”, **Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür**, Editör: Semih Ceyhan, İstanbul, İSAM Yayınları, 489-546.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf (2014). “İbn Kalemşah”, **Ahilik Ansiklopedisi**, c.2, Ankara, T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayınları, 18-19.

Kofoğlu, Sait: (2017). “Hamid Oğulları Beyliği”, **Anadolu Beylikleri El Kitabı**, Grafiker Yayınları, 241-255.

Köprülü, Mehmet Fuad: (1991). **Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu**, 4. Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Mete, Zekâî: “Milas”, **DİA**, XXX, 54-57.

Müneccimbaşı Ahmed b. Lutfullah: (2017). **Câmiu’d Düvel Selçuklular Tarihi I**, Haz: Ali Öngül, İstanbul, Kabalcı Yay.

Ocak, Ahmet Yaşar: “Anadolu”, **DİA**, III, 110.

Ok, Betül: (2016). **İbn Battûta Seyahatnâmesi: Sosyolojik Bir Çözümleme, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öden, Zerrin Günal: (1999). **Karesioğulları**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

-----: “Karesioğulları”, **DİA**, XXIV, 488-489.

Öngören,
Reşat: “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, **DİA**, XXIX, 441-448.

Özcan, Nuri: “Mevlevî Âyini”, **DİA**, XXIX, 464-466.

Parmaksızoğlu
, İsmet: (1971). **İbn Battûta Seyahatnâmesinden Seçmeler**, 2. Baskı, İstanbul, MEB Yayınları.

Seton Lloyd-
Rice D. Storm: (1989). Çev: Nermin Sinemoğlu, **Alanya (‘Ala’iyya)**, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Sevim, Ali: (1988). **Anadolu’nun Fethi**, İstanbul, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Sevim, Ali-
Yücel, Yaşar: (1989). **Türkiye Tarihi Fetih Selçuklu ve Beylikler Dönemi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Şakiroğlu,
Mahmut H.: “Marco Polo”, **DİA**, XXVIII, 41-43.

Şeker,
Mehmet: (1993). **İbn Battûta’ya Göre Anadolu’nun Sosyal-Kültürel ve İktisadî Hayatı İle Ahîlik**, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

-----: (2007). **Fetihlerle Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşması**, 6. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

-----: (2018). “İbn Batûta’nın Seyehatnamesinde Kastamonu’da Kùltür Hayatı ve Âhîlik”, **Anadolu’nun Fethi’nden Milli Mücadele’ye Sosyo-Kùltürel Yapısıyla Kastamonu**, Kastamonu Valiliğı.

Tahralı, Mustafa: “Rifâiyye”, **DİA**, XXXV, 99-103.

-----: (2015). “Rifâiyye”, **Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kùltür**, Editör: Semih Ceyhan, İstanbul, İSAM Yayınları, 285-336.

Tuncel, Metin: “Anadolu”, **DİA**, III, 106-107.

Tuncel, Metin: “Gümüşhane”, **DİA**, XIV, 273-276.

Turan, Osman: (1993). **Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**, 6. Baskı, İstanbul, Boğaziçi Yayınları.

-----: (1993). **Selçuklular ve İslâmiyet**, 3. Baskı, İstanbul, Boğaziçi Yayınları.

-----: (1993). **Selçuklular Târihi ve Türk İslâm Medeniyeti**, 4. Baskı, İstanbul, Boğaziçi Yayınları.

-----: (1993). **Doğı Anadolu Türk Devletleri Târihi**, 3. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

-----: (1993). **Selçuklular Zamanında Türkiye**, 3. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

Tökel, Dursun Ali: (2005). “İbn-i Battûta Seyahatnâmesi ve Evliya Çelebi Seyahatnâmesinin İstanbul Bölümüne Göre Ahiler ve Ahilik”, **I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, C:1, 885-897.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: (1988). **Osmanlı Tarihi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

-----: (1988) **Anadolu Beylikleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

-----: (1988). **Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

-----: (1988). **Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Varlık, Mustafa Çetin: (1974). **Germiyan- Oğulları Tarihi 1300-1429**, Ankara, Atatürk Üniversitesi Yayınları.

-----: “Germiyanogulları”, **DİA**, XIV, 33-35.

Waines, David: **İbn Battûta’nın Destansı Seyahati**, Çev: Ebru Kılıç, 1. Baskı, İstanbul, Alfa Basım.

Yakupoğlu, Cevdet: (2017). Candaroğulları Beyliği, **Anadolu Beylikleri El Kitabı**, Grafiker Yayınları, 425-441.

Yaşa, Recep: (2017). Artuklular, **Anadolu Beylikleri El Kitabı**, Grafiker Yayınları, 51-88.

Yıldız, Hakkı Dursun: “Abbasiler”, **DİA**, I, 750-1258.

Yıldız, Hakkı “Antakya”, **DİA**, III, 228-232.
Dursun:

-----: “Avâsım”, **DİA**, IV, 111-112.

Yücel, Yaşar: “Candaroğulları”, **DİA**, VII, 146-149.

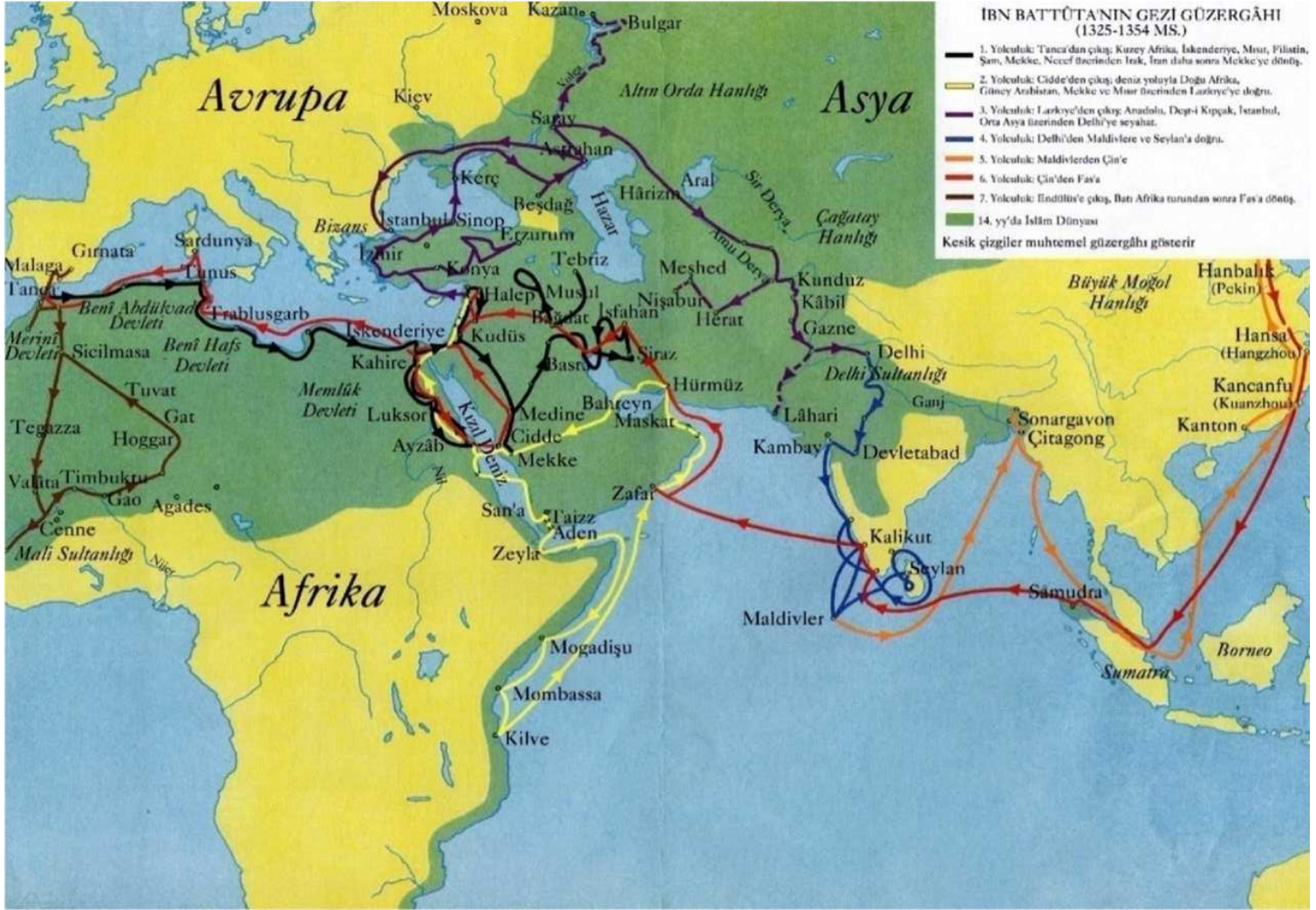
Yinanç, M. (1944). **Selçuklular Devri I Anadolu’nun Fethi**, İstanbul, İstanbul
Halil: Üniversitesi Yayınları.

Yola, Şenay: “Cerrâhiyye”, **DİA**, VII, 416-420.

Zeydan, Corci: (2015). **İslam Uygarlıkları Tarihi**, Çev. Nejdett Gök, 4. Baskı,
İstanbul, İletişim Yayınları.

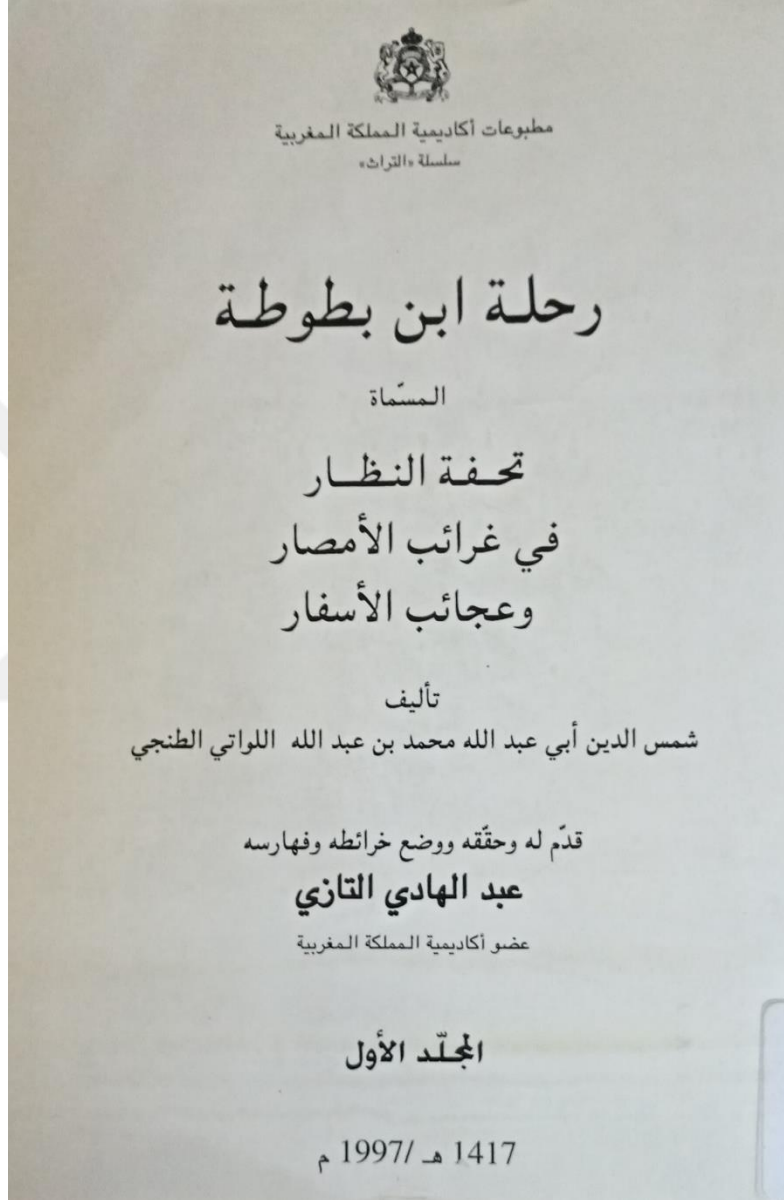
EKLER

EK 1

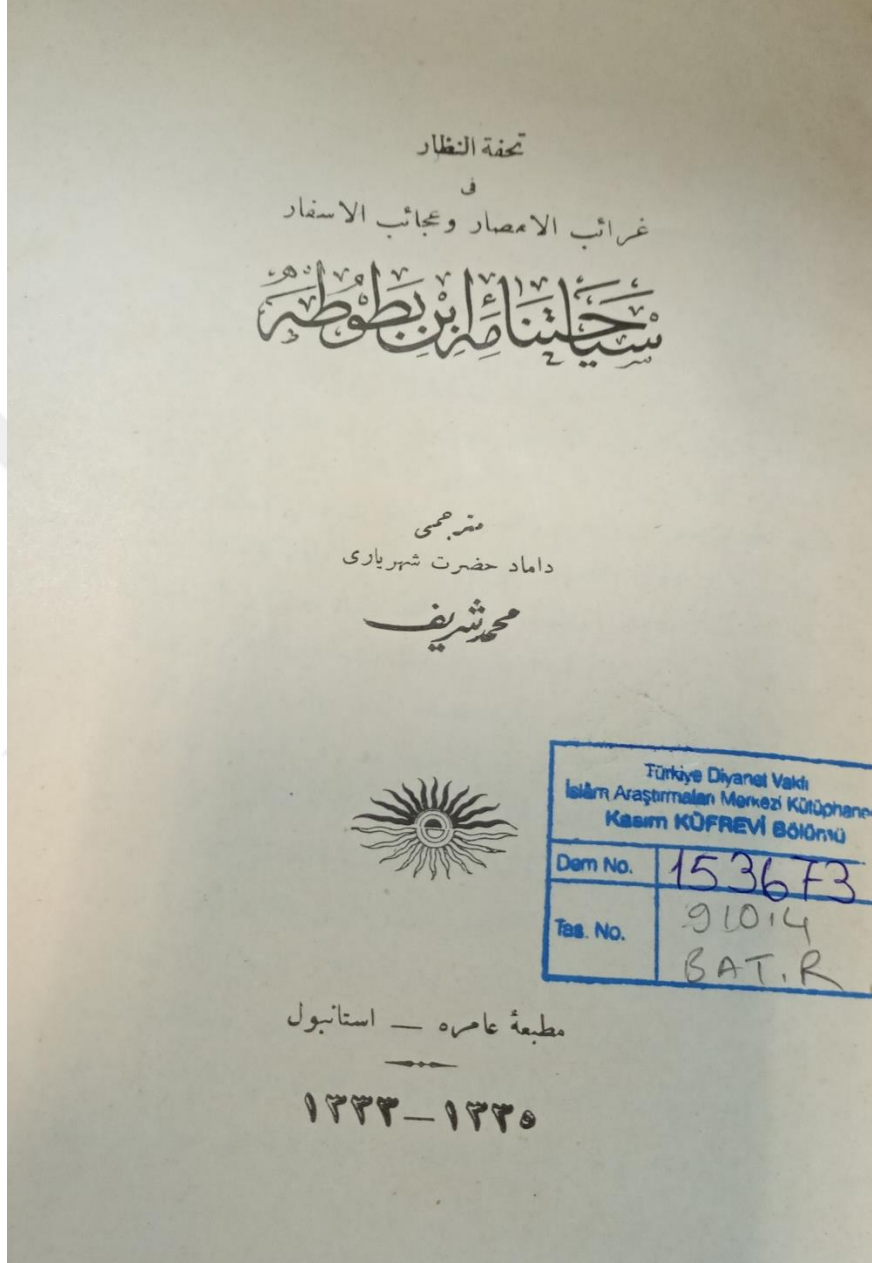
İbn Battûta'nın Seyahatleri

Kaynak: Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, İbn Battûta Seyahatnâmesi
(Çev. S. Aykut), Yapı Kredi Yay., İstanbul: 2004, II.

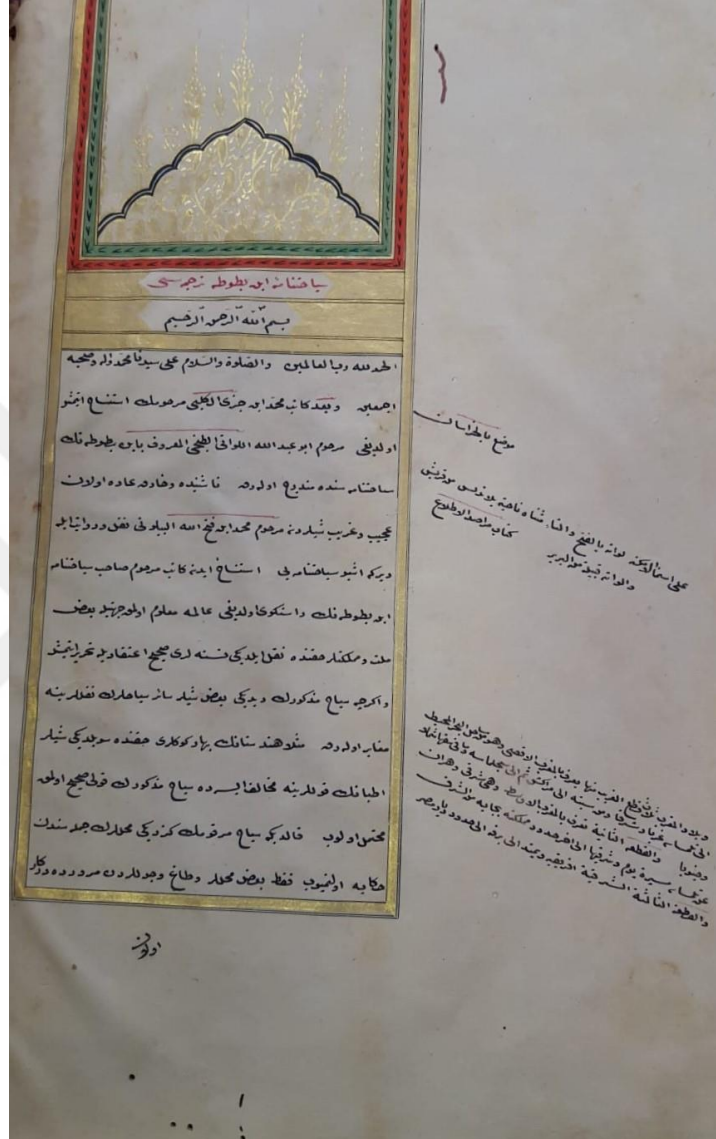

Rihletu İbn Battuta / Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed Abdullah İbn Battuta,
770/1368 ; thk. Abdülhadi Tazi. -- Rabat : Akademiyyetü'l-Memleketi'l-Mağribiyye,
1997/1417 .

EK 3

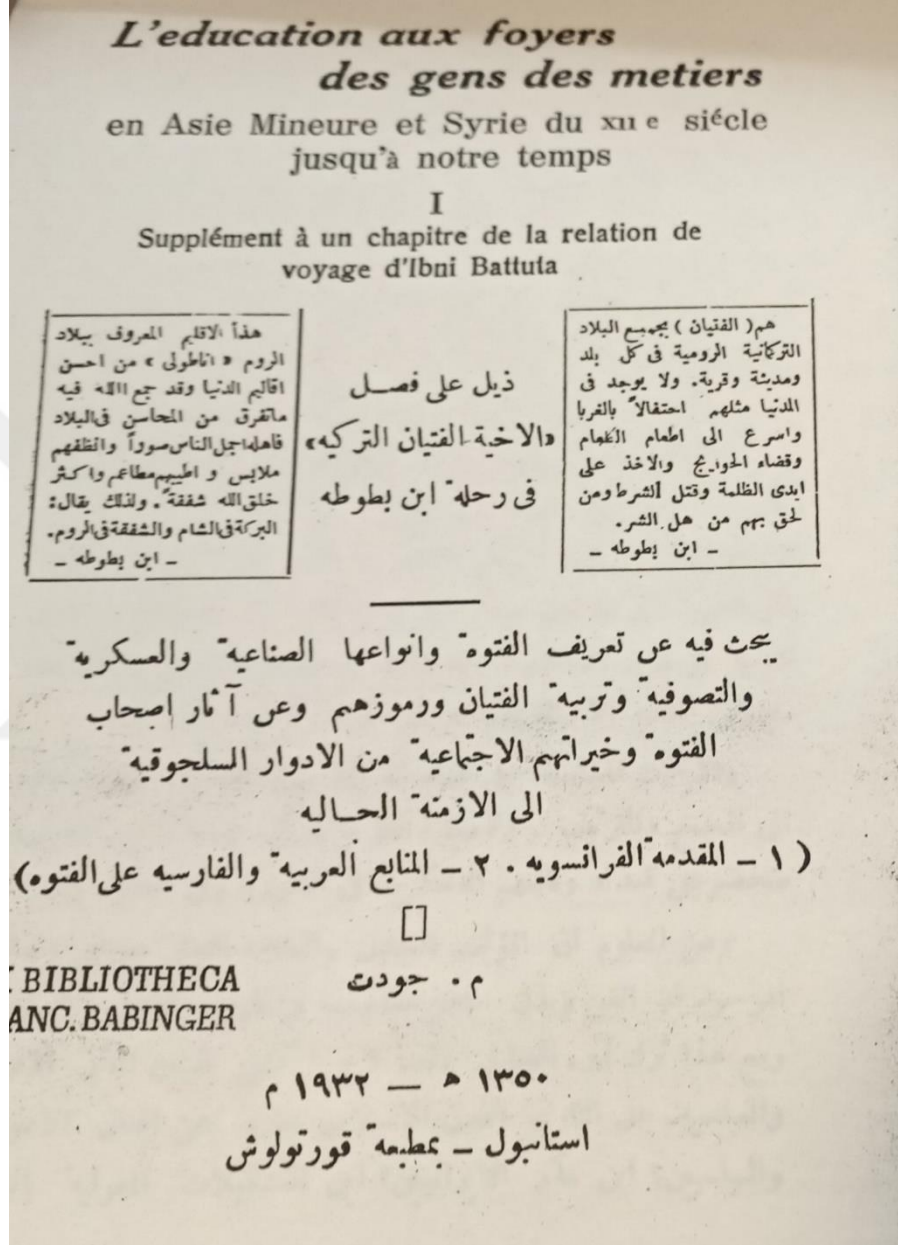

İbn Battûta' Seyahatnâmesi'nin Osmanlı Türkçesi İle İlk Neşri
Tuhfetü'n-Nüzzar Fi Garaibi'l-Emsar fi Acaibi'l-Esfar. / Ebu Abdullah Şemseddin
Muhammed b. Abdullah İbn Battuta, 770/1368 ; mütercim Mehmed Şerif Paşa,
İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333-1335.

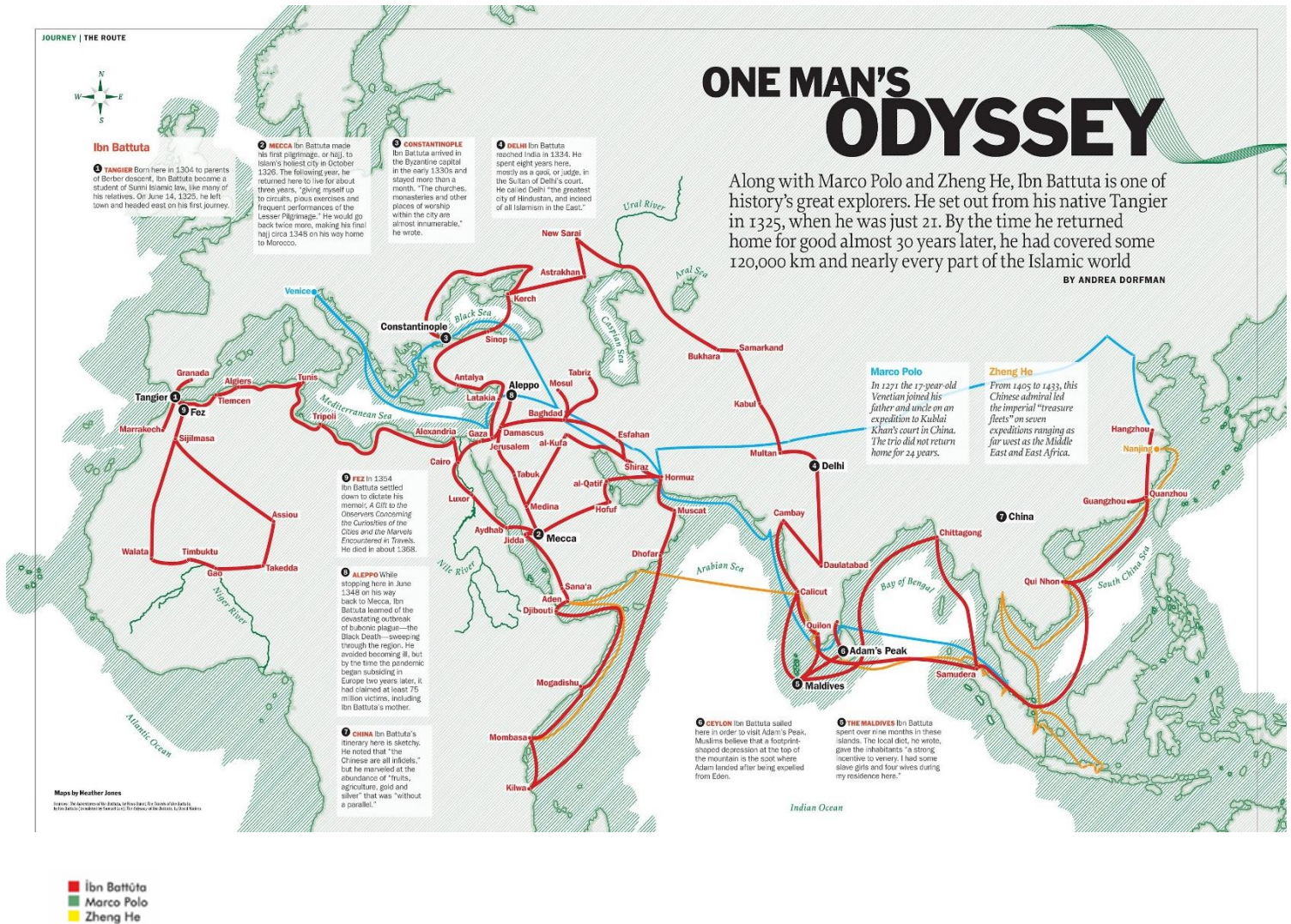

Rihle'nin 1917 yılında Maârif Nezâreti tarafından oluşturulan bir heyet tarafından yapılan tercümenin yazma nüshası.

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi/5081.

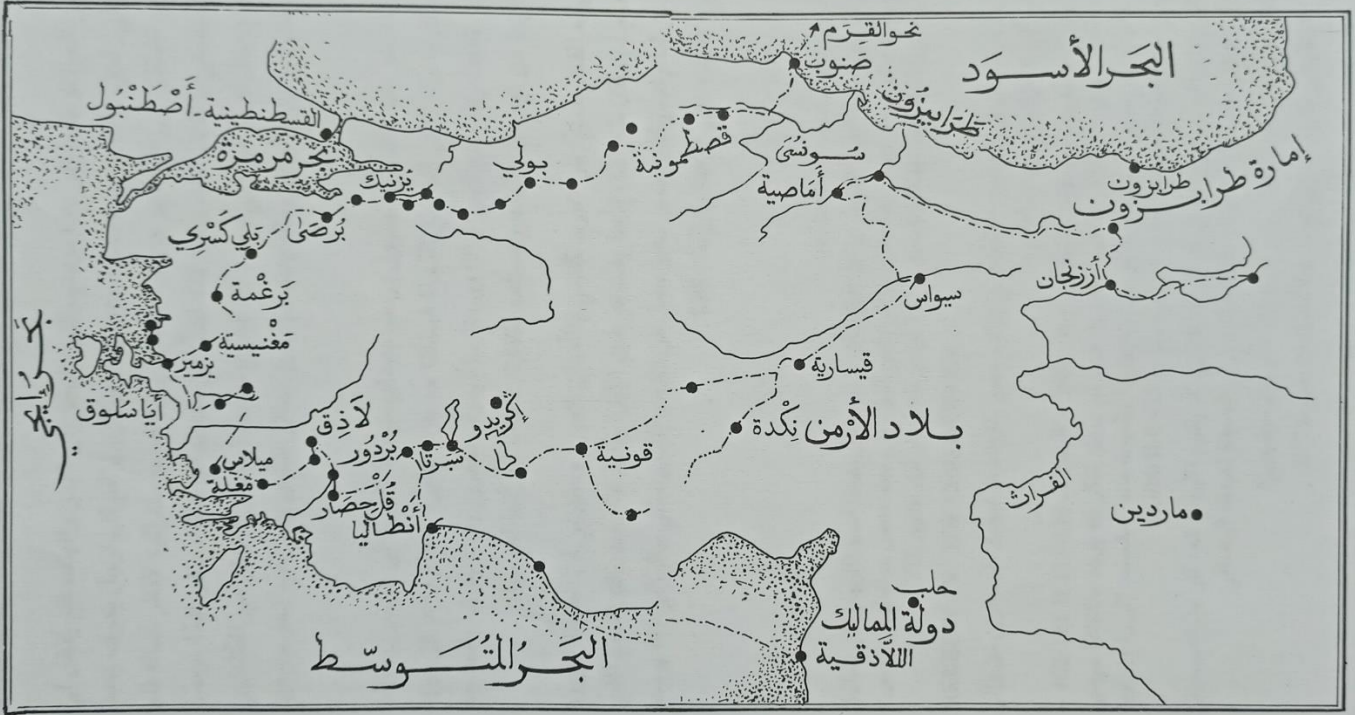
İbn Battûta' Seyahatnâmesi'nin Ahilikle İlgili Bölümüne Yazılan Zeyl
Zeyl ala fasli't-(Ehiyyetü'l-fityan) Türkiyye fi kitâbi'r-rihle li-İbn Battuta = l'Education
aux foyers des gens des metiers: en Asie Mineure et Syrie du XIIe siècle jusqu'à notre
temps I. / M. Cevdet, 1354/1935. (İstanbul: Kurtuluş Matbaası, 1932/1350).

İbn Battûta, Marco Polo ve Zeng He'nin Seyahatleri

Kaynak: <http://kurashiconcier.com/map-of-the-travels-of-ibn-battuta/d6gybjd-like-map-of-the-travels-ibn-battuta/>

خريطة آسيا الصغرى

İbn Battûta'nın Anadolu'da Uğradığı Şehirler

Kaynak: Rihletu İbn Battuta. / Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed Abdullah İbn Battuta, 770/1368 ; thk. Abdülhadi Tazi. -- Rabat : Akademiyyetü'l-Memleketi'l-Mağribiyye, 1997/1417, s. 157.

EK 8

İbn Battûta'nın Anadolu'ya ayak bastığı Alanya ve Kalesi

Kaynak: M. Altıntaş Arşivi

EK 9

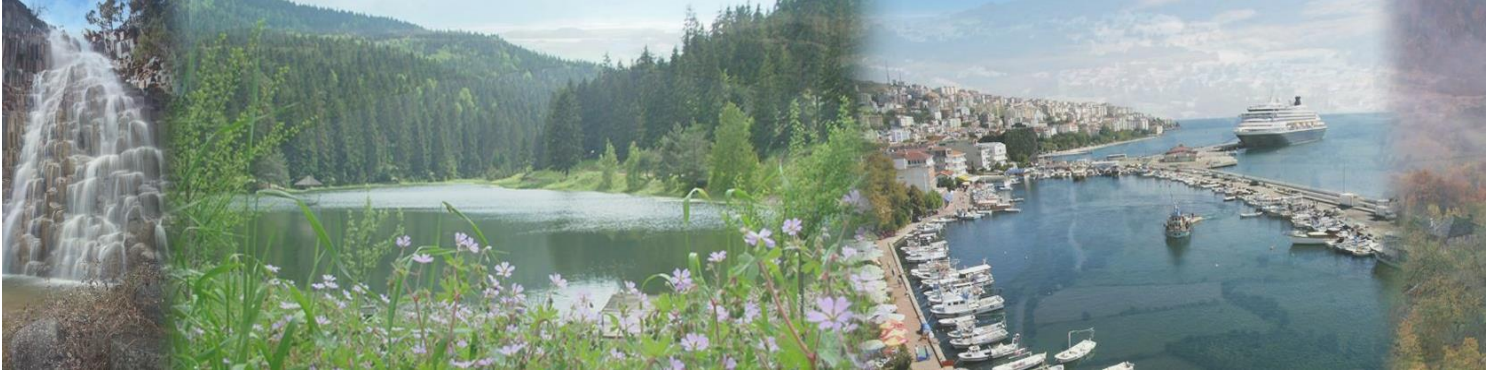

İbn Battûta'nın Egridir'de kaldığı

Dündar Bey Medresesi

Kaynak: <http://www.isteisparta.com/newsdetails.asp?id=22121>

EK 10

İbn Battûta'nın Anadolu'dan ayrıldığı Sinop ve Limanı

Kaynak: <http://www.sinopkulturturizm.gov.tr/>